Dopseden i Lappland

under 1900-talets första hälft

Av
KARL-GUNNAR GRAPE

Uppsala 1900.
CWK GLEERUP

BIBLIOTHECA THEOLOGIAE PRACTICAE 36
Editores: Carl-Gustaf Andrén, Lund, et Åke Andrén, Uppsala

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548914_0005

DOPSEDEN I LAPPLAND
under 1900-talets första hälft

Av
KARL-GUNNAR GRAPE

With an English Summary

CWK GLEERUP

Doktorsavhandling framlagd vid teologiska fakulteten,
Uppsala universitet 1980

Uppsala universitet
Teologiska institutionen
Box 2006, 750 02 Uppsala

Abstract The baptism custom in Lapland 1900–1960 related to non-Church and Church revival movements, socio-economic structures and political radicalism. Where non-Church revival movements appeared they prepared the way for The Pentecostal Revival. In the parishes where The Pentecostal Revival broke through there was a crisis in the baptism custom.

The socio-economic structure and political radicalism does not—in any degree worth mentioning—influence the baptism custom.

The main reason for the maintenance of the baptism custom in some parishes are the Church revival movements, The Swedish Evangelical Mission and Laestadianism.

UNIV.
LEIDEN
BIBL.

CWK Gleerup är produktionslinjenamnet för vetenskapliga skrifter utgivna av Liber Läromedel, Lund

© 1980 Karl-Gunnar Grape

ISBN 91-40-04723-7

Textgruppen i uppsala ab

Innehåll

FÖRORD 7

INLEDNING 9

UPPGIFTEN 12

Kapitel I
DOPFREKVENS I PROVFÖRSAMLINGARNA 17
Diagram och tabeller 17
Kommentar till diagrammen 27

Kapitel II
ANDLIG OCH POLITISK STRUKTUR I PROVFÖRSAMLINGARNA 32
Andlig struktur 32
Utomkyrkliga väckelserörelser 32
Svenska Missionsförbundet 32
Helgelseförbundet 42
Baptismen 45
Pingströrelsen 46
Inomkyrkliga väckelserörelser 48
Laestadianismen 48
Evangeliska Fosterlandsstiftelsen 50
Politisk struktur 51
Socioekonomiska förhållanden 51
Politisk radikalism 55

Kapitel III
DOPSEDEN I FÖRSAMLINGAR AV OLIKA TYP 61
Lågfrekvensförsamlingar 61
Mellanfrekvensförsamlingar 66
Högfrekvensförsamlingar 70

Kapitel IV
OLIKA FAKTORERS INVERKAN PÅ DOPSEDEN 76
Dopseden och socioekonomiska förhållanden 76

Dopseden och politisk radikalism 79
Dopseden och utomkyrkliga väckelserörelser 85
Dopseden i trakter med dominerande kristna rörelser 90
Dopseden och inomkyrkliga väckelserörelser 92

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER 94

SUMMARY 99

KÄLLOR OCH LITTERATUR 102

Förord

Dopseden i Lappland är ämnet för den avhandling, som nu framläggs. Med utgångspunkt från födelse- och dopböckernas material görs en analys av dopseden och av förhållanden, som är av betydelse för denna sed. I den prästmötesavhandling som jag framlade vid prästmötet i Luleå 1965 kom jag bl.a. att inrikta mig på dopfrekvensen, då det gällde att teckna de kyrkliga förhållandena i Lappland. Prästmötesavhandlingen är närmast att betrakta som en skiss eller ett utkast.

Redan då prästmötesavhandlingen förelåg, gav professor Åke Andrén uttryck för en önskan att jag skulle göra en utökad och fördjupad studie rörande dopseden i Lappland. Lång tid har det dröjt, men nu föreligger denna undersökning. Jag vill tacka professor Andrén för den vägledning, uppmuntran och inspiration han gett mig under arbetet med avhandlingen.

Personalen vid Umeå universitetsbibliotek med förre överbibliotekarien fil.dr. Paul Sjögren och nuvarande chefen fil.lic. Karin Snellman i spetsen vill jag tacka för en aldrig sviktande beredskap att genom biblioteket införskaffa litteratur.

Bibliotekarien teol.lic. Arne Sträng och den övriga personalen vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara har mött mig med samma hjälpsamhet de tre senaste åren, då jag varit bosatt i Skara.

Ämbetsbröderna i de aktuella lapplandsförsamlingarna har varit tillmötesgående och hjälpsamma vid de besök som min hustru och jag gjort, då vi insamlade materialet. Även pingstförsamlingarnas föreståndare har visat hjälpsamhet, då jag av dem begärde uppgifter för undersökningen.

Professor Erik Bylund vid Umeå universitet har gått igenom de partier i manuskriptet, som behandlar socioekonomiska förhållanden och politisk radikalism. Han har låtit geografiska institutionen rita diagrammen. För denna hjälp och för de samtal vi haft under arbetets gång vill jag tacka.

Docent Göran Lantz i Uppsala har gett mig värdefulla synpunkter, då det gäller dispositionsfrågor.

Fil.mag. Brita Nordlander i Uppsala har översatt summary och abstract.

Ett ovärderligt bistånd har jag fått av min gamle vän förre förste bibliote-

karien fil.dr. Hans Sallander i Uppsala. Han har hjälpt mig med notapparat, källförteckning och litteraturförteckning samt korrekturläsning.

Till alla dem som på olika sätt varit mig till hjälp vid utarbetandet av denna avhandling vill jag rikta ett uppriktigt tack.

Skara i november 1979

Karl-Gunnar Grape

Inledning

Ämnet för denna undersökning är dopseden i Lappland under 1900-talets första hälft. Den kyrkliga seden har i skilda sammanhang varit föremål för vetenskapligt intresse. Det gäller såväl i vårt land som internationellt.

H. Pleijel har riktat intresset på den kyrkliga seden i vidaste bemärkelse. I Kyrkohistoriska arkivet vid Lunds universitet har han grundat en institution, som sedan 1942 gör uppteckningar rörande sådan sed.[1]

E. Enochsson tog i en prästmötesavhandling 1949 upp detta problemkomplex, och han inriktade sig särskilt på Västerås stift.[2] I Enochssons avhandling är den kyrkliga seden beteckning för många företeelser. Han behandlar sabbatshelg och kyrkogång, nattvardsgång, dop, faddrar, kyrkotagning, vigsel, jordfästning och husandakt.

En preciserad och i jämförelse med Enochssons begränsad undersökning av kyrklig sed återfinner vi i C.H. Martlings grundliga studie rörande nattvardskrisen i Karlstads stift under förra århundradets senare hälft.[3] Martling gör en intensivundersökning av nattvardsfrekvensen i vissa församlingar i Karlstads stift, och han uppvisar intressanta resultat vad beträffar de faktorer, som inverkar på nattvardsseden. Martling talar inte om kyrklig sed i vid bemärkelse, han undersöker en bestämd sed, nattvardsseden, och han går ner på lokalplanet.

I en mer populärt hållen skrift om kyrkosed gör Martling en uppdelning av kyrkliga sedvänjor av två slag.[4] Till den ena gruppen räknas kyrko- och nattvardsgång, till den andra dop, konfirmation, vigsel och jordfästning. Vad som utmärker kyrko- och nattvardsgång är upprepningen och regelbundenheten, medan dop, konfirmation, vigsel och jordfästning är "passageriter", kyrkliga engångshandlingar.

Martling diskuterar olika förklaringar som har framförts, då det gäller den kyrkliga sedens förändringar. En teori är att samhällets omdaning från

1. H. Pleijel, Hustavlans värld. Sthlm 1970, s. 230 ff.
2. E. Enochsson, Den kyrkliga seden med särskild hänsyn till Västerås stift. Sthlm 1949. Se innehållsförteckningen i bokens början.
3. C.H. Martling, Nattvardskrisen i Karlstads stift under 1800-talets senare hälft. Lund 1958.
4. C.H. Martling, Kyrkosed och sekularisering. Sthlm 1961, s. 6 f. – Jfr K. Petersson, Kyrkan, folket och dopet. Lund 1977, s. 197 f.

ett slutet agrarsamhälle till industri- och tätort skall ha inverkat på seden. Den av laga skiftet föranledda sprängningen av byar och industrialiseringen med befolkningsrörelser, urbanisering och kommunikationernas förändring har medfört att seden har uppluckrats.

Nu menar Martling, att då man konfronterar det faktiska kyrkolivets utveckling med dessa faktorer stämmer inte teorierna.[5] Och resultat av hans undersökning av nattvardsseden i Karlstads stift stämmer inte med tanken att byalagets upplösning genom laga skiftet skulle förklara upplösningen av den kyrkliga seden. Karlstad hör nämligen till de stift, som har den minsta byupplösningen. Trots detta sker en uppluckring av nattvardsseden.

K. Petterson har i arbetet om Kyrkan, folket och dopet gett en bred framställning av dopsynen. Han undersöker förändringen på tre områden: 1. Kyrkans bestämning av dopets innehåll, 2. folkets uppfattning av dopet, och 3. förändringar av dopseden vad gäller frekvens, tidpunkt efter födelsen och plats för dopets förrättande.[6]

Det sätt på vilket Petterson har bestämt sin forskningsuppgift ger honom anledning att gå fram över ett brett fält. Analysen av dopuppfattningen och de förskjutningar, som skett under detta århundrade är av betydelse, då det gäller att förstå den aktuella situationen.

De undersökningar, som behandlar kyrklig sed måste gå ner på det lokala och regionala planet. Martlings och Enochssons undersökningar är typiska exempel på sådana arbeten. Frågan om befolkningsförhallanden, ekonomisk och politisk struktur hör med till de problemkomplex, som undersökningar av denna typ behandlar. Religionssociologiska institutet gör studier av denna typ. S. Göranssons och K.-E. Lundbergs arbete om urbaniseringen i Stockholm är också ett exempel på en sådan regional studie.[7] Det är emellertid inte endast på svensk botten som denna grundforskning rörande kyrka och samhälle förekommer. I Frankrike har man med Le Bras som ledande forskare inriktat sig på regionala undersökningar i mer än 20 stift. Även i Belgien, Holland, Kanada och Spanien är denna typ av forskning aktuell.[8]

5. Martling, senast a.a., s. 30 ff.
6. Petersson, a.a., s. 12.
7. S. Göransson & K. E. Lundberg, Urbaniseringen i Stockholm och den statskyrkliga församlingssjälvstyrelsen 1850–1882. (Kyrkohistorisk årsskrift, 68, Upps. 1968, s. 154–189.)
8. S. Göransson, Kyrkohistorisk årsskrift 75 år (Kyrkohistorisk årsskrift, 75, Upps. 1975, s. 49 f.), där en orientering finns rörande den kyrkohistoriskt inriktade sociologin, särskilt i Frankrike med G. Le Bras som ledande forskare. – Jfr även Göransson & Lundberg, a.a., s. 154 och S. Göransson, Kyrkohistorien och den samhällsreligiösa strukturomvandlingen. (Kyrkohistorisk årsskrift, 79, Upps. 1979, s. 18 ff.)

Församlingar i Lappland

Uppgiften

Att undersöka dopseden i Lappland[9] under en 60-arsperiod är uppgiften för denna avhandling. Med dopseden avses seden att döpa barn. De frageställningar jag vill aktualisera i denna undersökning om dopseden är följande: Är dopfrekvensen jämn? Kan man under perioden konstatera förändringar? Om förändringar inträffar, gäller dessa samtliga församlingar? Sker förändringar vid någon särskild tidpunkt? Finns församlingar, där inte några förändringar inträffar? Om förändringar inträffar i vissa församlingar, hur kan detta förklaras? Om dopseden förblir oförändrad i vissa församlingar, hur kan detta förklaras?

Att göra intensivundersökningar av dopfrekvensen i samtliga lapplandsförsamlingar skulle föra för långt. I detta arbete görs en intensivundersökning i nio församlingar. Antalet kan förefalla lågt, men befolkningsunderlaget är högt, om man jämför det med befolkningssiffran för hela Lappland. Vi kan välja år 1930 och undersöka befolkningssiffrorna. Lapplands totalbefolkning var detta år 111.247 personer.[10] Antalet invånare i de församlingar, som utvalts för intensivundersökning, uppgick 1930 till 83.689 personer. De församlingar som görs till föremål för en grundläggande undersökning svarar alltså för en stor del av Lapplands befolkning. Det rör sig om drygt 75 %.

Urvalet av församlingar har skett efter vissa principer. Den första princi-

9. Lappland är benämningen på landskapet. Den norra delen av Lappland faller inom Norrbottens län och den södra inom Västerbottens län. Då i den följande framställning uttrycket norrbottensdelen av Lappland eller Norrbotten användes, avses härmed den del av Lappland, som faller inom Norrbottens län. Med uttrycket västerbottensdelen av Lappland eller Västerbotten avses den del av Lappland, som ligger inom Västerbottens län.

10. Jfr tabell över folkmängden i Lappland i K. G. Grape, Kyrkliga förhållanden i Lappland efter sekelskiftet. Sthlm 1965, s. 50 ff. Denna prästmötesavhandling, som tillkom under stark tidspress, är närmast att betrakta som en skiss eller ett utkast. Kartläggningen av dopseden bygger här på uppgifter från pastorsämbetena. I den nu föreliggande undersökningen har jag på ort och ställe samlat in uppgifterna hos pastorsämbetena i berörda församlingar. Kartläggningen gäller dopfrekvensen varje år under perioden 1900—1960. Vidare har barndopspraxis bland företrädare för den politiska radikalismen gjorts. Likaså har en specialundersökning gjorts av pingstförsamlingarnas medlemmar. Hela materialunderlaget och bearbetningen har utvidgats och fördjupats.

pen är att församlingarna skall förete skillnader i dopfrekvens. I den prästmötesavhandling, som jag framlade vid prästmötet i Luleå 1965 finns en kartläggning av dopfrekvensen i Lappland vart tionde år 1900, 1910, 1920 t o m 1960.[11] Uppgifterna ur födelse- och dopböckerna om antalet döpta barn uttryckt i procent av antalet födda har sammanställts i bil. I (s. 177 ff.) i prästmötesavhandlingen. Denna redovisning visar att församlingarna företer stora olikheter vad beträffar dopfrekvens. Med ledning av dessa uppgifter om dopfrekvensen har urvalet skett. De nio församlingarna, som har valts, har skillnader i dopfrekvens.

Den andra principen är att församlingarna skall representera olika typer av andlig struktur. De församlingar, som valts, uppvisar sådana skillnader. Olika väckelserörelser, både utomkyrkliga och inomkyrkliga finns företrädda i dessa församlingar.

Den tredje principen är att församlingarna skall förete skillnader, vad den politiska strukturen beträffar. Församlingarna skiljer sig i detta avseende från varandra på så sätt att i en del finns politisk radikalism, under det att andra saknar sådan.

Den fjärde principen gäller den socioekonomiska strukturen. De valda församlingarna uppvisar också i detta avseende olikheter. Det är stor skillnad mellan Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget å ena sidan, och Arjeplog, Arvidsjaur, Sorsele, Stensele, Lycksele, Vilhelmina och Åsele å den andra sidan. I de förstnämnda församlingarna finns malmfält och gruvindustri. I de övriga lever man huvudsakligen av skogsarbete, jordbruk, renskötsel och fiske. Urvalet av församlingar har skett efter här redovisade principer.

De utvalda församlingarnas dopsed studeras under aspekten andlig struktur. Undersökningen gäller, huruvida det finns utomkyrkliga och inomkyrkliga väckelserörelser inom området.

De socioekonomiska strukturerna är en annan aspekt ur vilken dopseden studeras. Också de politiska förhållandena, närmast frågan, huruvida politisk radikalism finns i församlingarna blir föremål för undersökning. Vid studiet av dopfrekvensen i de enskilda församlingarna är det inte möjligt att ur centrala eller regionala arkiv eller ur publicerad statistik få fram dopfrekvensen.

Det har därför varit nödvändigt att i pastorsämbetena för de olika församlingarna ur födelse- och dopböckerna få fram uppgifter om antalet födda och döpta barn under den 60-årsperiod undersökningen omfattar.

Vid besök i samtliga församlingar har jag ur födelse- och dopböckerna

11. Grape, a.a., s. 171 ff.

hämtat de uppgifter, som ligger till grund för de tabeller och diagram, som utvisar antalet födda och döpta under åren 1900–1960.

Även de detaljstudier rörande pingstvänner och den politiska radikalismens företrädare, vad beträffar deras barndopspraxis, som redovisas i undersökningen, har skett med utgångspunkt från respektive församlings födelse- och dopböcker och med stöd av uppgifter ur pingstförsamlingarnas medlemsmatriklar, som förvaras på de orter, där dessa församlingar bedriver sin verksamhet.

De församlingar, som har utvalts, kallas i detta arbete provförsamlingar. Dessa är följande: Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget, Arjeplog, Arvidsjaur, Sorsele, Stensele, Lycksele, Vilhelmina och Åsele.

Framställningen disponeras på följande sätt. I kapitel I redovisas dopfrekvensens utveckling i provförsamlingarna. Man kan tänka sig olika metoder att redovisa dopfrekvensen. En möjlighet vore att göra en beskrivning församling för församling. En annan möjlighet vore att på en karta över Lappland redovisa de olika församlingarnas dopfrekvens. En tredje möjlighet är att göra redovisningen genom diagram. Denna metod har jag valt. Att göra redovisningen genom en beskrivning församling för församling blir dels mycket utrymmeskrävande, dels får man inte någon god överblick. Att redovisa dopseden på en karta ger en god överblick. Man kan avläsa dopfrekvensen, och man ser, hur församlingarna ligger i förhållande till varandra. Svagheten i den redovisningsmetoden ligger i att man inte kan avläsa, hur dopseden under perioden utvecklas. För att ge läsaren möjlighet att se församlingarnas geografiska läge har jag tagit med en karta över Lappland i framställningen (s. 11).

Att jag valt att redovisa dopseden genom diagram är motiverat därav att man genom denna redovisningsmetod kan avläsa såväl dopfrekvensen i de olika församlingarna, som hur utvecklingen ser ut under perioden. Under diagrammen, som anger antalet döpta barn i procent av antalet födda redovisar jag tabeller, som anger födelsetalet respektive år.

Redovisningsmetoden gör framställningen ganska komprimerad.

En intensivundersökning av denna typ inom ett begränsat område syftar till att ge en så god konkretion som möjligt, och att pröva vilken betydelse ovan angivna faktorer har för dopseden inom undersökningsområdet.

Det torde inte finnas någon annan väg att verifiera hypoteser om vad som åstadkommer förändringar i den kyrkliga seden än att konfrontera hypoteserna med den kyrkliga sedens utveckling inom skilda områden. Generella slutsatser kan man dra endast genom att sammanställa olika regionala och lokala undersökningar.

I den nu föreliggande avhandlingen riktas uppmärksamheten inte på den kyrkliga seden i vid bemärkelse. Det rör sig om dopseden, närmare bestämt seden att döpa barn.

Första kapitlet innehåller, förutom redovisningen även en kommentar till diagrammen och en preliminär analys av materialet.

Det andra kapitlet behandlar församlingarnas andliga struktur. Det innehåller en framställning rörande förekomsten av utomkyrkliga och inomkyrkliga väckelserörelser. Vidare behandlas de socioekonomiska förhållandena och den politiska radikalismen. Det ligger i sakens natur, att detta avsnitt rymmer komplicerade frågeställningar. Exempel på sådana är väckelserörelsernas ursprung och utbredningsvägar, vidare frågan om från vilka grupper rörelserna rekryterade sina anhängare. En annan frågeställning är väckelserörelsernas församlingssyn och sakramentsuppfattning.

Det avsnitt, som behandlar den socioekonomiska strukturen och den politiska radikalismen rymmer också betydande problemkomplex. Exempel på sådana är en jämförelse mellan levnadsförhållandena för dem som lever i de agrart präglade församlingarna och för dem som bor i gruvsamhällena. Andra typer av problem är om den politiska radikalismen har präglat den fackliga verksamheten i gruvsamhällena, och på vilka områden denna radikalism har präglat befolkningen i de agrara områdena.

Det faller emellertid utanför ramen för denna undersökning att behandla frågeställningar av den typ som antytts. Syftet med kapitel II är att ge en orientering om de förhållanden, som hai betydelse för undersökningens huvudproblem: Dopseden.

Efter den orientering, som andra kapitlet ger, görs i kapitel III en studie av dopfrekvensen i de tre typerna av församlingar, som finns representerade: lågfrekvensförsamlingar, mellanfrekvensförsamlingar och högfrekvensförsamlingar.

I kapitel IV sker med utgångspunkt från material i födelse- och dopböckerna en analys av olika faktorers inverkan på dopseden. Kartläggningen i de tidigare kapitlen blir den grund på vilken de olika faktorernas inverkan på dopseden skärskådas. Den socioekonomiska strukturen och den politiska radikalismen får sin behandling. Utifrån redovisningen av de barn, som är födda under en femårsperiod i Arvidsjaur och Jukkasjärvi, och som inte blivit döpta, görs en stickprovsundersökning, som syftar till att besvara frågan, huruvida de förtroendemän, som i de kommunala och kyrkokommunala beslutande församlingarna representerar kommunisterna, låter döpa sina barn.

I detta kapitel redovisas också, hur de utomkyrkliga väckelserörelserna, främst pingströrelsen, slår igenom och får en avgörande inverkan på dopseden i vissa församlingar.

Vilken betydelse de inomkyrkliga väckelserörelserna, främst laestadianismen och Fosterlandsstiftelsen har för dopseden, redovisas också i detta kapitel.

I detta sammanhang skall också nämnas, att jag gjort en genomgång av födelse- och dopböckerna i provförsamlingarna för aren 1880—1899. Det visar sig därvid, att dopseden i samtliga församlingar, bortsett från Åsele, där tidig baptism finns, är praktiskt taget 100 %-ig under 1800-talets två sista årtionden.[11a] Det finns alltså inte några förändringar i dopseden under förra århundradet. De förändringar, som kommer, inträffar först under 1900-talet.

11a. Grape, a.a., s. 97 f.

KAPITEL I

Dopfrekvens i provförsamlingarna

Diagram och tabeller

I sitt arbete om dopet skriver K. Petterson[1], att ett utnyttjande av de primärkällor, som kyrkböckerna utgör, skulle bidra till en fördjupad analys av hur olika sociala faktorer påverkat dopseden. I föreliggande arbete tar jag utgångspunkten i födelse- och dopböckernas uppgifter om dopfrekvensen.

Då man arbetar med födelse- och dopböckerna får man inte endast uppgifter om antalet födda och antalet döpta. Man hittar också andra uppgifter, som kan sprida ljus över frågor rörande dopseden. Genom uppgiften att fadern till ett barn har yrkesbeteckningen evangelist kan man dra den slutsatsen att skälet till att barnet inte blivit döpt, är att fadern tillhör en döparrörelse.

Födelse- och dopböckerna innehåller också andra upplysande notiser t.ex. "Barnet inte döpt på grund av föräldrarnas baptistiska åsikter".

Uppgifter om i vilka områden av församlingarna de föräldrar är bosatta, som underlåter att döpa sina barn, får man också i födelse- och dopböckerna. Av den följande framställningen framgår att sådana uppgifter är viktiga. Man kan också utläsa, att barn är döpta av andra än präster t.ex. vid nöddop eller då dop förrättats av frikyrkliga predikanter.

Det för denna undersökning viktigaste materialet är emellertid uppgifter om antalet födda barn och antalet döpta barn. Av skäl som tidigare angetts, redovisas på de följande sidorna detta material genom diagram.

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

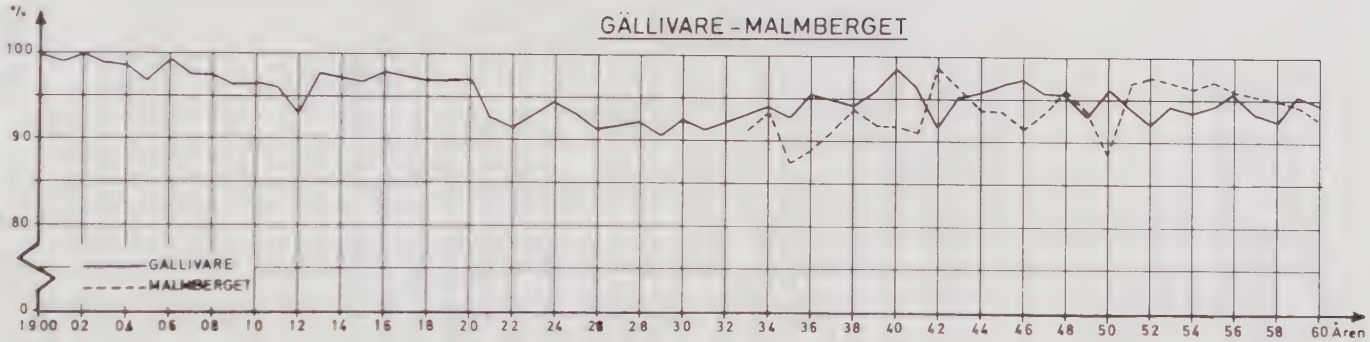

Uppgift om födelsetal.
Gällivare församling.

Antal barn födda:

År									
1900	620	1914	681	1928	517	1942	231	1956	184
1901	616	1915	615	1929	499	1943	266	1957	205
1902	668	1916	608	1930	517	1944	272	1958	186
1903	615	1917	598	1931	614	1945	291	1959	249
1904	382	1918	674	1932	353	1946	251	1960	217
1905	654	1919	473	1933	372	1947	246		
1906	666	1920	655	1934	360	1948	218		
1907	689	1921	644	1935	347	1949	229		
1908	608	1922	607	1936	398	1950	236		
1909	676	1923	556	1937	392	1951	140		
1910	620	1924	525	1938	397	1952	159		
1911	632	1925	495	1939	388	1953	189		
1912	642	1926	451	1940	344	1954	209		
1913	650	1927	451	1941	220	1955	191		

Uppgift om födelsetal.
Malmbergets församling.

Antal barn födda:

År:			
1933	96	1947	144
1934	116	1948	129
1935	94	1949	131
1936	108	1950	152
1937	119	1951	135
1938	117	1952	149
1939	125	1953	160
1940	130	1954	173
1941	136	1955	182
1942	119	1956	188
1943	148	1957	209
1944	159	1958	250
1945	143	1959	235
1946	127	1960	262

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

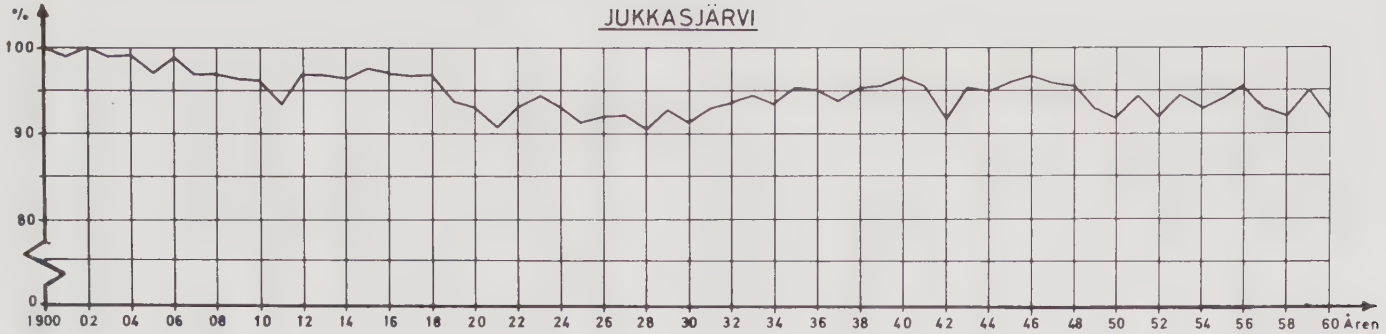

Uppgift om födelsetal.
Jukkasjärvi församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	120	1911	500	1922	341	1933	231	1944	329	1955	364
1901	141	1912	547	1923	341	1934	192	1945	314	1956	420
1902	209	1913	455	1924	346	1935	213	1946	272	1957	463
1903	276	1914	490	1925	330	1936	206	1947	304	1958	505
1904	330	1915	475	1926	351	1937	201	1948	286	1959	516
1905	438	1916	410	1927	391	1938	232	1949	279	1960	513
1906	400	1917	358	1928	375	1939	254	1950	289		
1907	593	1918	301	1929	330	1940	261	1951	290		
1908	557	1919	266	1930	372	1941	300	1952	313		
1909	551	1920	378	1931	328	1942	318	1953	341		
1910	502	1921	325	1932	268	1943	367	1954	344		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

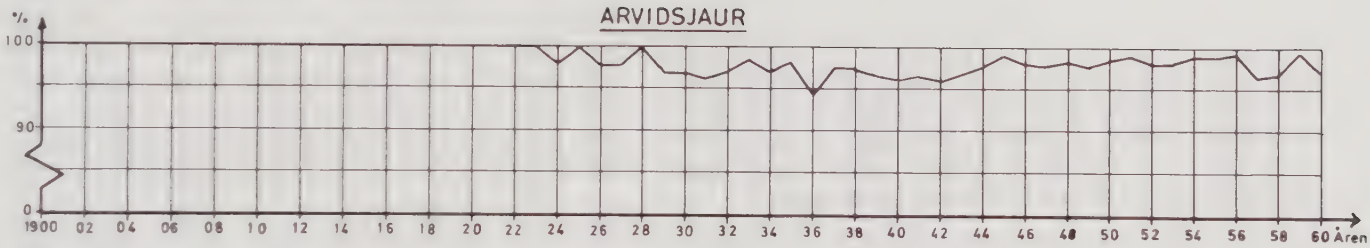

Uppgift om födelsetal.
Arvidsjaurs församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	221	1911	219	1922	264	1933	191	1944	240	1955	173
1901	256	1912	203	1923	155	1934	204	1945	259	1956	145
1902	185	1913	224	1924	171	1935	206	1946	267	1957	183
1903	227	1914	236	1925	167	1936	213	1947	255	1958	158
1904	215	1915	200	1926	177	1937	190	1948	257	1959	164
1905	221	1916	213	1927	170	1938	183	1949	204	1960	155
1906	214	1917	205	1928	196	1939	195	1950	180		
1907	215	1918	241	1929	212	1940	168	1951	152		
1908	220	1919	213	1930	204	1941	200	1952	177		
1909	234	1920	236	1931	187	1942	216	1953	177		
1910	222	1921	241	1932	220	1943	225	1954	171		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

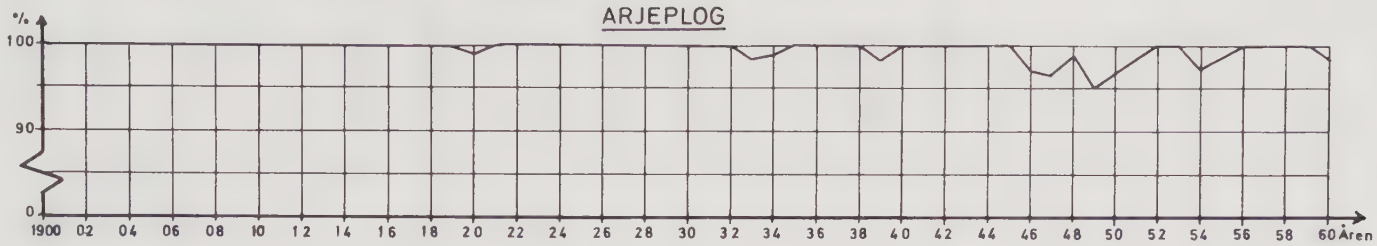

Uppgift om födelsetal.
Arjeplogs församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	82	1911	86	1922	102	1933	78	1944	124	1955	84
1901	96	1912	94	1923	86	1934	71	1945	113	1956	104
1902	107	1913	99	1924	118	1935	76	1946	94	1957	89
1903	81	1914	87	1925	96	1936	100	1947	113	1958	88
1904	97	1915	98	1926	102	1937	70	1948	100	1959	86
1905	92	1916	84	1927	93	1938	109	1949	102	1960	83
1906	97	1917	102	1928	90	1939	88	1950	96		
1907	91	1918	82	1929	72	1940	83	1951	89		
1908	105	1919	86	1930	75	1941	83	1952	105		
1909	89	1920	108	1931	96	1942	107	1953	86		
1910	102	1921	97	1932	87	1943	111	1954	94		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

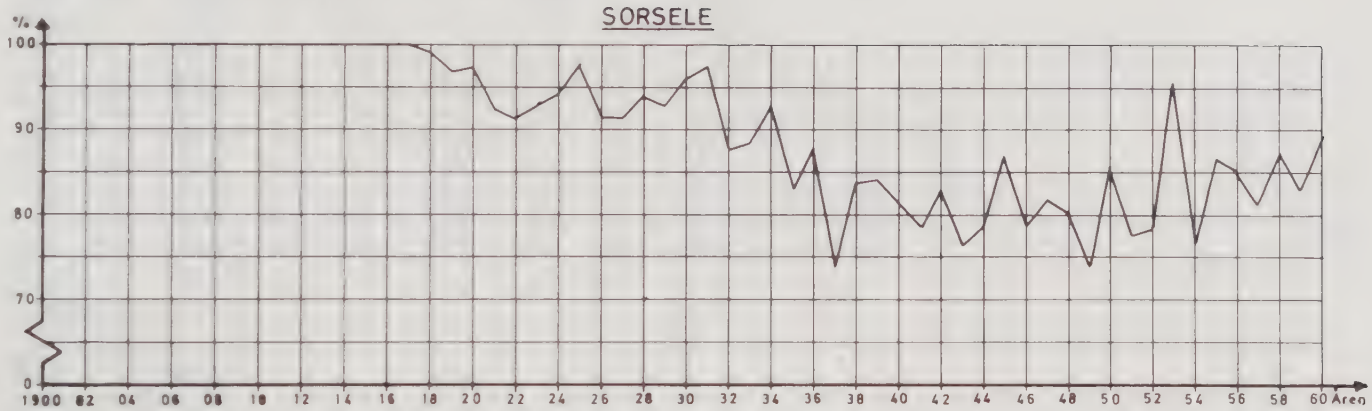

Uppgift om födelsetal.
Sorsele församling.

Antal barn födda:

År											
1900	95	1911	113	1922	140	1933	87	1944	112	1955	82
1901	122	1912	119	1923	98	1934	66	1945	96	1956	90
1902	101	1913	125	1924	77	1935	80	1946	87	1957	64
1903	106	1914	130	1925	83	1936	87	1947	98	1958	76
1904	123	1915	134	1926	68	1937	102	1948	88	1959	78
1905	113	1916	128	1927	68	1938	84	1949	82	1960	66
1906	119	1917	144	1928	90	1939	103	1950	68		
1907	114	1918	138	1929	86	1940	79	1951	72		
1908	120	1919	125	1930	93	1941	79	1952	87		
1909	113	1920	144	1931	70	1942	99	1953	77		
1910	128	1921	149	1932	88	1943	104	1954	77		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

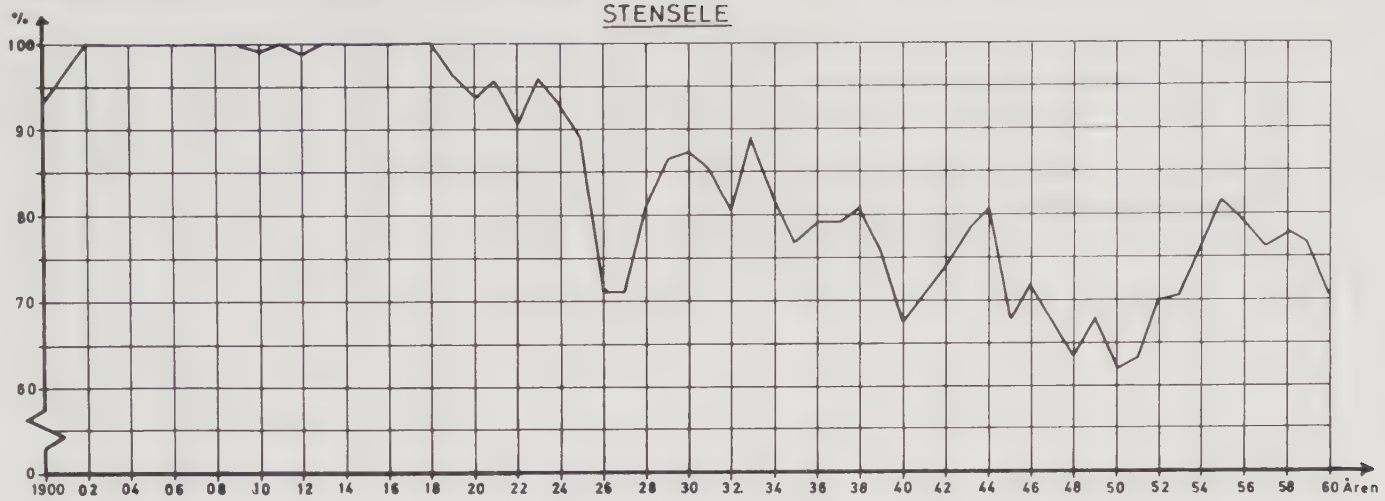

Uppgift om födelsetal.
Stensele församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	126	1911	139	1922	192	1933	156	1944	163	1955	152
1901	105	1912	136	1923	187	1934	167	1945	141	1956	179
1902	136	1913	134	1924	196	1935	150	1946	131	1957	181
1903	126	1914	154	1925	215	1936	174	1947	154	1958	166
1904	125	1915	116	1926	195	1937	158	1948	133	1959	120
1905	139	1916	145	1927	210	1938	152	1949	125	1960	120
1906	142	1917	137	1928	159	1939	153	1950	126		
1907	127	1918	146	1929	162	1940	149	1951	107		
1908	130	1919	133	1930	190	1941	139	1952	137		
1909	132	1920	185	1931	160	1942	155	1953	121		
1910	128	1921	173	1932	163	1943	169	1954	136		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

VILHELMINA

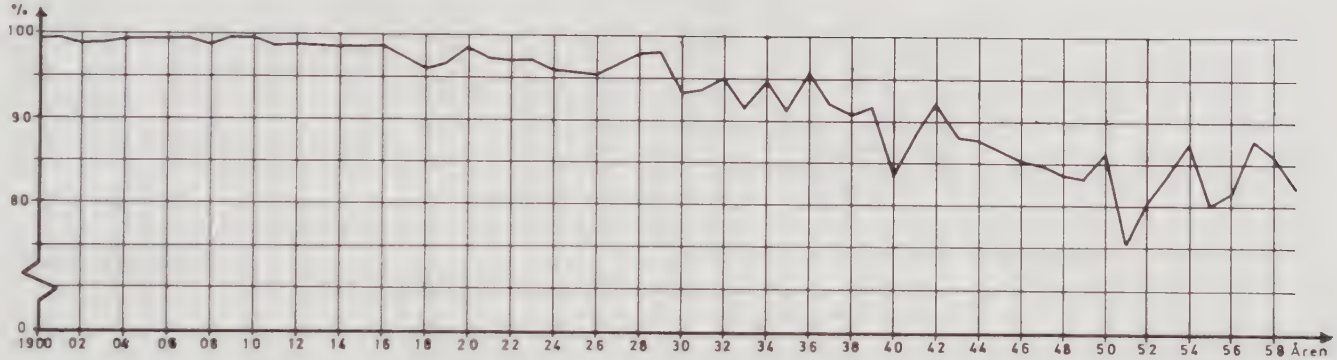

Uppgift om födelsetal.
Vilhelmina församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	224	1911	216	1922	322	1933	246	1944	293	1955	165
1901	250	1912	250	1923	318	1934	247	1945	291	1956	187
1902	231	1913	249	1924	336	1935	242	1946	266	1957	194
1903	232	1914	278	1925	281	1936	256	1947	273	1958	182
1904	226	1915	261	1926	285	1937	237	1948	309	1952	190
1905	236	1916	289	1927	269	1938	245	1949	236	1960	199
1906	249	1917	252	1928	234	1939	274	1950	260		
1907	232	1918	238	1929	257	1940	231	1951	269		
1908	231	1919	279	1930	247	1941	213	1952	194		
1909	228	1920	349	1931	216	1942	267	1953	206		
1910	242	1921	344	1932	215	1943	261	1954	211		

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

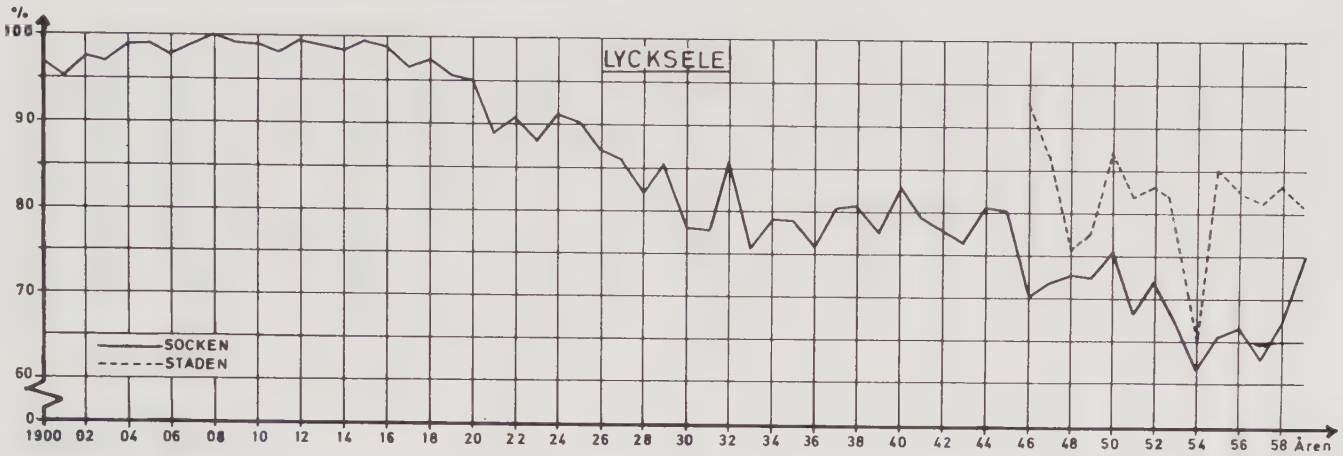

Uppgift om födelsetal.
Lycksele församling.

Antal barn födda:

År:															
1900	258	1911	218	1922	256	1933	189	1944	259		1954	72	122
1901	261	1912	200	1923	251	1934	222	1945	297		1955	81	121
1902	257	1913	229	1924	226	1935	216		stad	socken	1956	75	117
1903	250	1914	243	1925	240	1936	199	1946	73	190	1957	115	106
1904	227	1915	210	1926	240	1937	224	1947	56	181	1958	109	132
1905	240	1916	199	1927	233	1938	245	1948	82	167	1959	104	121
1906	238	1917	210	1928	216	1939	255	1949	80	170	1960	123	108
1907	249	1918	269	1929	231	1940	214	1950	62	151			
1908	251	1919	208	1930	239	1941	223	1951	76	145			
1909	230	1920	256	1931	225	1942	236	1952	65	130			
1910	227	1921	248	1932	254	1943	268	1953	67	116			

Antalet döpta barn, uttryckt i procent av antalet födda.

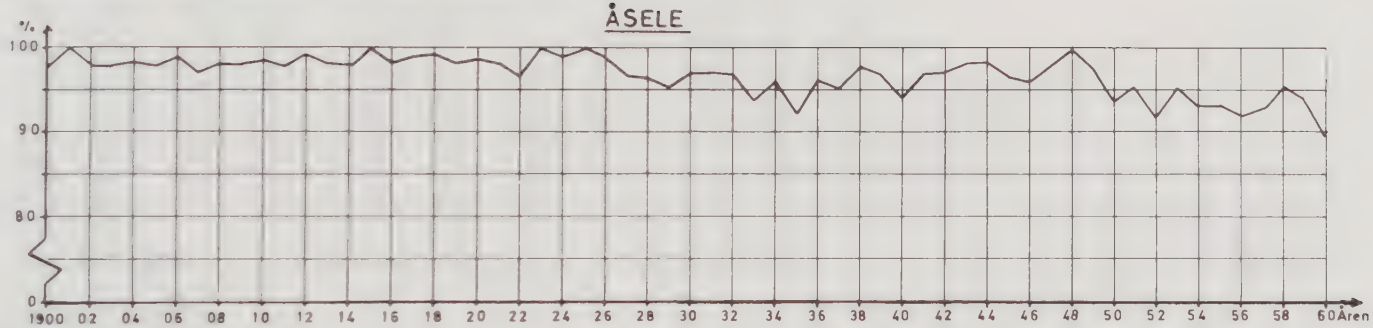

Uppgift om födelsetal.
Åsele församling.

Antal barn födda:

År:											
1900	171	1911	150	1922	154	1933	121	1944	140	1955	105
1901	190	1912	179	1923	137	1934	114	1945	145	1956	89
1902	154	1913	147	1924	164	1935	126	1946	134	1957	92
1903	167	1914	154	1925	168	1936	120	1947	127	1958	85
1904	147	1915	153	1926	154	1937	134	1948	121	1959	99
1905	160	1916	169	1927	144	1938	130	1949	126	1960	77
1906	143	1917	160	1928	134	1939	143	1950	99		
1907	135	1918	163	1929	139	1940	111	1951	84		
1908	159	1919	134	1930	133	1941	125	1952	86		
1909	160	1920	194	1931	125	1942	136	1953	89		
1910	143	1921	164	1932	136	1943	130	1954	105		

Kommentar till diagrammen

Födelse- och dopböckernas uppgifter är redovisade i diagram. Dessa diagram ger en klar information om att församlingarna är varandra olika. Med ledning av diagrammen är det lämpligt att sammanföra församlingarna i grupper efter vissa principer. Det mest anmärkningsvärda, som endast en blick på diagrammen ger vid handen är, att dopfrekvensen i en del församlingar sjunker år 1918. I andra församlingar sker inte någon sådan förändring.

Eftersom år 1918 i vissa församlingar medför en förändring av dopseden, är det motiverat att först något kommentera dopfrekvensens utveckling fram till och med detta år. Under denna period kan församlingarna sammanföras i olika grupper med hänsyn till dopfrekvens. Under den senare perioden förändras grupperna.

Dopfrekvensen 1900—1918.

I.a) Arjeplog, Arvidsjaur och Sorsele. Dessa församlingar uppvisar en 100 %-ig dopfrekvens.

I.b) Stensele och Vilhelmina. I dessa församlingar håller sig dopfrekvensen bortsett från de två första åren i Stensele, på 99 och 100 %. Angående den låga frekvensen vid periodens början i Stensele, visas i Kyrkliga förhållanden i Lappland, att tre av de fyra barn det rör sig om dog kort efter födelsen.[2]

II. Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi, Lycksele och Åsele. I denna grupp församlingar är diagrammet "taggigare". Dopseden har i dessa församlingar inte samma stabilitet. Dock kan noteras att siffrorna är höga. Ett år i Jukkasjärvi och ett år i Gällivare-Malmberget går procenten ner till 94. Övriga år ligger den över 95.

Under tiden 1900—1918 kan vi i alla provförsamlingar notera en hög dopfrekvens. I grupp I är dopseden praktiskt taget obruten, under det att man i grupp II kan notera en viss osäkerhet. Stabiliteten i dopseden är i grupp II-församlingarna något mindre. Det är alltså möjligt att konstatera att provförsamlingarna under tiden 1900—1918 uppvisar en hög dopfrekvens, i vissa fall 100 %-ig, och att några förändringar som skulle tyda på att en kris i dopseden vore under uppsegling, inte sker på diagrammen. Då vi övergår till tiden efter 1918, visar diagrammen i en del församlingar inte samma regelbundenhet. Den gruppindelning som skedde för tiden 1900—1918 kan inte längre tillämpas. Vissa församlingar som under perioden tillhörde högfrekvensgruppen, flyttar till en grupp där frekvensen sjun-

2. Grape, a.a., s. 71.

ker starkt, under det att grupp II, med undantag av Lycksele, i stort sett blir oförändrad.

Dopfrekvensen 1919–1960. Gruppindelningen ter sig efter 1918 på följande sätt:

I. Arjeplog och Arvidsjaur. Dessa församlingar behåller också under den senare perioden en mycket hög dopfrekvens. Arjeplog är den församling som har den största stabiliteten i dopsed och Arvidsjaur kommer inte långt efter. Arvidsjaur går en gång ner till 94 %, men håller sig övriga år över 95 % och Arjeplog kommer ett år ner på 95 %-strecket. Endast 13 år under hela perioden går Arjeplog under 100 %.

II. Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi och Åsele bildar en grupp. Vad som utmärker denna grupp är kontinuitet. Den uppvisar samma kännetecken som den hade under den första perioden. Den har samma "taggiga" diagram, men några förändringar vad beträffar frekvensen äger inte rum. Det är också värt att lägga märke till, att Gällivare-Malmberget och Jukkasjärvi är en typ av församlingar som i hög grad skiljer sig från Åsele. I ena fallet rör det sig om expansiva gruvsamhällen, i det andra om ett samhälle med stabilt befolkningstal, där skogsbruk och jordbruk samt någon renskötsel är huvudnäringar.

III. Lycksele, Sorsele, Stensele och Vilhelmina bildar den tredje gruppen. I dessa församlingar inträffar 1918 mycket remarkabla förändringar. Sorsele har under tiden 1900–1918 haft en 100 %-ig dopsed, Vilhelmina och Stensele har haft en nära 100 %-ig och Lycksele ligger i paritet med Åsele och Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget. I dessa församlingar, som ligger inom västerbottensdelen av Lappland, uppträder mycket anmärkningsvärda förändringar såsom diagrammen utvisar. Grupp III är krisförsamlingarna vad dopfrekvensen beträffar.

Uppdelningen i tidsperioder och sammanförande av församlingarna i grupper kan åskådliggöras på följande sätt:

Dopfrekvens 1900–1918

Grupp I	Grupp II
Arjeplog, Arvidsjaur, Sorsele, Stensele, Vilhelmina.	Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi, Lycksele, Åsele.

Vad som under tidsavsnittet utmärker grupp I är en 100 %-ig eller i det närmaste 100 % ig dopsed. Grupp II utmärks av att dopseden är något uppluckrad, men det rör sig om en jämn frekvens.

Dopfrekvens 1919–1960

Grupp I	Grupp II	Grupp III
Arjeplog, Arvidsjaur	Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi, Åsele	Lycksele, Sorsele, Stensele, Vilhelmina.

Grupp I och grupp II utmärks av kontinuitet. Grupp I är den utpräglade högfrekvensgruppen. Grupp II uppvisar liksom under den första perioden en måttlig uppluckring av dopseden. Några förändringar av frekvensen sker inte. Grupp III är krisgruppen, lågfrekvensgruppen. Lycksele, som tillhörde mellanfrekvensgruppen har övergått till lågfrekvensgruppen, under det att Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi och Åsele håller sig kvar i gruppen med något uppluckrad dopsed också under den senare perioden.

En första redovisning av dopsedens utveckling i provförsamlingarna har gjorts. Det är tydligt att dopsedens utveckling i de olika församlingarna rymmer många problem. Materialet ger anledning att ställa de frågor, som gjorts i det avsnitt, där uppgiften för denna undersökning preciserades. I det följande kommer dessa linjer att följas. Vilken betydelse har församlingarnas andliga struktur för dopseden? Vilka utomkyrkliga väckelserörelser förekommer, vilka inomkyrkliga väckelserörelser finns? Hur ser församlingarnas socioekonomiska struktur ut? Finns politisk radikalism? Innan det blir möjligt att konfrontera dopseden med faktorer av detta slag, måste en redovisning göras av sådana faktorer inom församlingarna, som har betydelse för dopseden.

Det framgår tydligt att i vissa församlingar uppstår en kris i dopseden 1918. Siffrorna visar en frapperande nedgång. Vi riktar uppmärksamheten mot denna kris. Frågan är under vilka förutsättningar och i vilka sammanhang en sådan kris uppstår i församlingarna. Det är också tydligt att dopseden i en del av församlingarna visar en tydlig stabilitet. I dessa fall måste vi fråga i vilka sammanhang och under vilka förutsättningar dopseden förblir oförändrad.

Det är lätt att konstatera att tiden 1900–1918 uppvisar en enhetlig bild, och att församlingarna har en hög dopfrekvens. Under denna tid genomgår dopfrekvensen inte några anmärkningsvärda förändringar. Visserligen råder olikheter i dopfrekvens mellan de skilda församlingarna. Men inom de olika församlingarna visar siffrorna under hela perioden 1900–1918 en påtaglig jämnhet.

Arjeplog och Arvidsjaur uppvisar en helt obruten dopsed. Dessa församlingar står f.ö. i en klass för sig, då det gäller dopseden under hela den period undersökningen omfattar (1900–1960).

Gällivare-Malmberget och Jukkasjärvi har diagram, som visar ganska likartade förhållanden, likaså Åsele och Lycksele. I vissa församlingar når frekvensen inte upp till 100 %. Det rör sig om vissa variationer under olika år. Men diagrammet är jämnt 1900—1918. Det är inte möjligt att utläsa någon tendens i siffrorna för dessa församlingar. I och för sig är det anmärkningsvärt att Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget har diagram, som påminner om Åsele och Lycksele, eftersom det är mycket olika karaktär på dessa församlingar. De problem som ligger i att dopfrekvensen understiger 100 % i dessa sinsemellan olikartade församlingar skall i det följande behandlas.

Sorsele, Stensele och Vilhelmina har anmärkningsvärt hög dopfrekvens under de första åren av 1900-talet. Detta är så mycket mer anmärkningsvärt som siffrorna efter 1918 visar en stark nedgång.

Det finns skäl att redan nu något närmare undersöka församlingar med en lägre dopfrekvens. Vi ställer denna fråga: Hur fördelar sig den lägre dopfrekvensen inom de olika församlingarna rent geografiskt?

Vi väljer först norrbottensförsamlingarna Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget.

I Jukkasjärvi uppgår antalet icke döpta barn under perioden 1900—1918 till 194. Av dessa är inte mindre än 178 bosatta i tätorten Kiruna. De övriga 16 barnen som inte blivit döpta är fördelade på tolv byar utanför centralorten. Det rör sig alltså inte ens om ett barn per år.

I Gällivare-Malmberget uppgår antalet icke döpta barn till 236 under samma period. Av dessa är 161 bosatta i Malmberget och 48 i kyrkbyn Gällivare. I Koskullskulle finner vi 12 barn och i Nattavaara 7 barn, som icke döpts. I en del andra byar i det stora pastoratet förekommer endast några ströfall, sammanlagt 15 barn.

Bilden för Jukkasjärvi är densamma som för Gällivare Malmberget. Den lägre dopfrekvensen är koncentrerad till de två tätorterna: Gällivare och Malmberget. Och i Jukkasjärvi sker koncentrationen till den enda tätorten: Kiruna.

Hur ter sig då bilden i Lycksele? Även där utvisar diagrammet att dopfrekvensen understiger 100 %. I Lycksele rör det sig för perioden 1900 - 1918 om 53 barn som inte blivit döpta. Samtliga av dessa barn utom två är bosatta i andra byar än kyrkbyn. Två år, 1909 och 1918, finner vi i födelse- och dopböckerna uppgift om ett par barn, som var bosatta i kyrkbyn och som inte blivit döpta. Som vi ser är här bilden den helt motsatta då vi jämför med Jukkasjärvi och Gällivare Malmberget.

Ytterligare en församling av dem som utvalts uppvisar en lägre dopfrekvens än 100 %, nämligen Åsele. Der rör sig här om 36 barn som icke blivit

döpta. Av dessa är 18 bosatta i kyrkbyn och 18 i andra byar inom pastoratet. Av diagrammen framgår, att dopfrekvensen i de övriga församlingarna är så hög att någon undersökning av dem inte är behövlig.

Den redovisning som gjorts och som bygger på uppgifter i födelse- och dopböckerna i respektive församlingar visar att tre modeller kan konstateras: 1. Den lägre dopfrekvensen återfinns i tätorterna. 2. Den lägre dopfrekvensen är begränsad till byar utanför tätorten. 3. Den lägre frekvensen visar en jämn fördelning mellan tätort och byar.

Av diagrammen framgår, att år 1918 sker en kraftig nedgång i dopsiffrorna. Vi kan som ovan berörts tala om en kris i dopseden vid denna tidpunkt i vissa församlingar. Anmärkningsvärt är att utvecklingen i näraliggande församlingar uppvisar sådana markanta skillnader. En tydlig förändring i dopseden kan noteras i Lycksele, Sorsele och Stensele. Vilhelmina visar en nedgång, men den kommer först något senare. Den kris i dopseden, som visar sig i dessa församlingar, blir en huvudpunkt i undersökningen.

Då vi följer utvecklingen på diagrammen för de nämnda församlingarna, kan vi konstatera en nedgång i dopfrekvensen under perioden 1918—1960.

Diagrammen visar också att dopfrekvensen i de övriga församlingarna är ganska jämn. Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget liksom Åsele företer en likartad bild. I Arvidsjaur och Arjeplog är frekvensen under den senare delen av perioden inte helt 100 %-ig, men dopfrekvensen är mycket hög.

Redan ett studium av diagrammens bild av dopseden i provförsamlingarna visar, att det finns stora skillnader i församlingarna. Sammanfattningsvis kan sägas, att den första perioden 1900—1918 uppvisar en enhetlig bild. Några förändringar i dopseden sker inte. Dopfrekvensen är jämn.

År 1918 kan vi notera ett skeende i vissa församlingar som vi betecknar som en kris i dopseden. Från denna tidpunkt uppvisar församlingarna en betydande nedgång i dopsiffrorna.

Andra församlingar däremot visar en anmärkningsvärd stabilitet i dopseden. Dessa konstateranden kan göras redan vid ett studium av diagrammen över dopsedens utveckling. Den verklighet diagrammen visar, rymmer problem, som i det följande skall få sin belysning.

KAPITEL II

Andlig och politisk struktur i provförsamlingarna

Andlig struktur

Utomkyrkliga väckelserörelser

Svenska Missionsförbundet

Av arbetet Kyrkliga förhållanden i Lappland framgår, att Svenska Missionsförbundet tidigt bedrev verksamhet i Lappland. Lycksele Missionsförening bildades 1878.[1]

Distrikten utgör Missionsförbundets regionala organ. I ledningen för varje distrikt står en distriktsföreståndare. I Svenska Missionsförbundets årsberättelser redovisas vid sidan av distrikten "Arbetet i Lappmarken" eller "Arbetet inom Västerbottens lappmark", och i redogörelserna för Svenska Missionsförbundets räkenskaper finns bland utgifterna en post "För Missionen i Lappland" upptagen.[2] Detta arbete, som bedrevs genom bidrag från Svenska Missionsförbundet berör platser i provförsamlingarna. K.J. Gustafsson, A. Lindgren och J.E. Ågren var "lappmissionärer".[3] Ågren övergick från att vandra med lapparna till att leda och organisera arbetet från Lycksele.[4] År 1901 uppger årsberättelsen, att Svenska Missionsförbundets missionsarbetare i Lappland var Aug. N. Bäckström, Åsele, M. Gerdlund, Gunnarn och J.E. Ågren med familj, Lycksele.[5] Från 1903 arbetar And. Lindström i Lycksele. Han rapporterar att han "rest omkring 100

1. Grape, a.a., s. 81 ff.
2. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1914, s. 96; 1915, s. 113; 1916, s. 115.
3. Grape, a.a., s. 82.
4. Grape, a.a. och s. Svenska Missionsförbundets årsberättelse 1921 och matrikel för 1922, s. 180, anger att följande var verksamma: And. Lindström och E. Alexandersson, Lycksele, Aug. N. Bäckström, Stensele, J. Öman, Gunnarn, J.D. Sparrman, Slussfors, och J.U. Björck, Vilhelmina.
5. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1901, s. 158.

mil landsväg för att besöka och i någon ringa mån tjäna missionsvännerna på de olika platserna."[6] I 1904 års berättelse informerar Lindström om de ekonomiskt tryckande förhållandena i lappmarken. Det är helt enkelt så, att missionsvännerna begär ekonomisk hjälp, varför det är omöjligt att de skall kunna bidra till "missionskassans ökande".[7] Missionsförbundet anslog medel till verksamheten inom Västerbottens lappmark.[8]

Att Missionsförbundet centralt anslog medel till verksamheten får ses som tecken på att "lappmissionen" var något som man från Missionsförbundets sida betraktade som viktigt. Antalet predikanter växlar något, men långa tider rörde det sig om tre eller fyra. Dessutom beviljades medel till s.k. evangelistverksamhet.[9]

Arbetet i Lappland redovisas under rubriken missionsmedel. Där uppräknas missionen i Lappland, Kaukasien, Kaschgar, Kongo och Kina!

Antalet matrikelförda medlemmar i föreningar och församlingar var emellertid ganska litet. År 1911 uppges, att i "Västerbottens Lappmarks distrikt" fanns 223 medlemmar i föreningar och församlingar, dessutom rapporteras 91 medlemmar anslutna till Svenska Missionsförbundets Ungdom (SMU).[10] I 1911 års matrikel upptas följande församlingar och föreningar inom provförsamlingarna: Gunnarns missionsförening, Lycksele missionsförening, Vilhelmina missionsförening, Åsele kristna missionsförening.[11]

I Kiruna fanns tidigt en församling, liksom i Malmberget. År 1911 anges medlemsantalet i Kiruna till 24 och i Malmberget till 99.[12] År 1922 års matrikel innehåller uppgifter om församlingarna i Norrbotten. Gällivare har då tillkommit. Gällivare kristna missionsförsamling räknade 29 medlemmar och Kiruna brödraförsamling 45.[13]

I Västerbottens lappmark rapporteras inom vårt undersökningsområde Gunnarns missionsförening 58 medlemmar, Lycksele missionsförening 100 och Vilhelmina missionsförening hade 37 medlemmar. För Åsele föreligger ingen uppgift om antalet medlemmar.[14]

Det anförda räcker för att ge en bild av Svenska Missionsförbundets verksamhet inom provförsamlingarna.

6. Ibid. 1903, s. 64.
7. Ibid. 1904, s. 64.
8. Ibid., s. 74.
9. Ibid., s. 189 f.
10. Svenska Missionsförbundets matrikel. Sthlm. 1911, s. 132.
11. Ibid., 1911, s. 12.
12. Ibid., s. 14.
13. Ibid. 1922, s. 21.
14. Ibid. 1911, s. 12 f.

Missionsförbundets predikanter reste omkring och predikade. Vi vet att de förrättade barndop. Distriktsföreståndaren i Norrbottens distrikt E. Friman rapporterar i årsberättelsen från 1921: "Lekmannadop börja rätt allmänt att praktiseras i våra församlingar. Och rätt ofta får jag under mina resor tjäna vid dessa sköna högtider. Icke sällan förekommer det, att vi varda anmodade att döpa barn åt föräldrar, som icke tillhöra våra församlingar. Och det göra vi med glädje."[15]

År 1920 rapporterar A. Bäckström, stationerad i Stensele, i årsberättelsen: "Nog samlas de troende på åtskilliga platser gärna till firandet av Herrens nattvard, och inom socknens östra del, där Gunnarns missionsförening existerar, har ock dopfrågan brutit igenom, så att missionär Öman utför där de flesta barndopen. Men då man börjar tala om församling och nödvändigheten av sammanslutning, då är det många ibland de troende som draga sig. *Varför* de så göra har jag ännu icke fått riktigt klart för mig. Dock får man hoppas, att det så småningom skall utvecklas i rätt riktning även här . . ."[16]. Den av Bäckström nämnde Öman skriver själv i samma berättelse: "De flesta barn, som under år 1920 blivit födda här i Gunnarn med omnejd, har jag blivit anmodad att döpa."[17]

Det kan vara av intresse att undersöka, hur dessa barn antecknats i födelse- och dopböckerna. En undersökning på denna punkt av födelse- och dopböckerna i Stensele 1917–1920 ger följande resultat. Under perioden har 19 barn döpts av predikanter inom Missionsförbundet. Av dessa dop har inte mindre än 17 antecknats som nöddop, och präst har bekräftat dopet.[18]

Under 1890-talet tillspetsades frågan om lekmannadopet i vårt land. Striden om lekmannadopet har behandlats av bl.a. E. Rohde, R. Holte, K.-Å. Henningson, H. Nyberg och S.-E. Brodd[18a].

Att frågan om lekmannadopet tillspetsades, sammanhänger teologiskt med frågan om ämbetet och den kyrkliga ordningen. Nyevangelismens betonande av lekmannaaktiviteten hade medfört, att både ordets förkunnelse och nattvardsfirandet i en del väckelsekretsar tagits om hand av lekmän.

15. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1921, s. 27.
16. Ibid. 1920, s. 81.
17. Ibid., s. 82.
18. Stensele. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok 1917–1920.
18a. E. Rodhe, Svenska kyrkan omkring sekelskiftet. Sthlm 1930. – R. Holte, Svenska kyrkan och lekmannadopet. (Kyrkohistorisk årsskrift, 50, Upps. 1950, s. 165 ff.) – K. Å. Henningson, Striden om lekmannadopet. Lund 1956. – H. Nyberg, Från väckelsemiljö till kyrkomedvetande i kyrkokris. Upps. 1975. – S. E. Brodd, Dop och kyrkotillhörighet enligt svenska kyrkans ordning. Sthlm 1978. – K.A. Lundqvist, Organisation och bekännelse. Sthlm 1977.

Lekmannadop var inte sällan förekommande.[18b] De norrländska separatisternas lekmannaaktivitet, vad beträffar dopet, har behandlats av A. Sandevall.[18c]

Det kan förtjäna att nämnas, att debatten på 1890-talet kom att centreras omkring ett par cirkulär, som berör anteckning i födelse- och dopbok av dop, utfört av lekman.[18d] Från frikyrkligt håll fanns en önskan att få dop, förrättat av annan än präst, infört i födelse- och dopboken.[18e]

En not i den handbok, som antogs av kyrkomötet 1893, som rör formuläret för nöddop har följande lydelse: "Samma formulär följes, då dopbekräftelsen sökes af personer, som mot kyrkans ordning blifvit döpta, dock med nödiga ändringar med afseende på den döptes ålder."[18f]

Denna formulering gav upphov till en omfattande diskussion. De olika faserna i debatten kan följas i anförd litteratur. Slutet på striden blev cirkuläret 1898, vilket föreskrev, att i födelse- och dopboken skall antecknas "Icke af Svenska kyrkan döpt" för den som döpts av annan än präst.

Anteckningarna i födelse- och dopböckerna i Stensele 1917—1920 har inte gjorts i enlighet med den bestämmelse, som är införd i 1898 års cirkulär. Man har kringgått problemet genom att anteckna barnet som nöddöpt.

Eftersom nöddopsfrekvensen är så hög inom området, torde det ha legat nära till hands att behandla också dop, som förrättats av Missionsförbundets predikanter som nöddop.

Redan före lekmannadopstriden hade man antecknat också barn, som utan att ha varit sjuka eller svaga döpts av annan än präst, som nöddöpta.[18g]

I arbetet Kyrkliga förhållanden i Lappland har nöddopspraxis behandlats. År 1900 var inte mindre än 48,8 % nöddöpta. Procentsiffrorna för provförsamlingarna ser ut så här år 1900: Lycksele 40,6, Åsele 19,7, Vilhelmina 50, Arvidsjaur 85,8, Arjeplog 62,8, Stensele 63,7, Sorsele 55,3,

18b. Rodhe, a.a., s. 88.

18c. A. Sandewall, Separatismen i övre Norrland 1820—1855. Upps. 1952. — A. Sandewall, Separatismen i övre Norrland efter 1855. Upps. 1954. — Dopvägran och lekmannadop var hos separatisterna föranledd av missnöje med de neologiska tendenserna i 1811 års handbok.

18d. Kongl. Maj:ts nådiga cirkulär till samtliga domkapitel, Stockholms stads konsistorium och hofkonsistorium angående vissa anteckningar i kyrkoböcker. (Svensk författnings-samling. 1896: N^{r} 38.) — Kongl. Maj:ts nådiga cirkulär till samtliga domkapitel, Stockholms stads konsistorium och hofkonsistorium angående ändring i nådiga cirkuläret den 13 juni 1896 angående vissa anteckningar i kyrkoböcker. (Svensk författnings-samling. 1898: N^{r} 16.)

18e. Rodhe, a.a., s. 90.

18f. Handbok för Svenska kyrkan, stadfäst af Konungen år 1894. [8:o-uppl.] Lund 1894, s. 112.

18g. Henningson, a.a., s. 59.

Gällivare 33,1, Jukkasjärvi 79,1.[19] Siffrorna visar att nöddop i alla provförsamlingarna var ofta förekommande.[19a] Stiftsledningen strävar efter att få en ändring till stånd, så att nöddop inte skall förekomma annat än i nödfall. Biskop Bergqvist anför i ett protokoll vid visitationsstämma i Stensele 1905, att det knappast kunde antagas, att det i alla de fall, då nöddop meddelats, förelegat verkligt nödfall. En god kyrklig ordning krävde, att nöddop inte tillgrepes i oträngt mål.[20] O. Brännström har visat, att ledande laestadianer ute i bygderna förrättade nöddop.[21] Pastor i Karesuando säger i ämbetsberättelsen vid visitationen därstädes 1905, att döparen läser en mängd ofta självvalda böner och gör akten mycket vittomfattande.[22]

Brännström har noterat, att man inom laestadianismens område terminologiskt gör skillnad mellan lekmannens och prästens insats vid dopet. Lekmannen "döper" och prästen "kristnar" barnet, då han bekräftar dopet. Det finns belägg för att man har den föreställningen att ett dop rätteligen består av två moment, "dop" och "kristning" och att dopet är fullständigt först när dessa moment föreligger.[23]

"Dop" och "kristning" är i själva verket inte något, som berör endast av laestadianismen präglade områden i vår kyrka under 1800- och 1900-talen. Problemet fanns redan på 1500-talet. I sitt arbete om dopritualet efter reformationen visar E. Rohde,[23a] att kyrkan dels hade ett påbud om dop i kyrkorummet, dels om att dopet skulle ske snart efter födelsen.

Detta blev till ett problem för föräldrarna. Av skilda skäl ville man

19. Grape, a.a., s. 171 ff.

19a. Ibid., s. 73 ff. – Utöver vad som där anförs, kan redovisas vilka som i församlingarna utförde dessa nöddop, om man undantar den speciella typ av "nöddop", som predikanterna utförde. I Åsele förrättades år 1900 27 nöddop. Barnmorska och skollärare anges i många fall som dopförrättare. 12 av de 27 dopen förrättades av kvinnor. Samma år förrättades i Jukkasjärvi 90 nöddop. Här finner man inte sällan, att "nomader" förrättar nöddop. Det torde sammanhänga med att barnen föddes, då samerna var ute på sina vandringar. I Arjeplog förrättades år 1900 51 nöddop, varav 18 förrättades av kvinnor. I denna församling förrättade barnmorskorna ganska många dop. I Gällivare nöddöptes år 1900 215 barn. Endast 11 barn döptes i denna församling av kvinnor. Barnmorskorna dominerar bland de kvinnliga dopförrättarna. Stensele liknar Åsele i det fallet, att många kvinnor förrättar nöddop. Dessa uppgifter är hämtade ur födelse- och dopbok i respektive församlingar.

20. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Stensele 1905. – Jfr även biskopens ämbetsberättelse i Handlingar rörande prästmötet i Luleå 1908, s. 36 och Handlingar rörande prästmötet i Luleå 1915, s. 35.

21. O. Brännström, Den laestadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet. Lund 1962, s. 317.

22. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Karesuando 1905.

23. Brännström, a.a., s. 317. – Jfr även biskop Bergqvists ämbetsberättelse i Handlingar rörande prästmötet i Luleå 1908, s. 36.

23a. E. Rodhe, Dopritualet i svenska kyrkan efter reformationen. Lund 1910, s. 185 f.

uppskjuta dopet. På olika sätt kämpade biskoparna emot ett dröjsmål med dopet. Folket slog då in på en ny väg. "Då prästerna i stort sedt vägrade att förrätta dop i hemmen . . . grep man till den utvägen att själf förrätta dopet i hemmet — det blef således nöddop — och därefter låta bekräfta detta dop i kyrkan. Med bekräftelsen förbands då ofta moderns kyrkotagning. I sammanhang med bekräftelsen ägde så de synbarligen oundvikliga festligheterna rum. . . Det gick så långt, att ett särskildt namn präglades för bekräftelsen, nämligen christning eller någon gång kristendom. Det kunde således hända, att man talade om ett barn, som var döpt, men icke christnadt."[23b] Vi återfinner alltså redan under 1500-talet termerna dop och kristning. Rodhe beskriver biskoparnas kamp mot denna form av nöddop. Som vi har sett återfinns samma terminologi dop och kristning i den laestadianska traditionen, och biskopen för t.ex. i Stensele 1905 samma kamp som biskoparna gjorde under 1500-talet och 1600-talet emot denna form av nöddop.

Under 1600-talet fick strävan att barnet skulle döpas så tidigt som möjligt ett uttryck i 1686 års kyrkolag kap. 3 Om döpelsen. Där föreskrivs att barnet av föräldrarna skall befordras till dopet inom det åttonde dygnet efter födelsen.[23c]

Men det finns också i vår svenska tradition äldre lagstiftning, som framhäver dopets nödvändighet. Under medeltiden var i vissa fall dopet förutsättning för arvsrätt. Den äldre Västgötalagen har en bestämmelse, som behandlas i en undersökning av Lizzie Carlsson.[23d] Ett villkor för att barnet skulle ha rätt till arv var att det var döpt. Om barnet blev sjukt på väg till kyrkan, och fara förelåg att det inte skulle komma levande fram, skulle det få nöddop. Om barnet dog utan att man hunnit döpa det, skulle det inte få begravas i vigd jord, och det saknade arvsrätt. Detta kunde få vittgående konsekvenser. Gift kvinna, som blev änka hade inte någon giftorätt i mannens fäderneärvda fasta egendom. Detta kunde innebära stor tragik. Hon kunde tvingas lämna gården, där hon bott tillsammans med sin man. Barnet ärvde emellertid gården (om det var döpt), och om barnet skulle dö övergick egendomen till modern. Barnet "ledde" arvet från far till mor.[23e] Att här angivna förhållanden bidrog till att understryka vikten av att barnet döptes, ligger i öppen dag.

Det har också funnits en hel flora av folkliga föreställningar om dopet,

23b. Ibid., s. 187 f.

23c. Sveriges kyrkolag af år 1686; jemte nu gällande stadganden, genom hvilka den blifvit ändrad eller tillökt, utg. af A.J. Rydén. 3:e öfversedda uppl. Göteb. 1856, s. 62.

23d. Lizzie Carlsson, Dopet och arvsrätten i de svenska medeltidslagarna. (Kyrkohistorisk årsskrift, 66, Upps. 1966, s. 25 ff.)

23e. Ibid., s. 26.

vilka utgjorde en drivfjäder för föräldrarna att låta döpa barnet så snart som möjligt efter födelsen.[24]

Det anförda visar, att dopet i vår tradition varit omgärdat med en väv av föreställningar, som har ett gemensamt: barnet skall döpas så snart som möjligt. Vissa landskapslagar, som gör dopet till villkor för arvsrätt, kyrkolagen, som föreskriver dop inom åtta dygn efter födelsen, och de folkliga föreställningar, som gjorde föräldrarna rädda för att dröja med dopet, allt detta har bidragit till att nöddopet uppfattades som något viktigt.

Nöddopet var reglerat genom kyrkolagen. I 1811 års handbok införs ett särskilt formulär för nöddop.[25]

I lapplandsförsamlingarna har givetvis de långa avstånden förstärkt behovet av nöddop, i synnerhet den tid då kommunikationerna i de vidsträckta församlingarna var bristfälliga. Mot den bakgrunden ligger det inte något överraskande i att nöddopen haft en sådan utbredning i provförsamlingarna.

I församlingar med laestadianism har vi konstaterat, att dop och kristning är termer för lekmans och präst insats vid dopet. Vi har också sett att den föreställningen förekommer, att både dop och kristning behövs för att dopet skall vara fullständigt.

Här fanns ett ganska utbrett mönster att andra än präster förrättade dop. Missionsförbundets lappmissionärer och predikanter kunde gå in i denna form.

Såsom vi tidigare har sett har predikanten A. Bäckström i Stensele rapporterat, att det går trögt med församlingsbildandet. Troendegrupper kunde samlas till nattvard, de kunde be predikanten döpa barnen, men de ville inte vara med om att bilda församling.

Av det anförda framgår, att Missionsförbundet tidigt gjorde en satsning på Västerbottens lappmark. Det faktum att lappmissionärer predikanter och evangelister fått sin lön direkt från Missionsförbundet gör att även områden, som annars inte skulle ha ekonomiska möjligheter att ha predikant, nu blivit begåvade med en sådan. Predikanterna har rest omkring inom detta område av lappmarken. De har predikat, ibland firat nattvard, och de har döpt barn. En viss tröghet har emellertid funnits, då det gällt att få de troende att sammansluta sig och bilda församling.[26] Detta förhållande bör man ha i minnet, då man tänker på med vilken snabbhet och självklarhet för-

24. Petersson, a.a., s. 96.
25. D. Helander, Den liturgiska utvecklingen i Sverige under 1800-talet. I. Lund 1934, s. 337 ff. — Kyrko handbok, hvaruti stadgas, huru gudstjänsten i svenska församlingar skall behandlas. Sthlm 1811, s. 77 ff.
26. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1920, s. 81.

samlingar bildades, då pingstväckelsen bröt fram. Ett tidigt vittnesbörd om att Missionsförbundet kände främlingskap inför den extatiskt präglade baptismen i Vinliden har vi i verksamhetsberättelsen för Missionsförbundet 1912, där And. Lindström skriver: "Rätt stora andliga rörelser hava försports på fältet under gångna år, och många hava blivit omvända till Gud. Det finnes ju åtskilligt, som vi ej fullt begripa, såsom till exempel 'tungotalandet' och 'hänryckningarna', men vi lämna det, till dess vi få se resultatet av det hela. Det som är fött av Gud, bliver väl kvar och består, när rörelsens stormvågor börja lägga sig. Nu är det för tidigt att bedöma saken."[27]

And. Lindström är annars i sina rapporter påtagligt återhållsam i kommentarerna till pingströrelsens framväxt. J. Öman skriver 1920 i Missionsförbundets verksamhetsberättelse: "Men det är tyvärr ej bara angenäma förhållanden man möter i missionsarbetet, utan man får vara med om mycket av motsatt art. Jag tänker härvid förnämligast på, att här på sista tiden uppträtt en massa unga män, tillhörande en viss riktning inom baptismen, s.k. pingstvänner, som särskilt lagt an på att tränga sig in på platser, där vi haft verksamhet, för att vinna anhängare för sin åskådning. De hava ock lyckats slita sönder en ungdomsförening, som jag för fjorton år sedan bildade i en större by inom denna socken, vilken förening innan de kommo, höll ihop i kärlek och endräkt. Nu lägga de an på att kunna göra detsamma med Gunnarns missionsförening. Redan hava några medlemmar av densamma gått över till dem och hjälp [*sic*] dem ivrigt i deras agitation."[28]

I det följande kommer den frågan att behandlas, hur pingströrelsens utbredning inom provförsamlingarna och därmed dopsedens förändring sammanhänger med tidig verksamhet från Missionsförbundet.

Som framgår av det anförda har Missionsförbundet sin starkaste ställning i följande provförsamlingar: Lycksele, Stensele, Vilhelmina och Sorsele. I Åsele är det tydligen svårare för Missionsförbundet att göra sig gällande. I Arjeplog och Arvidsjaur har Missionsförbundet inte någon nämnvärd betydelse. I Jukkasjärvi finns en ganska liten missionsförbundsgrupp. Malmberget har den största församlingen. Gällivare fick sin församling först år 1917.

Den starka kyrkokritik, som under 1800-talet på olika håll förekom bland nyevangeliska kretsar tycks inte ha slagit igenom i Lappland. Sven Gustafsson behandlar frågan i sitt arbete om den kyrkokritik, som kom

27. Ibid. 1912, s. 63, och Grape, a.a., s. 83 ff. – Man kan notera att pastor i Lycksele i sin ämbetsberättelse av år 1912 (Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Lycksele) och Missionsförbundets predikant And. Lindström i sin ovan nämnda verksamhetsberättelse berör den extatiskt präglade väckelsen.
28. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1920, s. 82.

från nyevangelismen.[28a] Kritiken gällde också dopet. Gustafsson citerar en artikel i Förbundet, en månadsskrift utgiven av E.J. Ekman, där det angående dopet heter: "det finns intet stöd i Guds ord för att Herrens fiender även om de hava kappa och krage, skola hava något att skaffa med sådana saker . . . Vill en troende fader hava sitt barn döpt, så må han själv i gudsfruktan döpa det."[28b] Attityder av denna art har inte påträffats i Lappland. Det förekommer knappast att föräldrarna förrättar nöddop. I det föregående har redovisats, vilka som förrättade nöddop.[28c]

Lappmissionsföreningen i Göteborg. Såsom framgår av Kyrkliga förhållanden i Lappland[28d] var intresset för undervisning och mission bland minoriteter starkt i pietistiska kretsar i Halle. Under 1800-talet blommade intresset för mission och filantropisk verksamhet i väckelsekretsar. Det är ganska naturligt att intresset i sådana kretsar kom att vända sig mot Lappland. Det finns vittnesbörd om att Lappland kanske inte var lika attraktivt som andra missionsområden.[29] Men Lappland var för många väckelsekretsar tillräckligt exotiskt för att man skulle intressera sig för verksamhet inom detta område.

Den betydelsefullaste insatsen har Svenska Missionssällskapet gjort. Skolor upprättades av sällskapet.[30] Man bedrev även filantropisk verksamhet.[31] Missionssällskapet hade i sin tjänst missionärer eller kateketer.

Intresset för undervisning och mission tog sig också uttryck i små sällskap och föreningar, som bedrev verksamhet i Lappland. Att Lappmissionsföreningen i Göteborg behandlas i detta sammanhang beror på att den är ett typiskt exempel på en förening av denna art. Då man i Göteborg planerar att starta denna verksamhet är det en svärmisk stämning, som präglar initiativtagarna. Man talar om att "Kärleken till Herren och till dessa vanlottade syskon i fjällen brann varm i hjärtana."[32]

Föremålet för Lappmissionsföreningens arbete var Sorsele. Där verkade under lång tid i denna förenings tjänst John Levin.[33]

28a. S. Gustafson, Nyevangelismens kyrkokritik. Lund 1962.
28b. Ibid., s. 210.
28c. Se ovan not 19a.
28d. Grape, a.a., s. 36.
29. Tioårs berättelse för Lappmissionsföreningen i Göteborg. 1894–1904. Göteb. 1904, s. 3: "Hvem ville tänka på Lappland? Det är ju ett område inom vårt eget land, och där finnas präster, skolor m.m."
30. B. Sundkler, Svenska Missionssällskapet 1835–1876. Upps. 1937, s. 163 f.
31. Grape, a.a., s. 35.
32. Tioårs berättelse för Lappmissionsföreningen i Göteborg. 1894–1904. Göteb. 1904, s. 3.
33. Anna Peterson, Ett 25 årigt missionsarbete i Lappland. (Ljus över fjällen, 1919, N:o 2. Göteb. 1919, s. 3.)

Det är värt att notera att Svenska Missionsförbundet hade verksamhet i Lappland och att denna Lappmissionsförening i Göteborg bedrev ett med Missionsförbundet besläktat arbete. Båda organisationernas anställda kallades lappmissionärer eller predikanter.

I Sorsele fanns gammalt läseri av kyrkokritisk och separatistisk typ.[34] Levin samarbetade med avkomlingar från denna läsargrupp.[35] Det är rimligt att antaga att dessa grupper behållit en mot kyrka och prästerskap kritisk attityd.

Lappmissionsföreningens arbete bestod i att lappmissionärerna reste omkring och höll gudstjänster och samlade in medel till missionsverksamheten. Både Levin och Missionsförbundets predikanter döpte barn, och de delade även ut nattvarden i olika grupper i byarna. Den frågan har behandlats i det tidigare avsnittet om Missionsförbundet.

Då man skall söka karakterisera Missionsförbundets och Lappmissionsföreningens "missionärer" kan man säga, att de ville verka som evangeliserande förkunnare, som inte drev friförsamlingslinjen.

Det finns många vittnesbörd från ämbetsberättelser i samband med visitationer om, att waldenströmarna eller de frikyrklige som både missionsförbundare och Lappmissionsföreningens anställda kallades, var ireniska. I ämbetsberättelsen till visitationen i Vilhelmina 1911 säger pastor, att ibland de av Svenska Missionsförbundet vunna medlemmarna inom församlingen, hade bildats en förening, som dock var fåtalig. Det heter, att den har ett bönhus i Vilhelmina kyrkby, och pastor framhåller, att föreningens verksamhet är av fredlig beskaffenhet, och att dess medlemmar flitigt besöker högmässogudstjänsterna.[35a]

I en visitationsberättelse från 1912 till biskopsvisitationen i Sorsele sägs, att det i Sorsele finns två frikyrkliga sammanslutningar och att den ena finns i Örnäs. Om denna sägs att den inte är ansluten till något missionsförbund utan fristående. Den i östra Sorsele eller Gargnäs verksamma missionsföreningen anges vara ansluten till Missionsförbundet.[35b]

Lärarinnornas Missionsförening (LMF) hade också verksamhet i Sorsele. År 1908 inköptes en fastighet av LMF, och en bibelkvinna från Elsa Borgs Bibelkvinnohus anställdes. Hon verkade i Sorsele, och bebodde en fastighet, Solhem, från hösten 1914 till år 1954. Pastor skriver i ämbetsberättelsen

34. A. Sandewall, Lars Levi Læstadius och Sorsele-läseriet. (Kyrkohistorisk årsskrift, 50, Upps. 1950, s. 142–164.)
35. G. Öhrnell, Hur vi hade det. (Ljus över fjällen, 1919, N:o 2. Göteb. 1919, s. 14–17.)
35a. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Vilhelmina 1911.
35b. Ibid.: Visitationshandlingar i Sorsele 1912.

1918 om denna "bibelkvinna", att hon i bästa samförstånd med prästerskapet utför en församlingsdiakonissas välsignelserika gärning.[35c]

Telegrafisternas Missionsförening hade också i Arjeplog enligt pastors ämbetsberättelse 1906 en kvinnlig missionsarbetare.[35d]

Lapska Missionens vänner (LMV) står som huvudman för Lannavaarahemmet i Vittangi.[36]

Av det anförda framgår, att vid sidan av de etablerade organisationerna, Svenska Missionssällskapet och Svenska Missionsförbundet, bedrev lokala sällskap och föreningar av skiftande karaktär evangeliserande och filantropisk verksamhet i Lappland.

Mellan de olika grupperna rådde en känsla av samhörighet. Vad Bror Walan i sin doktorsavhandling säger om de nyevangeliska grupperna på 1870- och 1880-talen, äger sin tillämpning också på de grupper, som här behandlas.[36a]

Dessa grupper var, såsom framhållits, inställda på evangelisation, men de drev inte friförsamlingslinjen. De kyrkliga myndigheterna framhåller, att de var fredliga, deltog i högmässogudstjänster o.s.v. De hade en ecclesiolistisk[36b] linje, till skillnad från baptisterna. Som vi kommer att se drev dessa friförsamlingslinjen.

Helgelseförbundet

Helgelseförbundet är en rörelse, som har sitt ursprung i den anglo-amerikanska helgelserörelsen.[37] Denna rörelses lära om helgelsen har beröringspunkter med metodismen. En betydelsefull punkt är uppfattningen att frälsningen innebär fortsatt helgelse ända till syndfrihet eller i närheten därav. Viktiga moment var botkamp, vattendop, andedop och helgelse.

35c. Ibid.: Visitationshandlingar i Sorsele 1918.
35d. Ibid.: Visitationshandlingar i Arjeplog 1906.
36. Grape, a.a., s. 40.
36a. B. Walan, Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet. Sthlm 1964, s. 23: "Det gemenskapsbildande elementet i dessa associationer var *väckelsen*. Detta kan inte betonas för mycket. Då väckelsen upplevdes som en psykologiskt erfarbar, personlig akt av Andens nådesverk, vilket resulterade i enskilda individers omvändelse, drev den individuella erfarenheten av likartad natur de väckta samman."
36b. Ibid., s. 41, använder Walan termen ecclesiolistisk, liksom A. Palmqvist i sin recension av Walans arbete i Kyrkohistorisk årsskrift, 64, Upps. 1964, s. 356, 363 f.
37. Svensk uppslagsbok. 2:a uppl. Bd 13. Malmö 1949. Artikeln Helgelserörelsen.

I Sverige har Fredrik Fransson (1852—1908) utövat inflytande. Ett viktigt moment i Franssons förkunnelse var den apokalyptiska väntan på Jesu snara återkomst.[37a]

Som vi skall se vill Helgelseförbundet också framstå som ett sällskap av "osekterisk" karaktär. För bedömningen av Helgelseförbundets roll för utvecklingen i en del församlingar i Lappland har det nu anförda betydelse.

I Helgelseförbundets första stadgar sägs i inledningen: "Helgelseförbundet är intet trossamfund, utan ett af lefvande troende från olika samfund bildadt, osekteriskt missionssällskap för bedrifvande af inre och yttre mission."[38] Det är värt att observera att i stadgarna finns inte någon bestämmelse om dop som villkor för tillhörighet till Helgelseförbundet. Det är en tydlig strävan att Helgelseförbundet skall framstå som ett osekteriskt missionssällskap. Då man skulle bedriva "inre mission" var det helt visst lättare att uppträda som ett sådant osekteriskt sällskap än att profilera sig som döparrörelse. Genom att välja denna linje fick Helgelseförbundet mindre komplikationer både i förhållande till Svenska kyrkan och i förhållande till frikyrkorna i de områden, där Helgelseförbundet bedrev sin inre mission.

I sin undersökning om kyrkobegreppen i vårt land behandlar Arne Palmqvist Helgelseförbundet under rubriken Döparrörelserna.[39] Vid en diskussion om stadgarna vid årskonferensen 1890 yttrades bl.a.: "Bristande insikt eller oriktig uppfattning i en eller annan fråga (t.ex. dopfrågan) bör icke stänga vägen för en på Jesus verkligen troende i fråga om församlingsgemenskap med de troende på platsen, men han bör kärleksfullt undervisas om sanningen."[40] Som Palmqvist påpekar växer församlingstanken fram först senare inom Helgelseförbundet.[41]

Här behandlade grupper som har inriktning på inre mission har visat Lappland ett särskilt intresse. I tidigare sammanhang har visats att intresset för mission bland minoriteter är ett pietistiskt arv och Helgelseförbundet flyter in i detta sammanhang.[41a] Vildmarksromantik och kärleken till det exotiska inom vårt eget land är ett viktigt inslag i "lappmissionen".

Helgelseförbundet har i sitt arbete lagt tyngdpunkten på att sända missionärer i "yttre missionens" tjänst. Den sidan av Helgelseförbundets verksamhet kan vi i detta sammanhang gå förbi. Den andra viktiga punkten i Helgelseförbundets verksamhet är utsändandet av evangelister. Redan vid

37a. Ibid. Bd 10. Malmö 1949. Artikeln Fransson, Fredrik.
38. Helgelseförbundet 1887—1937. Hardemo 1937, s. 220.
39. A. Palmqvist, De aktuella kyrkobegreppen i Sverige. Upps. 1964, s. 15 f.
40. Helgelseförbundet 1887—1937. Hardemo 1937, s. 24.
41. Palmqvist, senast a.a., s. 16.
41a. Se ovan s. 40.

konferensen 1890 rapporterades att 40 evangelister var verksamma i "evangelii tjänst" och 1897, tio år efter den första Torp-konferensen var inte mindre än 158 evangelister verksamma i Skandinavien. Uppgiften var att sända evangelister till "mörka" orter i vårt land och grannländerna.[42] Evangelisterna var stationerade på vissa orter. För att hålla kontakt med dem anställdes av styrelsen reseombud.

Tidigt såg Helgelseförbundet en uppgift i att evangelisera i Lappland. Redan 1888 beslöts att sända ett par evangelister för att predika bland järnvägsarbetarna. Evangelisterna skulle placeras i Gällivare.[43] De utbildades på kurser som leddes av pastor C.J.A. Kihlstedt. År 1890 deltog i evangelistkursen i Smedstorp 13 män och 10 kvinnor. Det är värt att notera att bland evangelisterna i Helgelseförbundet har många varit kvinnor. I jubileumsskriften redovisas att under tiden 1887—1937 har 593 män och 553 kvinnor blivit antagna som evangelister.[44] Till systemet hörde att evangelisterna skulle av Helgelseförbundet erhålla respengar, men sedan fick de söka tjäna sitt uppehälle på den plats dit de skickades. Jubileumsskriften anför att det kan se ut som om kvinnorna vore i majoritet bland evangelisterna. Det kan förklaras så, att männen då de ville gifta sig, ofta lämnade Helgelseförbundet för att få en fastare inkomst.

Bland evangelisterna i Lappland finns också kvinnor. I jubileumsskriften heter det: "Herren synes nu ha öppnat lappmarkerna för evangelisterna, ty 1895 bestämdes ej mindre än sex systrar för lappmarkerna och året därpå fem systrar."[45]

Lars Samuelsson visar i en stencilerad uppsats om pingströrelsen, att många av Helgelseförbundets evangelister var verksamma i Lycksele och Sorseleområdet.[46] Elin Funke, Oskar Gustavsson, Martin Melin, Rudolf och Gulli Danielsson samt från Sorsele Gustaf Nyström och Alexius Ingham är namn på de evangelister som arbetade på uppdrag av Helgelseförbundet.

Frågan om Helgelseförbundets arbete i lapplandsförsamlingarna skall i det följande bli föremål för särskild diskussion. Här må det räcka att konstatera att Helgelseförbundets evangelister under de första årtiondena av 1900-talet bedrev en intensiv verksamhet särskilt i Lycksele och Sorsele. Då dessa evangelister reste omkring i hela södra Lappmarken hade deras verksamhet betydelse inte endast i de församlingar där de var bosatta.

42. Helgelseförbundet 1887—1937. Hardemo 1937, s. 27.
43. Ibid., s. 36.
44. Ibid., s. 43.
45. Ibid., s. 73 f.
46. L. Samuelsson, Pingstväckelsen i Lyckselebygden. Lapplandsveckan i Husbondliden 1919—1973. [Upps. 1974.] (Stencil.) S. 3 f. — Jfr Grape, a.a., s. 90—91.

Baptismen

Baptismen har ringa utbredning i Lappland. Från norra Ångermanland, där baptismen fått fäste, kom den in i den sydligaste socknen i Lappland: Åsele. I Kyrkliga förhållanden i Lappland redovisas dels att baptismen kom in från Ångermanland, dels att den första församlingen bildades år 1879. En inflytelserik person, S.A. Hollander, som flyttade till Åsele från Västergötland och etablerade sig som garverifabrikör, blev redan 1859 baptistiskt döpt.[47]

Under hela perioden verkar denna baptistförsamling i Åsele. Det märks inte några förändringar på diagrammet, som redovisar dopfrekvensen i Åsele. Redan från 1900-talets början kan en viss nedgång i dopfrekvensen konstateras. Åsele skiljer sig från de övriga västerbottensförsamlingarna på det sättet, att dopfrekvensen är inte lika hög. Den skiljer sig också däri, att under perioden sker inte någon förändring i dopfrekvensen. Ingenting inträffar, som ger utslag i en förändrad frekvens.

Om baptistförsamlingen i Åsele tycks vara av ordinär karaktär, så är en annan baptistförsamling i västerbottensdelen av Lappland av en annan typ, nämligen den i Vinliden. I Kyrkliga förhållanden i Lappland redogörs för hur denna församling tillkom. Redan 1898 bildades Lycksele baptistförsamling, som hela tiden haft Vinliden som stationeringsort.[48] Inflytandet kommer också i detta fall från norra Ångermanland. Trettiofem medlemmar hade denna baptistförsamling redan från början. Vad som utmärker denna är att den tidigt hade typiskt extatiska drag. Pastor talar i berättelsen till visitationen i Lycksele 1912 om att det i Vinliden finns en mera egendomlig andlig rörelse med tungomålstalande, hysterisk vanmakt och dylikt.[48a] Uppgifter om sådant föreligger inte från baptistförsamlingen i Åsele. Förutom dessa grupper har inte baptistisk verksamhet påträffats inom undersökningsområdet.

Att notera är alltså en baptistförsamling i Åsele av ordinär typ och en baptistförsamling i byn Vinliden, där extatiska yttringar såsom tungomålstal och hysterisk vanmakt förekommer tidigt.

Lars Samuelsson har i sin uppsats om pingströrelsen i Lyckselebygden en uppgift om att Vinliden vid jultiden 1911 besöktes av en baptist vid namn Gustaf Carlsson. I samband med hans besök "slog väckelsen ut i full låga".[49] Det är värt att hålla denna uppgift i minnet, då frågan om Vinliden-

47. Grape, a.a., s. 98 ff.
48. Ibid., s. 84 ff.
48a. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Lycksele 1912.
49. Samuelsson, a.a., s. 3.

baptismens särskilda karaktär skall behandlas. Det är som redan nämnts en skillnad i karaktären på baptistförsamlingen i Åsele och i Vinliden.

På en viktig punkt skiljer sig baptismen från de övriga grupper av evangeliserande typ, som finns i Lappland. Baptismen för en konsekvent friförsamlingslinje. Den kan aldrig i likhet med Helgelseförbundet vilja framstå som ett "osekteriskt" sällskap.

Pingströrelsen

Det är tydligt att pingströrelsen är den faktor, som är avgörande, då det gäller förändringen av dopseden inom vårt undersökningsområde. Det faller givetvis utanför ramen för detta arbete att behandla pingströrelsens framväxt och utbredning. Det är emellertid några punkter rörande pingströrelsens bakgrund och grundläggande trosinnehåll, som bör något belysas.

Gunnar Westin skriver om pingströrelsen, att den har två huvudhärdar i vårt land.[50] Han pekar dels på Missionsföreningen i Örebro, dels på den sjunde baptistförsamlingen i Stockholm (Filadelfia). Missionsföreningen i Örebro leddes av J. Ongman, och ledare för Filadelfia i Stockholm var Lewi Pethrus. Det gemensamma för dessa församlingar var att man lade tonvikten vid andedop, tungotal, förkunnelse om Jesu snara återkomst samt helbrägdagörelse.

En skillnad mellan församlingen i Stockholm och den i Örebro var, att stockholmsförsamlingen uteslöts ur Baptistsamfundet 1913, under det att Örebro Missionsförening stod kvar i Baptistsamfundet ända till 1930-talet. Det var emellertid tydligt att även Örebro Missionsförening drev en linje, som skulle leda till en splittring av Baptistsamfundet. Det dröjde emellertid ända till in på 1930-talet, innan splittringen var ett faktum.

Den direkta orsaken till att Filadelfiaförsamlingen i Stockholm uteslöts var att man där till brödsbrytelse (nattvard) inbjudit "troende, som tagit dopet, ehuru de icke tillhörde en församling inom baptistsamfundet."[51] Det fanns en punkt i Lewi Pethrus åskådning, som kom väl till pass, då han och hans församling uteslöts ur Baptistsamfundet. Det var den ståndpunkten, att han i Nya Testamentet inte tyckte sig finna stöd för att en församling skulle anslutas till ett samfund. Och han bekämpade ihärdigt tankar på "kristna samfund som gemenskapsform för friförsamlingar."[52]

Här har vi, som Westin understryker, kongregationalismen driven till sin

50. G. Westin, Den kristna friförsamlingen i Norden. Sthlm 1956, s. 174.
51. Ibid.
52. Ibid., s. 175.

spets. Det är uppenbart, att inflytandet kommer från USA. Den amerikanska väckelse med den struktur som beskrivits, fördes genom flera kanaler in i vårt land. I samband med behandlingen av Helgelseförbundet nämndes den av helgelserörelsen påverkade F. Fransson. Men det finns även andra predikanter. Via Kristiania kom en väckelseimpuls förmedlad av T.B. Barrat. Denne, som brukar kallas "Nordens pingstapostel" besökte Sverige 1907.[53] Även kontakter, som förmedlades genom dem som utvandrade till Amerika och som uppehöll förbindelsen med hemlandet har man att räkna med i detta sammanhang.[54] Av Kyrkliga förhållanden i Lappland framgår, att litteratur med ursprung i den amerikanska väckelsen, fann väg också till Lappland.[55] Förutom de punkter som nämnts har helbrägdagörelsetron haft fäste bland väckelsefolket i vårt land. Redan på 1860-talet var Fredrik August Boltzius verksam som helbrägdagörare.[56]

Ongman och Pethrus stod under inflytande av den amerikanska väckelserörelsen med den tonvikt den lade på andedop, tungotal och apokalyptiska förväntningar. Ongman spred dessa tankar inom baptismen. Hans evangelister reste runt i baptistförsamlingarna och spred hans trosläror. Under det att Ongman fortsatte inom Baptistsamfundet var Pethrus med sin extrema kongregationalistiska linje verksam utanför varje riksomfattande samfund. Pethrus förmådde fånga upp tendenser inom denna amerikanska väckelserörelse och förde in dem i den strömfåra som pingströrelsen i vårt land utgör.

Såsom framgår av Kyrkliga förhållanden i Lappland hade Pethrus tidiga förbindelser med grupperna i lappmarken. En av dem som döptes i Sorsele 1918 deltog ganska snart i en bibelskola i Stockholm som Lewi Pethrus ledde.[57] Lewi Pethrus var tidigt med som inspiratör och ledare för väckelsen i västerbottensdelen av Lappland.[58]

Av Kyrkliga förhållanden i Lappland framgår tydligt vilken snabb utbredning pingströrelsen fick inom de församlingar som vi betecknat som lågfrekvens- eller krisförsamlingar.[59]

53. A. Sundstedt, Pingstväckelsen. 1. Sthlm 1969, s. 115. — Westin, a.a., s. 168. — Lewi Pethrus besökte Barratts möten i Kristiania, jfr Sundstedt, a.a., s. 109. — Jfr även C.-E. Sahlberg, Pingströrelsen och tidningen Dagen — från sekt till kristet samhälle 1907—63. Upps. 1977, s. 9, samt N. Bloch-Hoell, The pentecostal movement. Its origin, development, and distinctive character. Oslo & Bergen 1964, s. 75 ff.
54. E. Linderholm, Pingströrelsen i Sverige. Sthlm 1925, s. 37 f.
55. Grape, a.a., s. 91. — Enligt meddelande den 30 mars 1976 av R. Danielsson till förf. lästes Finneys skrifter vid denna tid.
56. Sundstedt, a.a., s. 136 ff.
57. Grape, a.a., s. 107.
58. Samuelsson, a.a., s. 18 f.
59. Grape, a.a., s. 95, 110, 113 och 118 (Lycksele, Sorsele, Stensele och Vilhelmina). — Jfr även D. Nyström, Bönhus och kapell. Jakobsberg 1974, s. 83.

För den problemställning som detta arbete behandlar, är det viktigt att hålla i minnet att bakgrunden till pingströrelsen är att söka i en bred tradition, som är tidigare än Pethrus och detta har betydelse för att förstå att församlingar inom vårt undersökningsområde företer så stora olikheter då det gäller dopseden.

Arthur Sundstedt skriver om två begrepp från nybyggartiden i Amerika: the frontier – nybyggarområdet – och the circuit-riders – lekmannapredikanter som red omkring inom stora områden och höll brinnande väckelsepredikningar bland nybyggarna.[60]

Dessa circuit-riders var oskolade lekmän som bedrev en evangeliserande verksamhet bland invånarna i nybyggarområdena. I denna miljö uppstod väckelserörelser av skilda slag. Helgelserörelsen har här sin rot. Det är intressant att notera att Helgelseförbundets och pingströrelsens evangelistkurser och modellen att sända iväg dessa evangelister som hade en kort evangelistkurs som utbildning, är en modell som vi kan se i Amerika.

Inomkyrkliga väckelserörelser

Laestadianismen

Inom de finskspråkiga församlingarna i Luleå stift har laestadianismen sin huvudsakliga utbredning. I vårt undersökningsområde påträffas laestadianismen i Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget.

Olika forskare har behandlat laestadianismen, O. Brännström, G. Dahlbäck och P. Boreman i Sverige, K. Nissen i Norge samt M. Miettinen och A. Zidbäck i Finland. Litteraturförteckningarna hos Brännström och Dahlbäck ger en god orientering om litteraturen i ämnet.[60a]

I detta arbete tar vi sikte på två punkter i laestadianismen: dess uppfattning om församlingen och dess doplära.

Som Brännström framhåller kan man inordna laestadianismen bland de pietistiska väckelserörelserna i vårt land. Den ecclesiolistiska församlingsgemenskapen, som hör samman med den pietistiska väckelsen kommer också till uttryck i laestadianismen.[61] I den laestadianska terminologien sammanfaller begreppet "kristen" och laestadian. Man kunde förmoda att den grundkonception, som utmärker leastadianismen, skulle leda till att

60. Sundstedt, a.a., s. 20.
60a. Brännström, a.a. G. Dahlbäck, Den gamla och nya människan i Lars Levi Læstadius' teologi. Lund 1950.
61. Brännström, a.a., s. 183.

man strävade efter att bilda isolerade grupper. Brännström visar, att så inte blir fallet. Både Laestadius och hans lärjungar bygger upp en ecclesiola, som ser sitt ansvar för omgivningen. Å ena sidan kan man tydligt urskilja att den laestadianska väckelsen hävdar en skarp avgränsning av troendeförsamlingen, men å andra sidan gäller det inte "någon association, som med makt skall avgränsa sig från världen."[62]

Av det anförda framgår, att laestadianismen trots att den representerar en pietistisk linje inte bildar associationer, som avsöndrar sig från omgivningen.

Vad som utmärker Laestadius' omvändelsesyn är en accent på upplevelsen, erfarenheten i pånyttfödelsen. Han hävdar "upplevelsens, svedans och värkens betydelse."[63] Laestadius avvisar tanken på att människan blir i dopet pånyttfödd. Då han predikar pånyttfödelse är det en annan pånyttfödelse än den som sker i dopet.

Brännström påpekar, att Laestadius i sin dopuppfattning avviker från Luther. "Barnen är redan genom skapelsenåden befriade från djävulens våld i yttre måtto."[64] Laestadius motarbetar emellertid inte barndopet. Hur motiverar han då sin syn på barndopet? Han menar att barndopet är en hjälp för församlingen så att den inte skall behöva frukta för att de odöpta barnen blir osaliga. Intresset riktas hos Laestadius inte på barnet, utan dopet är till närmast för föräldrars, faddrars och församlingens skull.[65]

Brännström visar att Laestadius lägger tyngdpunkten på att syndaförlåtelsen får man genom bot och bättring och genom tillsägelse av syndernas förlåtelse. Brännström påstår att Laestadius i dopsynen "i allt väsentligt gick emot den lutherska och ortodoxa synen".[66] Detsamma gäller Laestadius lärjungar.[67]

Omvändelsen och bättringen såsom en medveten akt står i centrum i laestadianismen. Dopets betydelse blir därför uttunnad. Man kan varna för att göra dopet till en falsk tröstegrund inom laestadianismen.

Det är värt att notera att laestadianismen, trots sin centrering kring den enskildes bot och bättring och trots att den har en ecclesiolistisk församlingsuppfattning, har behållits inom Svenska kyrkan. Den intar ofta en starkt kritisk hållning till kyrka och prästerskap, men den har inte brutit sig

62. Ibid., s. 185.
63. Ibid., s. 306.
64. Ibid., s. 307.
65. Angående Laestadius synpunkter på dopritualets utformning se Brännström, a.a., s. 308.
66. Brännström, a.a., s. 312.
67. Ibid., s. 316 ff.

ut ur kyrkan. Dopuppfattningen visar reformerta drag och församlingssynen rymmer moment som kunde ha kommit laestadianismen att utvecklas i separatistisk riktning.

Trots detta har laestadianismen förblivit inom Svenska kyrkan. Den utgör en inomkyrklig väckelse som har stor betydelse i Tornedalen och i Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen

"Redan i Rosenius' tidigaste utläggning om kyrkans väsen balanseras de subjektiva inslagen av fasthållandet vid nådemedlens kyrkobildande betydelse", skriver Arne Palmqvist om Fosterlandsstiftelsen.[68] Denna formulering täcker väl Stiftelsens karaktär under hela tiden sedan dess bildande. Den står i en pietistisk väckelsetradition, där den personliga omvändelsen har en central plats, men den är samtidigt präglad av den lutherska rättfärdiggörelseläran och den lutherska betoningen av "tron allena" samt en förankring i Guds ord som förhindrar rörelsen att överbetona det subjektiva momentet. Den aspekt, som Palmqvist anlägger, rör frågan om kyrkobegreppet, men den är tillämplig också vad beträffar Fosterlandsstiftelsens inställning till dopet.

Det ligger utom ramen för detta arbete att behandla Stiftelsens syn på kyrkobegreppet och på frågan om förhållandet samfund-sällskap. För syftet med detta arbete räcker det att konstatera att Fosterlandsstiftelsen, som under första hälften av 1900-talet är verksam i Lappland, företräder en "kyrklig" linje. Stiftelsens predikanter nöddöper barn, men dopet bekräftas av präst. Stiftelsepredikanterna utdelar däremot aldrig nattvarden. Det är lätt att konstatera att i de församlingar, där Fosterlandsstiftelsen har någon verksamhet att tala om, Arjeplog, Arvidsjaur samt Åsele, ligger dopfrekvensen högt.

Malmbergets Evangelisk lutherska missionsförening är en intressant företeelse. Den bildades den 23 februari 1897.[69] Under ganska lång tid pågick en dragkamp mellan Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och Östra Smålands missionsförening. Alltifrån föreningens bildande till 1912 fanns denna spänning mellan dem, som ville att föreningen skulle vara ansluten till Fosterlandsstiftelsen och dem som kände samhörighet med de s.k. nordöstringarna. Den mot Fosterlandsstiftelsen kritiska gruppen segrade, och i

68. A. Palmqvist, De aktuella kyrkobegreppen i Sverige. Upps. 1964, s. 64. Jfr även Lundqvist, a.a., s. 130 ff.
69. Protokoll för Malmbergets Evangelisk lutherska Missionsförening. Protokoll av den 23 februari 1897.

ett brev till Fosterlandsstiftelsens ledning förklarar gruppen, att den ej längre sorterar under Fosterlandsstiftelsen.[69a]

Att en grupp nordöstringar förekommer i det norrländska gruvsamhället är en intressant illustration till hur människor tar med sig sin åskådning och sina gemenskapsmönster, och hur tro och gemenskapsformer behålls på den ort, dit man flyttat. Flera av föreningens medlemmar, däribland en av de ledande, J.A. Ahlström, kommer från nordöstringarnas utbredningsområde.[69b]

Fosterlandsstiftelsens medlemmar och nordöstringarna har betytt mycket för bevarandet av den kyrkliga dopseden.

Politisk struktur

Socioekonomiska förhållanden

En sammanställning av folkmängden under den period, som är aktuell i denna undersökning, finns i Kyrkliga förhållanden i Lappland.[70] År 1892 var provförsamlingarnas totala befolkningstal 31.111. År 1960 hade provförsamlingarnas befolkning ökat till 117.054 personer. Två församlingar står för huvuddelen av denna ökning, nämligen Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget. År 1892 hade Jukkasjärvi 2.222 invånare och Gällivare 4.279. År 1960 hade Jukkasjärvi 26.208 och Gällivare-Malmberget 27.750 invånare. Med undantag för perioden 1920—1925 hade Gällivare ett ökande befolkningstal under hela perioden fram till 1960. Jukkasjärvi visar, bortsett från en viss nedgång under 1930-talet en kontinuerlig ökning av befolkningstalet till 1960.[70a]

De övriga provförsamlingarna har en helt annan befolkningsutveckling. En jämn, relativt obetydlig folkökning äger rum under hela perioden. Den sista delen av perioden, 1955—1960, sker en liten befolkningsminskning i fyra församlingar, nämligen Arjeplog, Arvidsjaur, Sorsele och Åsele, under det att Stensele, Vilhelmina och Lycksele har en svag ökning under samma period.

En god bild av situationen får man, då man konstaterar, att provförsamlingarna tiden 1892—1960 ökat med 85.943 personer. Av denna ökning belöper sig inte mindre än 47.454 personer på Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget, under det att de övriga sju församlingarna ökar med tillsammans 38.489 personer.

69a. Grape, a.a., s. 154 f. — Angående bakgrunden till nordöstringarna se Palmqvist, senast a.a., s. 79 f. och där anförd litteratur.
69b. Grape, a.a., s. 153.
70. Ibid., s. 50 f.
70a. Ibid., s. 50 ff.

År 1895 bodde i Gällivare 6.676 personer. Tio år senare hade befolkningen ökat till 14.678 invånare.[71]

De två viktigaste faktorerna som åstadkom denna snabba befolkningstillväxt var järnvägen och gruvdriftens expansion. Järnvägen kom till Gällivare 1888. Och järnvägen möjliggjorde en kraftig expansion av gruvdriften.[72] Vi kan i detta sammanhang förbigå att engelska intressen i början var engagerade i gruvdriften. Från 1891 var företaget i svenska händer, och expansionen tog fart.

Då man i våra dagar går in för en industrilokalisering, bygger man bostäder och ordnar servicefunktioner för dem, som skall sysselsättas i industrin. Så var det inte då. Bostäder och service hanns inte med. Redan 1896 var arbetsstyrkans storlek 1.500 man. Gruvbolaget uppförde fram till sekelskiftet baracker, men det förslog inte alls. Vid sekelskiftet var läget kritiskt. Bostadsbehovet täcktes för 1/3 av de anställda.[73] En kåkstad växte upp i Malmberget. Bostadsstandarden var mycket miserabel. Man var hänvisad att bo i kojor, skjul och enkla brädkåkar.[74]

Det som lockade människor att flytta till Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget var de stora möjligheterna att tjäna pengar. Lönenivån låg betydligt högre i Malmberget än i Dannemora och Grängesberg.[75]

En del arbetare flyttade hit från bergslagen. En del "rallare" och stenhuggare från järnvägsbygget stannade också i Malmberget. Dessutom etablerade sig en del affärsmän i det nya gruvsamhället.[76]

Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget skiljer sig helt från de övriga provförsamlingarna. Den snabba befolkningstillväxten och de undermåliga service- och bostadsförhållandena medförde stora problem. Det kan vara skäl att nämna, att kyrkan tidigt var på plats. Redan under den tid, då järnvägen byggdes, anställdes en s.k. "rallarpräst". År 1888 anställdes för järnvägsarbetarna på Luleå-Ofotenbanan A. Alexandersson.[77] En annan som började som präst bland järnvägsarbetarna på linjen Gällivare-Riksgränsen var A.N. Juliebö. Han blev gruvpredikant i Kiruna och sedermera kommi-

71. Grape, a.a., s. 131.
72. G. Forsström, Malmberget. Luleå 1973, s. 133 ff. Uppgifterna om antalet arbetare ger en överblick över hur stark gruvdriftens expansion var.
73. Ibid., s. 136.
74. Angående de hart när otroliga bostadsförhållandena se Forsström, a.a. Inte minst illustrationerna är talande, s. 136 ff. — Jfr även G. Forsström, Kåkstaden i Malmberget. (Ymer, 92, Sthlm 1972, s. 89—130) samt S. Rydenfelt, Kommunismen i Sverige. Lund 1954, s. 213.
75. G. Forsström, Malmberget. Luleå 1973, s. 158.
76. Ibid., s. 160.
77. L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne. I. Upps. & Sthlm 1923, s. 366.

nister där.[78] Han har haft stor betydelse för Jukkasjärvi församling, särskilt för Kiruna.

Det kan vara av intresse att få en kontur av de socioekonomiska förhållandena i provförsamlingarna. Folkräkningen 1910 och 1930 får ge material till denna kontur. Tredje delen av denna publikation uppger folkmängdens fördelning efter yrken. Visserligen sker redovisningen inte församlingsvis, utan man har valt tingslaget som enhet, men det betyder i detta fall inte så mycket. För 1910 års statistik har jag räknat om de absoluta talen till procent. I 1930 års statistik sker redovisningen i publikationen i procent. Procenttalet anger de i de olika yrkena sysselsatta, uttryckt i procent av totalbefolkningen i tingslaget.

1910 års folkräkning.[79]
Folkmängden efter större grupper av yrken inom härad och städer.

Tingslag	Personer sysselsatta i: *Jordbruk m.m % av totalbefolkningen*	*Industri och bergsbruk % av totalbefolkningen*
Jukkasjärvi	23	45
Gällivare	29	44
Arjeplog	84	5
Arvidsjaur	87	4
Lycksele	85	3
Åsele	84	5

1930 års folkräkning.[79a]
Relativ fördelning av folkmängden häradsvis. Folkmängden den 31 december 1930 i procent efter grupper av yrken.

Tingslag	Personer sysselsatta i: *Jordbruk m.m. % av totalbefolkningen*	*Industri och hantverk % av totalbefolkningen*
Jukkasjärvi	17	50
Gällivare	35	40
Arjeplog	69	14
Arvidsjaur	74	12
Lycksele	75	10
Åsele	75	9

78. Ibid., III. Upps. & Sthlm 1925, s. 58 f. – Se även G. Fastborg, Kyrklig verksamhet i gruvdistrikt och industrisamhällen. (Luleå stift i ord och bild. Sthlm 1953, s. 439 f.)
79. Sveriges officiella statistik. Folkmängden och dess förändringar. Folkräkningen den 31 december 1910. III. Folkmängdens fördelning efter yrken. Sthlm 1917, s. 336 f.
79a. Sveriges officiella statistik. Folkmängden och dess förändringar. Folkräkningen den 31 december 1930. III. Folkmängden efter yrke, inkomst och förmögenhet: 1 avd. Sthlm 1936, s. 510 f.

Trots att förutsättningarna för jordbruk inte är särskilt gynnsamma i dessa skogsområden och fjälltrakter är en stor del av befolkningen i alla församlingar utom Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget sysselsatt i jordbruksnäringen och därmed sammanhängande näringar. Det rör sig om en mycket stor grupp småbrukare, som bedriver jordbruk för att skaffa fram de viktigaste livsmedlen. Några större förändringar har inte inträffat, utan förhållandena är likartade år 1960.[80]

Provförsamlingarna i Västerbotten, Sorsele, Stensele, Lycksele, Vilhelmina och Åsele och de två nottbottensförsamlingarna Arjeplog och Arvidsjaur uppvisar en likartad socioekonomisk struktur. Det rör sig om en befolkning, som jämnt och regelbundet ökar under perioden. Utflyttningarna är relativt få. Antalet inflyttningar är ringa. Rörligheten är liten. Befolkningsökningen är ganska blygsam. Det huvudsakliga näringsfånget är jordbruk i förening med skogsarbete, jakt och fiske. Den grupp, som är sysselsatt inom industrin är obetydlig.

Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget uppvisar en helt annan bild. Där är, som vi sett, mellan 40 och 50 % av befolkningen sysselsatt i industrin. En mycket kraftig befolkningsökning äger rum. Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget uppvisar en helt annan socioekonomisk struktur än de övriga församlingarna, som är föremål för denna undersökning. Ett intressant exempel på hur människor som inflyttar tar med sig sina traditioner från hemorten har redovisats i redogörelsen för "nordöstringarna" i Malmberget.[81] Men det flyttar också in grupper med andra värderingar och attityder, något som inverkar på dopseden i dessa församlingar.

Under vissa perioder har arbetslösheten varit mycket stor i Norrbotten. Under åren 1925—1928 var arbetslösheten där större än i något annat län i vårt land. Den näringsgren, som drabbades svårast var trävaruindustrin på grund av att den är så konjunkturkänslig.[82] Under den angivna perioden var också de omfattande anläggningsarbetena i gruvor och kraftstationer och järnvägar avslutade, varför många råkade ut för arbetslöshet.

Också i slutet av 1950-talet inträdde en arbetslöshetsperiod. Den förorsakades av den moderniserings- och rationaliseringsprocess, som ägde rum inom industri och skogsbruk.[83]

80. B. Matti, Kommunismen i Norrbotten. [Upps. 1968], s. 17 karta 4. Härav framgår att andelen inom industrin sysselsatta 1960 uppgick till över 40 % i Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget.
81. Grape, a.a., s. 150 ff.
82. Matti, a.a., s. 20.
83. Ibid., s. 23.

Politisk radikalism

Den socioekonomiska strukturen ter sig, såsom framgår av det föregående, olika i provförsamlingarna. Den närmaste uppgiften blir nu att undersöka, hur den politiska radikalismen är företrädd i provförsamlingarna.

Som första punkt redovisas, hur de skilda partierna var representerade vid kommunal- och stadsfullmäktigevalen 1938 och 1958.[84] Proportionerna håller sig ganska konstant under de mellanliggande valen, så jag inskränker mig till att redovisa de två ovan angivna valtillfällena.

Antalet mandat vid kommunalfullmäktige-/stadsfullmäktigeval 1938 och 1958.

Församling	H		B(C)		F		S		K	
	1938	1958	1938	1958	1938	1958	1938	1958	1938	1958
Lycksele lk	4	3	—	1	11	10	12*	16	—	—
Lycksele stad (köping)	6	6	—	—	5	6	8	13	—	—
Stensele	3	5	—	1	12	8	8	16	1	1
Sorsele	—	2	—	2	7	11	3	11	1	1
Vilhelmina	1	1	3	6	7	7	18	16	1	—
Åsele	2	3	4	4	8	5	16	18	—	—
Arvidsjaur	4	4	1	4	3	5	12	19	10	8
Arjeplog	3	2	—	2	—	3	6	16	6	7
Gällivare	12	8	—	1	—	2	13	19	15	10
Jukkasjärvi (Kiruna)	5	5	—	—	3	5	17	21	12	9

*Samverkan socialdemokrater och kommunister.
H = Högern; B = Bondeförbundet/Centerpartiet; F = Folkpartiet; S = Socialdemokraterna; K = Kommunisterna.

Det finns ett radikalt drag i den norrbottniska arbetarrörelsen redan på ett tidigt stadium. Detta förhållande kan exemplifieras med den debatt, som fördes i början av århundradet.

Försvarsfrågan var ett betydelsefullt debattämne vid seklets början. Herbert Tingsten har i sitt arbete Den svenska socialdemokratiens idéutveckling ett avsnitt med rubriken Nationen och försvaret. Han påvisar, att Brantings egen inställning mellan åren 1890 och 1900 genomgick en förändring så att han under sin senare tid blev mera positivt inställd i försvarsfrågan.[85]

Tingsten uttrycker den renodlat marxistiska synpunkten på försvaret så: ”Krigen voro betingade av den kapitalistiska ordningen, eller riktigare av

84. Sveriges officiella statistik. Allmänna val. Kommunala valen år 1938. Sthlm 1939, s. 207. — — Kommunala valen år 1958. 1. Sthlm 1959, s. 168 f.; 2. Sthlm 1959, s. 23 f.
85. H. Tingsten, Den svenska socialdemokratiens idéutveckling. 2. Sthlm 1941, s. 152 ff.

den klassordning, vars sista form var det kapitalistiska samhället. Det enda effektiva fredsinstrumentet var därför socialismen själv. Militärorganisationen var på en gång ett medel i de kapitalistiska staternas maktstrid och ett överklassens medel mot underklassen; med socialismens seger skulle all väpnad makt bli överflödig."[86] Tingsten påpekar också att nationens självbestämningsrätt är ett värde och pekar på socialdemokratiens släktskap med liberalismen, med dess tro på en värld "levande i fred, frihet och framsteg".[87]

I försvarsfrågan var meningarna delade inom socialdemokratien. Från 1900-talets början fram till 1917 är försvarsfrågan inom partiet en av de mest debatterade. De ledande med Branting i spetsen betonar försvarets nödvändighet samtidigt som man går till storms mot militarismen och framför krav på politiska och sociala reformer.[88] Ungdomen och vänsterflygeln inom partiet drev en klart försvarsnihilistisk linje.[89]

Norrbottens arbetarrörelse med Norrskensflamman som språkrör var ytterst kritisk mot partiledningens samarbete med liberalerna i försvarsfrågan. Norrbottens arbetarrörelse följer hela tiden en radikal linje, och då den första partisplittringen ägde rum år 1917 och Sveriges Socialdemokratiska vänsterpari konstruerades, anslöt sig Norrbottens Socialdemokratiska partidistrikt till vänstersocialisterna.[90]

Efter den sprängning av arbetarrörelsen som skedde, då Sveriges Kommunistiska parti bildades, sög detta parti upp en del radikala strömningar inom arbetarrörelsen. Kommunistiska partiet ställde sig solidariskt med den kommunistiska internationalen, Komintern. I norrbottensdelen av vårt undersökningsområde, utövar detta kommunistiska parti ett betydande inflytande. Det gäller, såsom framgår av redovisningen av den politiska representationen såväl i Gällivare-Malmberget och Jukkasjärvi, församlingar präglade av gruvdriften, som Arjeplog och Arvidsjaur, där jordbruk och därmed sammanhängande näringar har en dominerande ställning.

För de syften som denna undersökning har, räcker det att låta den politiska radikalismen representeras av kommunisterna. Redan före kommunistiska partiets bildande har de radikala strömningarna stor betydelse i norrbottensdelen av vårt undersökningsområde.

Arbetarrörelsen i Norrbotten tog fart i och med uppbyggnaden av gruvdriften i Malmberget och Kiruna. Den första arbetarorganisationen var

86. Tingsten, a.a., s. 147.
87. Ibid.
88. Ibid., s. 266.
89. Ibid., s. 187, 174.
90. Matti, a.a., s. 33 ff.

Malmbergets Arbetareförening, som kom till stånd 1895, och denna förening anslöt sig 1896 såsom den första arbetareorganisationen i Norrland till det socialdemokratiska partiet. Redan ett år efter bildandet kunde den redovisa 283 medlemmar.[91]

Denna arbetareförening, som så småningom blev avd. 4 av Svenska gruvarbetareförbundet, blev centrum för agitationen i Norrbotten.

Det faller utanför ramen för detta arbete att behandla den politiska radikalismens förhållande till kristendom och kyrka, men några korta antydningar skall göras. Tingsten gör en sammanfattning av de två huvudlinjer som man kan iaktta, då det gäller socialistiska riktningars inställning till kristendomen. Å ena sidan angrips kristendomen för att den riktar människors blickar mot en hinsides värld och på så sätt bidrar till att skapa "likgiltighet eller till och med ovilja mot strävandena att förändra samhället. Hoppet om en evig lycksalighet och skräcken för en evig pina ha gjort jordelivet oväsentligt".[92] Tingsten kallar denna attityd för den antireligiösa och marxistiska linjen.

Den andra attityden beskriver Tingsten på detta sätt: "Den kristna religionen och socialismen vila på samma förutsättningar. Kristendomens lära om personlighetens värde, om allas likhet inför Gud, om kärleken till nästan, har påstått i sina praktiska konsekvenser leda till en ordning, kännetecknad av social likställighet och kollektiv verksamhet till det helas väl".[93]

Den första av dessa linjer har sina anhängare bland de radikala grupperna inom arbetarrörelsen. Den är en konsekvens av det marxistiska systemet. En viktig grundsten i systemet är den dialektiska materialistiska historieuppfattningen. Den bärande idén är här att "historien i sig bär en lag, som den följer, och att människan om hon en gång har fått kunskap om denna lag, medvetet kan gestalta sin vidare historia. Vad som sätter igång den historiska processen, dirigerar den och håller den i rörelse är produktionen av livsförnödenheter i vidaste mening".[94]

Även förhållandet till kristendom och kyrka än inbegripet i denna process. Att tolka det historiska skeendet utifrån nämnda historiesyn är enligt marxistisk terminologi ett vetenskapligt sätt att betrakta verkligheten. I och med att denna process fortfar, reduceras religionens betydelse för att så småningom helt försvinna.

91. Ibid., s. 28, samt C. Jaringe, Den norrbottniska arbetarrörelsen, försvarsfrågan och regeringsproblemet under vänstersamverkan och borggårdskris. [Upps.] 1957, s. 7 f.
92. Tingsten, a.a., s. 281.
93. Ibid., s. 281 f.
94. R. Heeger, Marxismen som livsåskådning. (Att välja ståndpunkt. 2:a uppl. Sthlm 1966, s. 40.)

Produktionsförhållandena utgör den bas över vilken den ideologiska överbyggnaden uppföres. Denna överbyggnad "kan vi kanske återge med politiska, juridiska, vetenskapliga, kulturella och religiösa institutioner, organisationer och åskådningar".[95]

Om man följer Tingstens framställning, är det lätt att se hur deltagarna i debatten på olika sätt präglas av det marxistiska systemets idéer. De marxistiska idéernas spridning skedde på olika sätt. Frågan om förhållandet till religionen behandlas i ett litet häfte Om religionen, och det anges att häftet innehåller artiklar och tal, som Lenin skrivit och hållit mellan 1905 och 1920. Sådan propagandalitteratur bidrog helt visst att sprida de marxistiska idéerna. Det är tydligt att dessa tankar hör hemma i vad Tingsten kallar den antireligiösa och marxistiska linjen. Lenin skriver: "Religionens djupaste rot är i dag det sociala förtrycket av de arbetande massorna, deras till synes fullständiga hjälplöshet inför kapitalismens blinda krafter . . ."[96] Man måste "*materialistiskt* förklara ursprunget till tron och religionen hos massorna . . ." Man måste sätta denna kamp i samband med den konkreta klassrörelsen, som syftar till att undanröja religionens sociala rötter.[97] I och med att "den konkreta klassrörelsen pågår kommer religionens sociala rötter att blottas och ryckas upp".

Det motiv som Tingsten berör uttrycks hos Lenin som kritik av den bedrägliga förnöjsamhets- och ödmjukhetspropagandan som kristendomen i den härskande klassens tjänst framför: "Den som hela livet arbetar och lider nöd lär religionen ödmjukhet och tålamod i jordelivet och tröstar med hoppet om lön i himmelen."[98]

Huvudlinjen i det socialdemokratiska partiets hållning till kristendom och kyrka visar Tingsten vara en alltmer positiv inställning till kyrka och kristendom.[99] Men där fanns också grupper som förde en mera konsekvent religionsfientlig linje. Inte minst i den vänstersocialistiska fraktionen finns en antireligiös attityd företrädd.[100] Vi har kunnat konstatera, att hela Norrbottens partidistrikt anslöt sig till vänstersocialisterna. Det anförda får räcka som belägg för att den norrbottniska arbetarrörelsen representerar en radikal linje inom socialismen.

Att det relativt stora antalet kommuniströsta nde inom våra provförsamlingar i Norrbotten representerar den politiska radikalismen är uppenbart.

95. Heeger, a.a., s. 41.
96. V.I. Lenin, Om religionen. Moskva & Sthlm [1965], s. 21.
97. Ibid., s. 20.
98. Ibid., s. 5.
99. Tingsten, a.a., s. 333.
100. Ibid., s. 295 ff.

Men trots att den politiska radikalismen har en stark ställning har den antikyrkliga hållningen inte haft en riktig genomslagskraft. Faktorer av irrationell art påverkar också människors attityder. Ett exempel, som ingalunda saknar poänger är då O. Bergqvist, sedermera Luleå stifts förste biskop, ombads inviga Folkets hus i Malmberget 1896.[101]

En fråga som har betydelse i detta sammanhang är hur de kommuniströstande fördelas geografiskt i de norrbottniska provförsamlingarna. Vi har redan kunnat konstatera att såväl Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget där gruvsamhällena är belägna, som Arvidsjaur och Arjeplog, som har ett annat näringsliv, har en icke obetydlig kommunistisk representation. Ett i vårt sammanhang intressant spörsmål är: hur fördelar sig kommuniströsterna i Jukkasjärvi och i Gällivare-Malmberget? Är de koncentrerade till gruvsamhällena, eller har de spridning också till områdena utanför gruvorterna?

Det anmärkningsvärda är, att inom Gällivare-Malmberget, där Malmberget utgör ett tidigt fäste för kommunismen, kan man konstatera att kommunisterna har spridning också till byar utanför gruvorten Malmberget. Ett bekant valdistrikt utgör Granhult, där kommunistprocenten i valen legat mellan 80 och 90 %.[102] Landsbygdsområdena både i Jukkasjärvi och Gällivare ligger långt framme vad beträffar kommunistprocent i valen 1924, 1932, 1947, 1952 och 1960. Andelen kommuniströstande visar också en anmärkningsvärd jämnhet under den redovisade perioden.[103]

Sammanfattningsvis kan konstateras att den politiska radikalismen i provförsamlingarna har en stark ställning inom norrbottensdelen av Lappland. Norrbottensdelen skiljer sig markant från västerbottensdelen. Att den norrbottniska arbetarrörelsen företer politiskt radikala drag visar sig t.ex. däri att då vänstersocialisterna sammanslöt sig till en grupp, hela partidistriktet anslöt sig till denna fraktion.

Vi har också kunnat konstatera, att sedan kommunistpartiet bildats, finns i samtliga provförsamlingar, belägna inom norrbottensdelen av Lappland, en betydande kommunistisk representation. Detta blir särskilt påfallande, då man gör en jämförelse med västerbottensdelen, där den kommunistiska representationen är mycket svag.

Antalet kommunistiska mandat i de kommunala beslutande församlingarna får i denna undersökning tjäna som mätare på den politiska radikalismen.

101. O. Bergqvist, Bland svenskar, finnar och lappar. Sthlm 1939, s. 122 ff.
102. Matti, a.a., s. 128 ff.
103. Ibid.

Det är anmärkningsvärt, att provförsamlingarnas socioekonomiska struktur inte tycks ha någon avgörande betydelse för den politiska radikalismen. Gruvorter och områden där jordbruk och därmed sammanhängande näringar dominerar, företer en likartad bild, vad beträffar den politiska radikalismen. Inom norrbottensområdet av Lappland har den politiska radikalismen en stark ställning inom samtliga typer av församlingar.

Dopfrekvensen inom dessa församlingar visar, som vi sett, höga siffror, och detta förhållande kommer i det följande att närmare behandlas.

KAPITEL III

Dopseden i församlingar av olika typ

Lågfrekvensförsamlingar

Av diagrammen framgår, att Sorsele, Stensele, Vilhelmina och Lycksele omkring 1920 får en klar nedgång i dopfrekvensen. Av dessa tillhör alla utom Lycksele under första perioden 1900—1918 högfrekvensförsamlingarna. Uppgiften blir nu att något närmare undersöka den andliga strukturen i lågfrekvensförsamlingarna, eller krisförsamlingarna.

Av Kyrkliga förhållanden i Lappland framgår, att pingströrelsen vid denna tid i just de församlingar, som hade kris i dopseden, var på stark frammarsch.[1] Frågan om dopsedens upplösning i dessa församlingar kan därför besvaras med att den har sin orsak i pingströrelsens genombrott. Detta svar rymmer emellertid många problem.

Som redan berörts finns bland provförsamlingarna redan vid 1900-talets ingång en del som har en något uppbruten dopsed. Det rör sig om Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget, Lycksele och Åsele. Av dessa behåller Åsele och Jukkasjärvi samt Gällivare-Malmberget sin frekvens, under det att Lyckseles siffror sjunker märkbart.

Man kunde ha väntat, att alla församlingar, som vid seklets början hade en viss uppluckring av dopseden, skulle ha fått sjunkande siffror men så är inte fallet. Här ligger ett problem: Varför är kontinuiteten så stark i vissa församlingar, under det att andra uppvisar siffror, som ger information om att en kris föreligger för dopfrekvensen?

Det räcker inte med att man svarar, att pingströrelsens genombrott är orsak till dopfrekvensens nedgång. Man måste fråga vidare: Under vilka förutsättningar och i vilka sammanhang förblir dopseden konstant?

Av den föregående framställningen framgår att den andliga strukturen företer olikheter i de skilda församlingarna. Den första frågan blir då, vad det är som utmärker krisförsamlingarna.

Redan under 1800-talets senare del fanns utomkyrkliga väckelserörelser

1. Grape, a.a., s. 90 ff.

representerade i krisförsamlingarna. Svenska Missionsförbundet hade tidig verksamhet i Lycksele, Stensele, Sorsele och Vilhelmina. I nära samarbete med Missionsförbundets lappmissionärer och predikanter arbetade olika sällskap och föreningar i allmänt evangeliserande anda. Lappmissionärer, evangelister och andra reste flitigt omkring i Lappland och hade en betydande mötesverksamhet, i synnerhet i krisförsamlingarna. Prästerna har visat en viss öppenhet för denna verksamhet.

Att prästerskapet visade en sådan inställning kan dels bero på att de evangeliserande gruppernas verksamhet i stor utsträckning var förlagd till avlägset liggande byar i församlingarna, dels på att dessa grupper inte gjorde sådant som i allmänhet upplevdes som ett hot mot den kyrkliga ordningen. Man träffar sällan på anklagelser för att de åstadkom "kyrklig söndring" eller att de medverkade till ett "undergrävande av religionens helgd".[2]

Visserligen bildade Missionsförbundet på en del håll församlingar, men friförsamlingslinjen drevs inte med någon målmedvetenhet. Att det fanns önskemål om frikyrkobildning är tydligt, men det tycks ha varit motstånd bland befolkningen. Predikant J. Öman i Gunnarn, Stensele, skriver i sin rapport till Missionsförbundets årsskrift 1917: "En del av våra församlingsmedlemmar gå ännu till nattvarden i statskyrkan, men vi hoppas, att en stor del av dem snart skall inse välsignelsen av att i sluten lärjungakrets fira Jesu döds åminnelse och även i detta avseende lämna statskyrkan."[3] Det fanns uppenbarligen bland missionsförbundspredikanterna en intention att bedriva "församlingsvård". J. Öman skriver i den nämnda årsskriften: "Församlingsvård försöka vi även i någon mån utöva. Men härvidlag verka de lokala förhållandena mycket hämmande. Fördomar och gammal slentrian ligga oss även i vägen."[4]

Vad som utmärker Missionsförbundet och därmed besläktade grupper är, att man bedriver en allmänt evangeliserande verksamhet. Gudstjänster hölls vanligen i de stora köken. En beskrivning av hur det kunde gå till vid sådana tillfällen finns i inspelningar av intervjuer i Dialekt och landsmåls arkivet i Umeå.[5]

I detta sammanhang bör frågan om dopets ställning i Svenska Missions förbundet något behandlas.

Det fanns i Svenska Missionsförbundet en spänning mellan två ståndpunkter, då det gäller dopet. Waldenström hävdade barndopet.[6] A. Fern-

2. Swensk författnings-samling. 1868: No 76. Sthlm 1868, s. 1 f.
3. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm 1917, s. 85.
4. Ibid.
5. Umeå. Dialekt- och landsmålsarkivet: 6/2.
6. Walan, a.a., s. 290 ff.

holm var företrädare för det baptistiska dopet. Denna spänning sammanhänger med att Waldenström har mycket kvar av ett evangeliskt-lutherskt arv, under det att Fernholm, som konverterat från baptismen, har bevarat sin grundsyn på dopet. Så kunde Waldenström klaga över den benägenhet att "urvattna" dopet, som börjat göra sig gällande bland många kristna.[7] Waldenström framhöll dopets sakramentala karaktär. Pånyttfödelsen och frälsningen, det som var ändamålet med Kristi verk, knyts till dopet.

E.J. Ekman betraktade dopet som en symbolisk handling. Han ansåg, att dopets mening var "att tjäna som '*en sinnebildlig handling, vars ändamål är att beteckna en rening eller ett avskiljande från det orena hedniska livet i avsikt att bliva en Jesu Kristi lärjunge*'. Detta är dopets '*enda och egentliga betydelse*' ", ansåg Ekman.[8] Han kunde, under den period då han godkände barndopet, acceptera dop av troende föräldrars barn.[9] Ekman hade en mycket spiritualiserande dopsyn. Han framhöll, att andedopet var det primära kristna dopet, under det att vattendopet var något sekundärt, en sinnesbild för andedopet. Vattendopet var inte nödvändigt för frälsningen, vilket däremot andedopet var.[9a] Det föreligger en spänning mellan en mera sakramentalt präglad syn, där dopet uppfattas som frälsningsmedel å ena sidan och en rationalistisk syn, där dopet uppfattas som en symbolisk handling å den andra. Ekman och Waldenström fjärmar sig alltmer ifrån varandra, då det gäller dopsynen. Ekman går så långt i sin spiritualiserande syn, att han kan påstå, att om en avfallen kristen vill börja ett kristet liv på nytt, så är det inte oförenligt med Skriften att bruka omdop.[9b]

I Missionsförbundet finns denna motsättning mellan Fernholms och Ekmans reformerta och spiritualiserande linje och Waldenströms mer sakramentalt präglade hållning. Detta medför, vad doppraxis beträffar, att såväl barndop som vuxendop praktiseras.

Som framgår av Kyrkliga förhållanden i Lappland[10] besökte Ekman Lycksele 1892 för att rådgöra om lappmissionärernas arbete. I Lycksele blev det emellertid inte Ekmans dopsyn, som slog igenom. Som vi har sett var det Waldenströms linje, som där blev dominerande.

Ett viktigt inslag i lågfrekvensförsamlingarnas andliga struktur utgör

7. Ibid., s. 303.
8. Ibid., s. 300.
9. Ibid.
9a. Ibid., s. 301.
9b. Ibid., s. 314.
10. A. Lindström, Lycksele Missionsförenings historia. (Lycksele stad och lappmark. Hälsingborg 1947, s. 202.) — Grape, a.a., s. 82.

Missionsförbundets och andra "evangeliska" förkunnares arbete. De reste omkring och höll möten med väckelsegrupper särskilt i byarna utanför kyrkbyn.

Vi har kunnat konstatera, att Helgelseförbundet gärna sänt sina evangelister till "mörka" områden. Lappland bedömdes som ett sådant område, som var i behov av "inre mission".

Det finns anledning att understryka vikten av Helgelseförbundets verksamhet – särskilt i lågfrekvensförsamlingarna i Västerbotten. I dessa har Helgelseförbundets evangelister utfört ett nitiskt arbete.

Det är också en annan väckelserörelse, som i detta sammanhang är av betydelse: baptismen. Som vi har sett, fanns i Åsele baptism på ett tidigt stadium. Och strax före sekelskiftet kom baptismen in i Lycksele till Vinliden. Denna baptism kom till Lappland från norra Ångermanland. Under den första perioden 1900–1920 kan vi i Åsele och Lycksele iakttaga, att dopfrekvensen inte ligger lika högt som i de övriga församlingarna i västerbottensdelen av Lappland. Denna uppluckring av dopseden i Åsele och Lycksele har sin orsak i baptismen i dessa församlingar.

Såsom framgår av det första kapitlet rör det sig i Lycksele under den första perioden 1900–1918 om 53 barn, som inte blivit döpta. De odöpta har varit bosatta utom tätorten, och de flesta kan lokaliseras till Vinliden och angränsande byar. Här är sammanhanget tydligt. Baptismen i Vinliden är den faktor i Lycksele, som orsakar den lägre dopfrekvensen.

Åsele och Lycksele har under perioden 1900–1918 liknande diagram. Även i Åsele kan baptismen förklara diagrammen. Vi har kunnat konstatera, att baptistförsamlingen i Åsele var placerad i själva kyrkbyn. Församlingens medlemmar var bosatta såväl i kyrkbyn som i andra byar.[11] I första kapitlet har visats, att hälften av de icke döpta barnen bor i kyrkbyn och hälften i andra byar. I Lycksele har baptistförsamlingen påverkat dopseden inom ett geografiskt mer begränsat område, än vad fallet är i Åsele.

Det är värt att notera, att de föräldrar, som underlåtit att döpa sina barn inte har flyttat in till Lycksele och Åsele från andra orter. I Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget råder ett annat förhållande. De som där underlåtit att döpa barnen är sådana som inflyttat till gruvorterna.

Baptismen skiljer sig från Missionsförbundet och de därmed besläktade väckelsegrupperna inom området på så sätt, att den konsekvent hävdar friförsamlingslinjen. Troendedop och församlingstillhörighet är viktiga grundstenar i baptismen. Därför skiljer den sig på en väsentlig punkt från de evangeliska väckelsegrupper, som vi tidigare behandlat.

11. Grape, a.a., s. 97 ff

Det är alltså tydligt att man i krisförsamlingarna kan spåra verksamhet bedriven av Svenska Missionsförbundet och grupper som är besläktade med Missionsförbundet.

Delvis i samarbete med dessa missionsförbundskretsar har Helgelseförbundets evangelister verkat. Helgelseförbundet har en dubbelhet i sin framtoning. Å ena sidan vill det vara ett "osekteriskt sällskap". Såsom sådant kan det utmärkt samarbeta med andra evangeliserande grupper. Och det är vad som sker inom vårt undersökningsområde. Men å andra sidan är det också tydligt att Helgelseförbundet står under inflytande av den amerikanska väckelserörelse, där trosdop och andedop, tungotal och apokalyptiska förväntningar spelar stor roll.[12]

Såsom framgår av Kyrkliga förhållanden i Lappland[13] kom intrycken från den amerikanska rörelsen bl.a. genom personliga kontakter vid t.ex. konferenser. Baptistgruppen i Vinliden var ett lokalt utslag av den baptism som präglades av J. Ongman. Det ligger i öppen dag att de impulser som dessa trakter fick från den "anderörelse" som hade sitt ursprung i USA och som förmedlades av män som Barratt, Pethrus och Ongman, hade en mycket stor betydelse för utvecklingen i de församlingar som vi här kallar krisförsamlingar. Marken var förberedd. Genom Helgelseförbundets inflytande hade starka förväntningar väckts i stora kretsar om andedop och tungotal. Frågan om Jesu snara ankomst var levande. Kanalerna för att sprida "anderörelsens" budskap var upparbetade genom den evangeliserande verksamhet som olika evangeliska grupper under lång tid hade bedrivit i krisförsamlingarna.

Av det föregående framgår att dopseden i krisförsamlingarna fram till 1918 är stabil, på ett undantag när: Lycksele. Det har också visats att den något uppbrutna dopseden i Lycksele under den tidigare perioden, fram till 1918 orsakas av baptism, som är begränsad till byn Vinliden. Lycksele bryter sig under senare perioden ut ur gruppen mellanfrekvensförsamlingar. Den närmaste uppgiften är nu att undersöka den andliga strukturen i de församlingar, där dopfrekvensen håller sig konstant under hela undersökningsperioden: Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget och Åsele.

12. Jfr framställningen om Helgelseförbundet s. 42 f.
13. Grape, a.a., s. 88 f.

Mellanfrekvensförsamlingar

Uppmärksamheten skall först riktas mot Åsele. Denna församling gränsar mot Lycksele. Diagrammet visar en likartad frekvens för båda församlingarna under den första perioden. År 1918 skiljer sig församlingarna från varandra. Tiden före 1918 var det baptismen i de båda församlingarna som förorsakade att dopfrekvensen inte når upp till 100 %. I Åsele finns baptistförsamlingen i kyrkbyn eller "platsen", som kyrkbyn vanligen kallas. I Lycksele har baptismen fått fotfäste i en från kyrkbyn avlägset liggande by.

I Åsele finns ingen nämnvärd verksamhet av Missionsförbundet och Helgelseförbundet. Däremot har Fosterlandsstiftelsen en klar position. I Åsele reagerar kyrkorådet mot baptismens verksamhet. Enligt kyrkorådsprotokoll 21 mars 1880 hade några baptister uppträtt som predikanter och lärare. De blev förbjudna att uppträda i denna egenskap i församlingen.[13a] Redan från 1860-talet fanns i Åsele en evangelisk-luthersk väckelse. En "kyrkstuga" anskaffades för uppbyggelsesammankomster på kyrkplatsen, och i reglerna för kyrkstugan ingick bestämmelser att de, som skulle predika skulle i sin lära och bekännelse överensstämma med evangelisk-luthersk bekännelse.[14] Det var f.ö. vanligt med liknande bestämmelser i Fosterlandsstiftelsens verksamhet. Man hade ibland den bestämmelsen, att endast de talare, som pastor godkände fick predika i byarna.[15] För Åseles del betydde det helt visst mycket att J. Arbman en lång tid, 1884–1917, tjänstgjorde som kyrkoherde. Arbman, som var ordförande i missionsföreningen[16], var en präst med stark ställning. Biskop Johansson skattade Arbman mycket högt för hans fina bildning, och han räknade honom till en av stiftets lärdaste präster.[17]

Då Arbman visiterade i Sorsele 1896 gör han enligt ämbetsberättelsen ett uttalande angående Missionsförbundets predikanter, som tidtals verkade inom församlingen. Han erinrar om föreningens kända avoghet mot kyrkan och om dess principiella bekännelselöshet, och han framhåller, att detta är omständigheter, som bör mana till största försiktighet gentemot deras verksamhet. Han manar till sådan försiktighet, trots att vid tiden för visitationen inga partibildningar vållats genom Missionsförbundets verksamhet.[17a]

13a. Åsele. Kyrkoarkivet: Kyrkorådsprotokoll 1880.
14. 50 års minnesskrift öfver Åsele evang. Luth. missionsförenings verksamhet åren 1862–1912. Sthlm 1913, s. 11 f.
15. Grape, a.a., s. 85 f.
16. Ibid., s. 60.
17. Bygdén, a.a. IV. Upps. & Sthlm 1926 (1928), s. 338.
17a. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Sorsele 1896.

Det är värt att notera att de flesta vittnesbörd om Missionsförbundet i visitationshandlingar talar om fridsamhet,[18] om att tecken till partibildning inte kunnat förmärkas, men att Arbman uppenbarligen uppfattade den frikyrkliga verksamheten som ett latent hot mot den kyrkliga enheten och att han betraktar Missionsförbundet som en rörelse med en principiell bekännelselöshet.

Jämförelsen mellan Åsele och Lycksele ger vid handen att tidig baptism förekommer i båda församlingarna och att denna baptism är orsak till den uppluckring av dopfrekvensen som kan iakttas under den första perioden 1900—1918. Men församlingarna skiljer sig tydligt på det sättet att de evangeliserande grupper, som utövade ett så starkt inflytande i Lycksele och de övriga krisförsamlingarna, i Åsele inte bedriver någon nämnvärd verksamhet. Den folkliga väckelsen, som inte absorberades av baptismen gick in i den evangelisk-lutherska fåran. Att kyrkoherden under så lång tid fick verka och att han var engagerad i den evangelisk-lutherska väckelsen, är en faktor som i sammanhanget måste uppmärksammas.

Diagrammen för Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget påminner om Åseles diagram. Hur ter sig den andliga strukturen i dessa församlingar?

En genomgång av födelse- och dopböckerna under en tioårsperiod 1900—1909 i Gällivare-Malmberget visar att 69 barn har döpts av andra än präster i Svenska kyrkan. Metodistsamfundet har döpt 45 barn och Svenska Missionsförbundet har döpt 24 barn. Både Svenska Missionsförbundet och Metodistsamfundet har verksamhet inom Gällivare-Malmberget. Det är emellertid påfallande, att dessa samfunds verksamhet är koncentrerad till Malmberget. Av de barn som döpts av dessa samfund är alla utom två födda i Malmberget. En hushållerska i Gällivare kyrkby fick ett barn, som döptes av en metodistpastor och ett barn till en arbetare i Koskullskulle blev också döpt av en metodistpastor.

Alla övriga barn som döpts av metodistpastor eller av pastor från Missionsförbundet är födda i Malmberget. Vi kan alltså konstatera, att dessa samfunds verksamhet är begränsad till Malmberget. Frikyrkligheten hade sin utbredning bland den inflyttade befolkningen. Av de 69 barn, som blivit frikyrkligt döpta har 27 fäder som har yrket arbetare. Vi kan utgå från att

18. Ibid.: Visitationshandlingar i Lycksele 1904. I ämbetsberättelsen anges, att frikyrkliga av Waldenströms åskådning äger ett bönhus på kyrkplatsen. Vidare heter det, att man där lär fira nattvard på sitt eget sätt, men att de flesta, som eljest ansluter sig till denna läroriktning, oftare begår nattvarden i kyrkan. Det framhålls också, att lekmannadop utan nödfall någon gång förrättas, men att det är alltmera sällan förekommande, att de frikyrkliga lekmannapredikanterna, som rätt flitigt reser omkring, förrättar dop. — Jfr Grape, a.a., s. 62.

det betyder gruvarbetare. Till samma grupp d.v.s. sådana som arbetade vid gruvan kan hänföras tre borrare. Hantverkargruppen är även representerad. Tre smeder, en snickare, en skräddare, en bryggare samt en byggmästare finns bland dem som fått sina barn frikyrkligt döpta.

Bland befolkningen i Malmberget fanns jordmån för frikyrklighet. Från olika håll i Sverige flyttade folk in, och befolkningstillväxten var stark.[19] Ett intressant exempel på hur inflyttade kunde ta med sig sin tradition har vi i det förhållandet att Nordöstra Smålands missionsförening fick fotfäste i Malmberget.[20] Det snabbt växande gruvsamhället medförde, att många religiösa grupper ville börja sin verksamhet. Pastor, den blivande biskopen i Luleå stift, Olof Bergqvist, säger i ämbetsberättelsen till visitationen i Gällivare 1901 angående utbudet av de många religiösa grupperna inom Gällivare, att detta religiösa spektrum till mycket ringa del har skapats inom Gällivare församling. Han påstår, att det förhåller sig tvärtom så att de flesta heterodoxa personer kommit till församlingen med fullt färdiga åskådningar från annat håll.[20a]

Såsom av det anförda framgår förekom frikyrklig verksamhet på en enda plats inom Gällivare: Malmberget. Men den dominerande religiösa riktningen inom Gällivare i övrigt är laestadianismen. Angående denna rörelse säger pastor i den berörda ämbetsberättelsen från 1901, att laestadianismen, som i avseende på sakramentets förvaltning inte har lösslitit sig från kyrkan, är begränsad till den finska och lapska befolkningen. Av den föregående framställningen har framgått, att laestadianismen har behållit barndopstraditionen, och i andra delar av församlingen än Malmberget, och i någon mån kyrkbyn, dit inflyttning också skett från annat håll, har dopseden varit obruten.

Vi har alltså kunnat konstatera, att de frikyrkligt döpta barnen är födda i Malmberget. Hur förhåller det sig då med de icke döpta barnen inom Gällivare? En närmare undersökning av födelse- och dopböckerna i Gällivare-Malmberget ger intressanta upplysningar i denna fråga. Under tioårsperioden 1900—1909 står 108 barn antecknade som icke döpta. Av dessa är 83 födda i Malmberget, 13 i kyrkbyn Gällivare och de övriga på några andra platser i församlingen. Så har t.ex. ett par barn fötts i Nattavaara, där fadern i ett fall står med yrkesbeteckningen banvakt, i ett annat fall har han yrket stationskarl.

Samma iakttagelse kan alltså göras angående de odöpta barnen som

19. Se s. 51 f. — Jfr även Grape, a.a., s. 133 ff.
20. Grape, a.a., s. 150 ff.
20a. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Gällivare 1901.

angående de frikyrkligt döpta. Praktiskt taget alla är födda i Malmberget. Det kan vara av intresse att veta, vilka grupper av människor som underlät att döpa barnen. Inte mindre än 53 av de 108 föräldrarna är arbetare. Andra som har anknytning till gruvan är gruvfogde, gruvförman och borrare.

Hantverkargruppen är också representerad med snickare (två barn), skomakare (ett barn) och smed (ett barn). En annan grupp, som återfinns bland dem som inte lät döpa sina barn är folk med anställning vid järnvägen, eldare (fyra barn), lokeldare, stationskarl (fem barn), lokputsare (ett barn), lokreparatör (ett barn).

Gruppen arbetare är den avgjort största. Det kan i detta sammanhang noteras, att den grupp som kommer härnäst är mödrar med barn födda utom äktenskapet. Inte mindre än elva utomäktenskapliga barn har under perioden lämnats odöpta. Av födelse- och dopböckerna i Gällivare framgår att såväl de frikyrkligt döpta som de icke döpta barnen är födda i gruvsamhället Malmberget, samt i mindre utsträckning i kyrkbyn Gällivare. Det framgår också, att det rör sig om grupper, som flyttat in till Gällivare.

En tioårsperiod något senare, 1920—1929, ger samma bild vad beträffar de icke döpta barnen. De flesta är bosatta i Malmberget. Under denna period sker emellertid en förändring. De frikyrkligt döpta barnen är betydligt färre. Under hela tiden är det endast två barn, som döpts inom Missionsförbundet och fem barn, som döpts inom Metodistsamfundet. Under perioden 1950—1959 har fördelningen mellan kyrkbyn och Malmberget blivit något jämnare vad beträffar de odöpta barnen. Denna period visar också låga siffror när det gäller de frikyrkligt döpta barnen. Svenska Missionsförbundet har döpt endast ett barn, och inom Metodistsamfundet har inte något barn döpts under denna period. Under hela undersökningsperioden kan vi alltså iakttaga, att uteblivet dop finner vi inom Malmberget och under den senare perioden i någon mån även inom kyrkbyn Gällivare. De frikyrkligt döpta barnens antal går ned på ett markant sätt under senare delen av den period vi undersökt.

I den övriga delen av församlingen har laestadianismen sin starka ställning. I dessa delar döps barnen i det närmaste 100 %-igt.

Jukkasjärvi skiljer sig på en punkt från Gällivare-Malmberget. Det gäller antalet barn, som döps av frikyrkliga pastorer. Under perioden 1900—1909 är det endast tre barn, som döpts av frikyrkliga samfund, två inom Missionsförbundet och ett i Metodistsamfundet.

Däremot överensstämmer förhållandena i Jukkasjärvi med dem i Gällivare-Malmberget på så sätt att praktiskt taget alla odöpta barn är födda i gruvsamhället Kiruna. Vi kan alltså iakttaga samma struktur som i Gällivare-Malmberget, nämligen att bland den ursprungliga befolkningen präglas dopseden av laestadianismen, men bland de inflyttade i gruvorterna kan en vikande tendens noteras.

Högfrekvensförsamlingar

De andliga strukturen i de församlingar, som i första kapitlet hänfördes till grupp III (lågfrekvensförsamlingar) och grupp II (mellanfrekvensförsamlingar) har i det föregående behandlats. Nu återstår att undersöka de två högfrekvensförsamlingarna, Arvidsjaur och Arjeplog. Arjeplog är en särskilt intressant församling, ty där får man en god överblick, eftersom det rör sig om så få barn, som inte blivit döpta under 60-årsperioden. Det gäller sammanlagt 39 barn under tiden 1900—1960. Inte mindre än 13 av dessa är födda i Laisvall. I Laisvall upptogs gruvdrift 1943[20b] och det rör sig, som vi sett om 13 barn, som är födda i detta gruvsamhälle. I Arjeplog (kyrkstaden) är 10 barn födda. Andra byar, där man träffar på odöpta barn är Bellonäs, Vaxholm och Norrbacka.

Födelse- och dopböckerna ger i vissa fall uppgift om skälet till att barnet inte blivit döpt. Två av de barn, som inte blivit döpta i kyrkstaden har fäder med yrkesbeteckningen evangelist. Föräldrarna till ett annat barn betecknas såsom pingstvänner. Ett av barnen som fötts i Laisvall har enligt uppgift i födelse- och dopboken pingstvänner till föräldrar.

Det är värt att notera, att gruvsamhället Laisvall — liksom fallet är med Malmberget i Gällivare — är den plats, där de flesta odöpta barnen blivit födda. I vissa fall kan vi såväl i Laisvall som i kyrkbyn Arjeplog se att skälet till att barnen inte blivit döpta är att föräldrarna är pingstvänner. Under hela perioden påträffas inte ett enda barn, som är frikyrkligt döpt. Missionsförbundet och metodismen har inte någon betydelse i Arjeplog.

Vad som präglar den andliga strukturen i Arjeplog är en luthersk väckelsefromhet. I ämbetsberättelsen till visitationen 1905 meddelar pastor, att under den föregående sommaren och vintern en mycket omfattande och djupgående väckelse gått fram över större delen av församlingen. Pastor säger, att väckelsen tycks ha burit riklig frukt i ett sedligare liv, något som inte minst märks, då menigheten kommer samman till de s.k. kyrkhelgerna. Tidigare hade, enligt ämbetsberättelsen, svordom, dryckenskap och annan osedlighet alltför ofta varit förhärskande.[20c]

Arjeplog är en församling, där en evangelisk-luthersk väckelse har dominerat. Under senare delen av perioden märker man spår av pingströrelsen, men den har inte någon nämnvärd betydelse för dopseden.

Arvidsjaurs diagram visar också höga siffror. En genomgång av födelse- och dopböckerna visar, att Arvidsjaur skiljer sig från Arjeplog på det sättet,

20b. Svensk uppslagsbok. 2:a uppl. Bd 17. Malmö 1950. Artikeln Laisvall.
20c. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Arjeplog 1905.

att en del barn är frikyrkligt döpta.[20d] Det gäller här barn, döpta av Svenska Missionsförbundet. Under perioden 1900—1909 rör det sig om sammanlagt 8 barn. Under tioårsperioden 1920—1929 finns i födelse- och dopböckerna anteckning om sex barn, som döpts av frikyrklig predikant. Från år 1925 påträffas en del barn, som står antecknade som icke döpta.

Det första barn i Arvidsjaur, som förblir odöpt har en mor, som är inflyttad från Västernorrland. Ett par makar, som i mitten av 1920-talet underlät att döpa sina barn, var borgerligt vigda. I detta fall kan man tänka sig att det rör sig om frikyrkliga föräldrar, som vigdes borgerligt för att sedan få en frikyrklig välsignelse, eller också kan det vara föräldrar med politisk radikal inställning. I ett fall har fadern inflyttat från Malå. Han var inte konfirmerad.

Då man undersöker födelse- och dopböckerna i Arvidsjaur, visar det sig att i en by, Hedberg, bor ganska många som underlåter att döpa sina barn. På 1930-talet påträffas anteckningen "pingstvän" rörande föräldrarna.

Av vad som anförts framgår, att visst frikyrkligt inflytande finns i Arvidsjaur. Men även i denna församling är det en evangelisk-luthersk väckelserörelse, som dominerar. Förbindelsen med Skellefteå-bygden har här sin betydelse. Lekmannapredikanten Z. Lindmark har här utövat ett viktigt inflytande.[21] Lindmark var utbildad i P.A. Ahlbergs missionsskola.[22] Denna typ av lekmannapredikant med kyrklig inriktning har i detta område utövat ett starkt inflytande. Den väckelse, som uppstod 1903—1905 var en kyrklig väckelse. Pastor skriver i ämbetsberättelsen 1906, att befolkningen till följd av sin konservativa läggning hyser en viss misstro till allt nytt, som i bokväg erbjudes. Han framhåller, att samma misstro gör sig gällande också mot lekmannapredikanter, som någon gång besöker församlingen för att hålla religiösa föredrag. Om Fosterlandsstiftelsens kolportör skriver pastor i samma ämbetsberättelse, att kolportörens verksamhet är bekännelsetrogen, och att den fyller ett känt behov i den vidsträckta församlingen, och att goda frukter har framgått av hans arbete. Pastor framhåller också, att kolportörens verksamhet i sin mån medverkar till att sekteriska predikanter, som emellanåt besöker församlingen, sällan blir mottagna av befolkningen.[22a]

Det råder inte något tvivel om att den kyrkligt präglade evangelisk-

20d. Arvidsjaur. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopböcker.

21. V. Södergren, Från väckelsetiden i Västerbotten kring sekelskiftet. (Luleå stift i ord och bild. Sthlm 1953, s. 256.)

22. (S.W. Grahn), Arvidsjaurs evangelisk lutherska missionsförening genom sjuttiofem år 1877—1952. Arvidsjaur 1952, s. 7.

22a. Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar i Arvidsjaur 1906.

lutherska väckelse, som förekom i såväl Arjeplog som Arvidsjaur har betytt mycket för dopfrekvensen i dessa församlingar.

I såväl Arjeplog som Arvidsjaur betydde det åtskilligt att prästerna hade god kontakt med den folkliga väckelsen, och att de tjänstgjorde så lång tid. Eftersom prästerna i sammanhanget har en viss betydelse, skall den frågan tas upp till särskild behandling. Vi har sett att Arbman betytt mycket i Åsele. Vi skall nu lära känna två präster, som haft inflytande på utvecklingen i Arvidsjaur och Arjeplog.

Prästernas inflytande. Det är givetvis vanskligt att bedöma, hur mycket prästerna i realiteten har betytt för utvecklingen av församlingarnas liv. Det hänger samman med många faktorer såsom under vilka skeden de har tjänstgjort, prästernas egen inriktning och deras förutsättningar och möjligheter att påverka församlingens förhållanden. Även om man är försiktig i bedömningen är det klart att man i en del fall kan peka på förhållanden, där prästernas insatser har en avgörande betydelse för församlingen, också då det gäller den fråga som är föremål för vårt intresse i detta arbete: dopseden.

Redan har något nämnts om Arbmans betydelse för Åsele. Ett par andra församlingar inom undersökningsområdet är värda att uppmärksammas i detta sammanhang: Arjeplog och Arvidsjaur. Förhållandena i dessa församlingar är fast förknippade med insatser av två präster: M.T. Berlin och P.G. Calleberg. Berlin tjänstgjorde i Arvidsjaur 1889–1916 och Calleberg i Arjeplog 1889–1925.[23] Redan den långa tid som dessa präster tjänstgjorde gav dem möjligheter att utöva ett starkt inflytande. Även Arbman hade lång tjänstetid i Åsele (1884–1917).

Såväl i Åsele som i Arjeplog och Arvidsjaur förekom, såsom av den föregående framställningen framgår, evangelisk-lutherska väckelser. I denna folkliga väckelse var dessa präster engagerade. Man kan räkna med att de medverkade till att väckelserörelserna fick en större konfessionell medvetenhet. Det tar sig – som vi sett – bl.a. uttryck i att man öppnar bönhus och skolor endast för talare som är "pålitliga" vad läran beträffar. Det råder intet tvivel om att den evangelisk lutherska väckelsen i Åsele, Arjeplog och Arvidsjaur har utgjort hinder för den typ av väckelserörelse som repre-

23. Bygdén, a.a. I. Upps. & Sthlm 1923, s. 104 och 76. – Handlingar rörande prästmötet i Luleå 1921 (föredrag vid prästmötet), s. 35 ff., och Handlingar rörande prästmötet i Luleå 1927 (föredrag vid prästmötet), s. 57 ff. Jfr även K. Sundelin, Lappmarksminnen. (Från bygd och vildmark, 9. Sthlm 1922, s. 14–28) samt A. Nordberg, Ett prästhem vid Hornavan. (Minnen från gamla svenska prästhem. 8. Lund 1932, s. 237–259.)

senteras av Helgelseförbundet, Missionsförbundet och därmed besläktade grupper.[24]

En konstellation, då prästerna hade möjlighet att utöva ett starkt inflytande var när dugliga präster, som hade inlevelse i och förståelse för en folklig evangelisk-luthersk väckelserörelse, samverkade med väckelsegrupperna. Under viktiga skeden av den period vår undersökning omfattar, utövar Calleberg i Arjeplog, Berlin i Arvidsjaur och Arbman i Åsele ett sådant inflytande.

Samverkan väckelsegrupp—präst innebär att den kyrkliga seden, enkannerligen dopseden får en stark ställning.

Sammanfattning. I det föregående har vi lärt känna några faktorer som påverkat den andliga strukturen i de församlingar som omkring 1920 genomgår en kris vad beträffar dopseden. Vi har kunnat konstatera att Helgelseförbundet, Svenska Missionsförbundet och med Missionsförbundet besläktade sällskap och föreningar bedrivit en evangeliserande verksamhet. Genom resande lappmissionärer, predikanter och evangelister upparbetades kanaler ut till byarna i de vidsträckta församlingarna. En betydande gudstjänstverksamhet pågick och denna "evangeliska" verksamhet fick ett starkt fäste inom stora områden.

Förutom de beskrivna grupperna har tidig baptism konstaterats i Åsele och i Vinliden inom Lycksele. Vinlidenbaptismen företer redan tidigt extatiska drag. Baptismen har i ett avseende en mera deciderad ställning: den går konsekvent på friförsamlingslinjen. Missionsförbundet driver här inte samma målmedvetna linje.

Även Fosterlandsstiftelsen har en del verksamhet i dessa församlingar. Fosterlandsstiftelsen hade en predikant, Napoleon Bjuhr, som visar en dragning åt "anderörelsen" och som anslöt sig till pingströrelsen då den bröt igenom.[25]

Missionsförbundet går på barndopslinjen inom området. I födelse- och dopböckerna antecknas många av dessa dop som nöddop; bekräftelse av präst sker i många fall.

Helgelseförbundets evangelister och predikanter var öppna för den "anderörelse" av amerikanskt ursprung som vann insteg i vårt land strax efter sekelskiftet. Det är ganska naturligt att Helgelseförbundets arbetare kände frändskap med baptistförsamlingen i Vinliden.

Redan 1912 finns tecken på att Missionsförbundets predikant And.

24. Jfr Lundqvist, a.a., s. 62, 89.
25. Grape, a.a., s. 88 f.

Lindström i Lycksele erfar tveksamhet inför den "anderörelse" som har sin härd i Vinliden.[26] Vi har kunnat konstatera, att Lindström är tveksam till tungotalandet och hänryckningarna. Men han uttrycker sig mycket försiktigt om dessa fenomen. Han vill se tiden an och se vilka resultat det hela skulle leda till.

År 1920 har vi kunnat konstatera, att den spänning som Lindströms försiktiga uttalande 1912 är symptom på, blir till en klar polarisering Missionsförbundet—Pingströrelsen. J. Öman skriver 1920 i rapporten till Missionsförbundets årsberättelse om en "massa unga män, tillhörande en viss riktning inom baptismen, s.k. pingstvänner" att de bedriver en klart splittrande verksamhet på Missionsförbundets fält.[27]

Helgelseförbundets utsända och baptistgruppen i Vinliden utnyttjar de kanaler som den allmänt evangeliserande verksamheten sedan länge har upparbetat, och det sker en anknytning till de grupper av allmän väckelseprägel som bildats redan under 1800-talet.

Den tveksamhet som Missionsförbundets predikanter ger uttryck för har sin orsak i en radikalisering av grupperna som tog intryck av den amerikanskt inspirerade "anderörelsen". Den radikaliseringen innebar att man inom dessa grupper fick en klarare profil. Man hävdade en konsekvent "nytestamentlig" församlingstanke, troendedop, andedop, man drev en intensiv bot- och omvändelseförkunnelse och ett starkt helgelsekrav. Dessutom lades accenten på förkunnelse om Jesu snara återkomst. Helgelseförbundets folk attraheras av denna radikala förkunnelse, en del missionsförbundare sugs också upp, och såsom vi sett dras även en Fosterlandsstiftelsens predikant med. Under 1910-talet sker denna process, och pingströrelsens genombrott och snabba utbredning inom de församlingar som vi här kallat krisförsamlingar får ses mot bakgrunden av att kanaler fanns upparbetade. Det fanns på många håll av väckelsen präglade grupper, som den begynnande "anderörelsen" kunde anknyta till.

En radikal döparlinje, en konsekvent friförsamlingslinje jämte de inslag av andedop, tungotal och eskatologiska förväntningar som utmärker den linje som Vinlidenbaptisterna representerar, appellerade uppenbarligen till stora grupper väckelsefolk inom de församlingar som vi kallar krisförsamlingar.

Lewi Pethrus fångade upp dessa tendenser och rörelser, inbjöd folk från detta område till bibelkurser i Stockholm och hade genom sina peronliga kontakter möjlighet att påverka och leda denna rörelse in i den strömfåra som blev pingströrelsen i vårt land.

26. Jfr s. 39, not 27.
27. Svenska Missionsförbundets årsberättelse. 1920. Sthlm 1921, s. 82.

För dopseden fick rörelsen en avgörande betydelse. Diagrammen för Sorsele, Stensele, Lycksele och Vilhelmina ger klara vittnesbörd om vilken inverkan rörelsen haft på dopseden i dessa församlingar.

KAPITEL IV

Olika faktorers inverkan på dopseden

Dopseden och socioekonomiska förhållanden

Såsom framgår av det avsnitt, som behandlar de socioekonomiska förhållandena skiljer sig provförsamlingarna från varandra på ett markant sätt. Sju av församlingarna kan hänföras till en första grupp och två till en andra grupp. De sju församlingarna är Arjeplog och Arvidsjaur i Norrbotten och Sorsele, Stensele, Vilhelmina, Lycksele och Åsele i Västerbotten. Den andra gruppen utgörs av norrbottensförsamlingarna Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget.

I den första gruppen är över 69 % av befolkningen sysselsatt med jordbruk och därmed besläktade näringar, under det att den procent som arbetar i industri och bergsbruk resp. industri och hantverk uppgår till högst 14 %.

Den senare gruppen, som består av Gällivare-Malmberget och Jukkasjärvi, har upp emot 50 % av befolkningen sysselsatt i industri och bergsbruk. I dessa församlingar uppgår den i jordbruk m.m. sysselsatta delen av befolkningen till mindre än 30 %. (Se Kap. II not 79 och 79a).

Ibland de församlingar som är föremål för denna undersökning ingår alltså en grupp som är agrart präglad och har ett stabilt befolkningstal. I de agrara församlingarna sker under perioden en jämn, men relativt obetydlig befolkningstillväxt.[1] Några nämnvärda förändringar i befolkningsförhållandena sker inte.

De två församlingarna i Norrbotten, Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget företer en helt annan bild. Där sker genomgripande förändringar. Gruvdriften medför tätortsbildning, och befolkningstillväxten sker under vissa perioder med en nästan explosionsartad hastighet.

Man skulle kunna tänka sig att de skillnader i dopfrekvens som visar sig mellan församlingarna skulle gå mellan de agrara och de industrialiserade

1. Grape, a.a., s. 50 f.

församlingarna. Så är emellertid inte fallet. De industrialiserade församlingarna med sina snabbt växande tätorter behåller en jämn dopfrekvens under hela perioden, och den frekvensen ligger över 90 % med undantag för något år i Malmberget.

Skillnaden uppstår däremot mellan församlingar med helt likartade socioekonomiska förhållanden. I de undersökta agrara församlingarna med befolkningsmässigt stabila förhållanden är dopfrekvensens utveckling under perioden mycket olikartad. Vi kan iakttaga det förhållandet att såväl den högsta som den lägsta dopfrekvensen kan noteras i församlingar med likartade socioekonomiska förhålladen.

Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget är två församlingar, som aktualiserar frågan om vad urbanisering och industrialisering betyder för dopseden. Av den tidigare framställningen framgår, att de som inte låter döpa sina barn till mycket stor del bor i gruvsamhällena. Man kan räkna med att det rör sig om människor, som flyttat in, och för vilka seden att låta döpa barnen inte är självklar. Termen sekularisering är mångtydig. I detta sammanhang använder jag den i trång mening. Den får uttrycka det förhållandet att människor lämnar seden att låta döpa sina barn på grund av att de blivit främmande för kyrkan och vad kyrkan står för.

Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget genomgår starka förändringar, som beror på industrialiseringsprocess och urbanisering. Det visar sig, att en viss sekularisering inträder vad beträffar dopseden. Just i gruvsamhällena, där urbanisering och industrialisering äger rum, bor de som underlåtit att döpa sina barn. Det anmärkningsvärda är att genomslagskraften för sekulariseringen är så svag som den är. Dopfrekvensen är både hög och jämn i de berörda församlingarna under den 60-årsperiod som undersökningen omfattar. Att frekvensen är så hög i dessa församlingar sammanhänger med att i såväl Jukkasjärvi som Gällivare-Malmberget är den inomkyrkliga laestadianska rörelsen stark. Det är värt att understryka att i landsbygdsdelarna av berörda församlingar är dopfrekvensen praktiskt taget obruten.

Två provförsamlingar i norrbottensdelen av Lappland, Arvidsjaur och Arjeplog, har inte nåtts av industrialiseringsprocess och urbanisering. Dessa församlingar har, som vi sett, den högsta dopfrekvensen. Också dessa församlingar präglas av den inomkyrkliga väckelsen.

I detta sammanhang kan det vara av intresse att påminna om de resultat Martling kommit till, vad beträffar den sociala faktorns betydelse för nattvardsseden. Han framhåller, att "den sociala faktorn inte kunnat bryta seden i religiöst enhetliga församlingar."[2] Som framgår av det material, som

2. Martling, Nattvardskrisen, s. 406. Frågan om de sociala och ekonomiska faktorerna behandlas på s. 101 ff.

redovisats i denna undersökning, pekar det åt samma håll. I församlingar med likartade socioekonomiska strukturer utvecklas dopseden mycket olika. I vårt material finns inte stöd för tesen att de socioekonomiska förhållandena skulle vara av avgörande betydelse för dopseden. I detta avseende överensstämmer resultatet av denna undersökning om dopseden med Martlings rörande nattvardsseden.

Sven Lundkvist tar i ett arbete från 1977[2a] upp frågan, som både Martling och Enochsson berört nämligen att väckelsen medfört inte endast en uppbruten kyrklig sed, utan även på vissa håll religiös likgiltighet, sekularisering. Lundkvist har en modell som förklaring till förändringar i samhället. Han bygger på forskare som H. Perkin och A. Oberschall[2b]. Centrala begrepp i modellen är resursanvändning och mobilisering. Resurser är både materiella och icke materiella. Till de icke materiella räknas t.ex. ledarskap. Ur aspekten konflikt och förändring innebär skeendet ur samhällssynpunkt att det sker stora förändringar i resurstillgången från privilegierade grupper till icke privilegierade.

Under 1880-talet sker en stark anslutning till frikyrkligheten i landet. Denna mobilisering ses som en frigörelseprocess från den etablerade kyrkan. Denna process har två sidor: dels en anslutning till frikyrkorna, dels en sekularisering. Lundkvist anför Enochssons undersökning, där denne säger att då "man inte behövde gå i Svenska kyrkans gudstjänster, ansåg många, att man inte heller behövde gå i missionhusen".[2c]

Lundkvist ger två exempel på, hur väckelsen blir en anhalt på vägen mot likgiltighet och ateism. Viktor Lennstrand, som stiftade Utilistiska samfundet var från början en väckelsens man, som stod i beroende av P.P. Waldenström. Lennstrand bröt emellertid med sin trosuppfattning och blev en engagerad fritänkaragitator.[2d]

Det andra exemplet, som Lundkvist anför är smidesarbetaren C.A. Lindström i Eskilstuna. Denne genomgår mellan åren 1877 och 1896 följande utveckling: Svenska kyrkan – frikyrkligheten (metodistförsamlingen) – IOGT – Maskinarbetarfackföreningen. Då han inträdde i fackföreningen lämnade han metodistförsamlingen.[2e]

Lundkvist framhåller att denna utveckling, där frikyrkligheten blev en

2a. S. Lundkvist, Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920. Upps. 1977, s. 144 ff.

2b. Ibid., s. 14 ff.

2c. Ibid., s. 147.

2d. Ibid., s. 147. Här anförs W. Öhrman, Viktor Lennstrand, en anti Waldenström. (Kyrkohistorisk årsskrift, 74, Upps. 1974, s. 115–147.)

2e. Lundkvist, a.a., s. 147 f.

anhalt i processen som ledde till religiös likgiltighet och ateism är känd även från annat håll. Perkin har för Englands del uppvisat detsamma.[2f]

Det är värt att notera överensstämmelsen mellan Enochssons och Martlings resultat och Lundkvists. Som vi i det följande kommer att se, blir effekten för dopseden i vårt undersökningsområde tydlig först då mobiliseringen mot den etablerade kyrkan sker genom döparrörelserna. De problem som sekulariseringsprocessen rymmer kan inte behandlas i detta arbete.

Som Lundkvist påpekar har frigörelsen från den etablerade kyrkan två sidor, dels en anslutning till frikyrkorna, dels en sekularisering. Det ligger i sakens natur att endast en del av de människor, som engagerats i väckelsen, genomgår en sekulariseringsprocess. Man får alltså inte föreställa sig att frigörelseprocessen från den etablerade kyrkan med nödvändighet leder till sekularisering. De historiskt framvuxna frikyrkornas existens är tecknet härpå.

Dopseden och politisk radikalism

Inom undersökningsområdet har — såsom framgår av den föregående framställningen — den politiska radikalismen sitt fäste i norrbottensförsamlingarna. Dessa församlingar är sinsemellan olika. Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget präglas av gruvdriften. De utgör starkt expanderande församlingar, där befolkningstillväxten sker i gruvsamhällena. Stor inflyttning äger rum, och de sociala förhållandena under den första tiden vid sekelskiftet var, såsom vi kunnat konstatera, miserabla. Att den politiska radikalismen i de två av gruvdriften präglade församlingarna hade en god jordmån, är inte ägnat att förvåna.

Vad som däremot inte är så lätt att förstå är den politiska radikalismens starka ställning i Arvidsjaur och Arjeplog. Det faller utom ramen för detta arbete att närmare utreda denna fråga, men två faktorer, som haft betydelse i detta sammanhang är värda att uppmärksammas.

Redan 1906 började Norrskensflamman utges. Tidningen utkom med sitt första nummer den 26 september 1906. Redan i oktober samma år hade tidningen en dagsupplaga på 6.500 exemplar. Norrskensflamman, som redan från början intog en position längst till vänster på den politiska skalan, blev tidigt ett betydelsefullt språkrör för den politiska radikalismen i Norrbotten.[3]

2f. Ibid., s. 148.
3. Matti, a.a., s. 31.

Arbetslösheten har under skilda perioder, såsom vi sett, drabbat Norrbotten, och de fattiga förhållanden, som följde med arbetslösheten var en god jordmån för radikal politisk förkunnelse. Norrskensflamman uppfattades helt visst som språkrör för småfolket. Om man skall förstå radikalismens starka ställning i de behandlade lappmarkssocknarna, får man ta hänsyn till arbetslösheten och de torftiga förhållandena bland skogsarbetarbefolkningen och till Norrskensflammans tidiga utbredning inom området.

Vi har kunnat konstatera, att det politiskt radikala inslaget är starkt i kommunalfullmäktige i de fyra norrbottensförsamlingarna. Samtidigt har vi sett, att dopfrekvensen är hög inom dessa församlingar. Siffrorna för Arvidsjaur och Arjeplog tyder på att ett kommunistiskt engagemang inte utesluter att man låter döpa sina barn.

Det finns en ganska utbredd föreställning, att den politiska radikalismen skulle påverka den kyrkliga seden. Redan en redovisning av dopsiffrorna för Arvidsjaur och Arjeplog tyder på att det inom dessa socknar inte finns belägg för att den politiska radikalismen har inverkat på dopseden.

I Arjeplog kan vi t.ex. konstatera att perioden 1935—1938 var samtliga barn som föddes dessa år döpta. Vi kan också notera att kommunisterna 1938 hade tio mandat av trettio i kommunalfullmäktige. Åren 1956—1959 hade Arjeplog också en 100 %-ig dopfrekvens. År 1958 hade kommunisterna åtta mandat av trettio i kommunalfullmäktige.

Redan dessa förhållanden tyder på, att den politiska radikalismen inte tycks påverka dopseden i dessa två socknar. För att komma fram till ett mer preciserat svar på frågan om vad som påverkar dopfrekvensen, har jag gjort två typer av stickprovsundersökningar. Den första består i en genomgång av födelse- och dopböckerna under en femårsperiod, perioden år 1950—1954. I Arvidsjaur, Jukkasjärvi och Lycksele har denna genomgång av födelse- och dopböckerna företagits. Därvid har registrerats vilka föräldrar[4] som inte låtit döpa sina barn. Dessa föräldrar redovisas med födelse- och dopböckernas löpande nummer:

Födelse- och dopböcker i Arvidsjaur: 10/50, 132/50, 164/50, 178/50; 3/51, 52/51, 134/51; 28/52, 86/52, 88/52, 120/52, 164/52; 56/53, 150/53, 153/53, 154/53; 57/54, 120/54.

Föd.- och dopböcker i Jukkasjärvi: 4/50, 15/50, 28/50, 47/50, 65/50, 67/50, 87/50, 90/50, 106/50, 148/50, 171/50, 197/50, 205/50, 214/50, 227/50, 239/50, 240/50, 248/50, 250/50, 254/50, 286/50; 11/51, 57/51,

4. För såväl föräldrapar som ensam förälder används ordet föräldrar.

89/51, 97/51, 102/51, 115/51, 120/51, 123/51, 158/51, 181/51, 188/51, 198/51, 211/51, 213/51, 227/51, 230/51, 269/51, 271/51; 13/52, 42/52, 49/52, 61/52, 71/52, 78/52, 80/52, 113/52, 128/52, 150/52, 161/52, 170/52, 179/52, 196/52, 207/52, 209/52, 219/52, 222/52, 230/52, 232/52, 241/52, 249/52, 276/52, 282/52, 302/52, 306/52; 2/53, 20/53, 46/53, 48/53, 103/53, 109/53, 118/53, 120/53, 150/53, 160/53, 205/53, 209/53, 231/53, 260/53, 263/53, 268/53, 308/53, 311/53, 329/53; 18/54, 55/54, 58/54, 81/54, 86/54, 104/54, 111/54, 114/54, 128/54, 141/54, 153/54, 226/54, 252/54, 259/54, 288/54, 299/54, 324/54, 336/54, 368/54, 372/54.

Redovisningen av materialet för Lycksele sker i det följande avsnittet Dopseden och de utomkyrkliga väckelserörelserna. Av den gjorda registreringen är inte lätt att komma fram till några orsaker till varför dessa barn lämnats odöpta.

Arvidsjaur är den socken som är lättast att få ett grepp om. Vi har kunnat konstatera att politisk radikalism förekommer i Arvidsjaur. För att få en uppfattning om i vilken utsträckning den politiska radikalismen har inverkan på dopseden, sökte jag upp en person med mycket stor personkännedom. Gustaf Grahn i Fjällbonäs ägnar sig åt släktforskning och har en mycket stor personkännedom vad Arvidsjaur beträffar. Vid besök hos Grahn den 5 maj 1976 uppgav denne, att endast i en familj av de registrerade var fadern känd som kommunist.[5] I sju av fallen har det inte gått att få fram någon orsak till att barnen har lämnats utan dop. I de tio övriga fallen är en eller båda föräldrarna engagerade i en döparrörelse, ett förhållande som vi återkommer till.[6] Resultatet i Arvidsjaur kan alltså sammanfattas så: politisk radikalism har konstaterats i ett fall, döparrörelse i tio och icke påvisbar orsak i sju fall.

Under samma period har födelse- och dopböckerna i Jukkasjärvi blivit undersökta. Svårigheterna att kartlägga tänkbara skäl till att föräldrarna inte har låtit döpa sina barn är betydligt större i Jukkasjärvi än i Arvidsjaur. I Arvidsjaur rör det sig om en relativt liten befolkning. Den är bofast, flyttningarna är färre än i Jukkasjärvi. I Arvidsjaur är det i viss utsträckning möjligt att spåra skäl till uteblivet dop. Men i Jukkasjärvi, där befolkningen

5. Arvidsjaur. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok. 178/50. Fadern född i Tyskland. Samtliga barn, födda 1936, 1938, 1940 och 1950, är odöpta.
6. Uppgift av G. Grahn 5/5 1976. — Arvidsjaur. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok. 134/51 tillhör pingstförsamling. Muntlig uppgift av Gustaf Pahlberg 5/5 1976, pastor i pingstförsamlingen i Arvidsjaur. Enligt uppgift i Arvidsjaurs kyrkoarkiv: Födelse- och dopbok tillhör följande pingstförsamling: 132/50, 164/50; 52/51; 28/52, 86/52, 88/52, 120/52; 57/54, 120/54.

har stark rörlighet, är det betydligt svårare. I Jukkasjärvi är det också ett mycket större befolkningstal det är fråga om. Av de omkring 1.580 barn som fötts 1950—1954 är det 104 som inte blivit döpta. Under perioden har några föräldrar fått barn mer än en gång, så antalet föräldrar är något mindre. Det rör sig om 94. Det har inte varit möjligt att i någon större utsträckning besvara frågan om skälet till att barnen inte blivit döpta i Jukkasjärvi.

En del ledtrådar ger ändå materialet, och dem vill jag peka på. Det rör sig uppenbarligen om föräldragrupper, där den kyrkliga seden hos föräldrarna är vacklande. Detta visar sig då man undersöker i vilken utsträckning föräldrarna har blivit konfirmerade. Inte mindre än 40 fäder står som inte konfirmerade. Motsvarande siffra för mödrarna är 30. De utomäktenskapliga barnens antal uppgår till 15. Dessa utgör en betydande del av barn som inte döpts.

En annan iakttagelse kan också göras, som visar att föräldrarna inte följer en konsekvent linje vad beträffar dopet. I inte mindre än 27 fall kan man konstatera att i samma familj finns både döpta och icke döpta barn. Det kan tyda på en allmän oföretagsamhet. Men det visar också att föräldrarna inte upplever det som någon nödvändighet att döpa barnen. I något fall döptes sex barn samtidigt i en familj. Av någon anledning tog man sig samman och döpte hela skaran på en gång.

En annan mätare på den kyrkliga seden är vigseln. I fem fall av de i Jukkasjärvi registrerade vigslarna gäller det föräldrar som är borgerligt vigda. Borgerlig vigsel kan tyda på att makarna står främmande för kristen vigsel och att de därför vänt sig till en borgerlig vigselförrättare. Att de då också står främmande för att döpa sina barn är inte överraskande.

Av vad som anförts framgår, att det är svårt att finna något mönster, då det gäller barn som lämnats utan dop i Jukkasjärvi. Vi har emellertid kunnat konstatera, att av de föräldrar, som underlåtit att döpa sina barn är det en del som utmärks av att de också i övrigt har en vacklande kyrklig sed.

Vad beträffar Arvidsjaur är det ganska tydligt att den politiska radikalismen inte tycks ha någon avgörande inverkan på dopseden. Däremot pekar undersökningsresultatet på att engagemanget i en döparrörelse tycks ha stor betydelse, men det problemet kommer att behandlas i avsnittet om dopseden och de utomkyrkliga väckelserörelserna.

I det föregående har påpekats att de kommuniströsterande i Jukkasjärvi och Gällivare inte är bosatta enbart i gruvsamhällena. En betydande del av dem som röstar kommunistiskt finns i byarna. Det är värt att hålla detta i minnet, då vi ser var de föräldrar som inte låter döpa sina barn är bosatta. Av den tidigare framställningen framgår att praktiskt taget alla barn som lämnats odöpta är bosatta i Malmberget och i kyrkbyn Gällivare. Samma

är förhållandet i Jukkasjärvi, där praktiskt taget alla barn, som lämnats odöpta är bosatta i Kiruna.[7] Alla tecken tyder på att den politiska radikalismen inte har någon nämnvärd betydelse för dopseden.

Vi skall nu föra undersökningen ett steg vidare genom att fråga om personer med kommunistiskt engagemang låter döpa sina barn. För att få svar på denna fråga har den andra typen av stickprovsundersökning utförts. Inom Arvidsjaur och Jukkasjärvi har några personer i kyrkofullmäktige och stadsfullmäktige, vilka representerar kommunisterna, undersökts. Lycksele har som framgår av Kap. II avsnittet Politisk radikalism, ingen kommunistisk representation. (Se s. 55.)

I Arvidsjaur har fyra kandidater på Vänsterpartiet kommunisternas valsedel vid kyrkofullmäktigevalet 1973 undersökts. Två av kandidaterna stod högt på listan och två längst ner. Dessa kandidater hade alla fått barn under undersökningsperioden. Det visar sig att tre av de av VPK nominerade kandidaterna hade låtit döpa sina barn.[8] En av kandidaterna hade underlåtit att döpa barnet.[9]

En liknande undersökning har gjorts i Jukkasjärvi. Frågeställningen är också här, om personer med kommunistiskt engagemang låter döpa sina barn. Undersökningen rör dels sådana som 1976 representerade VPK i kyrkofullmäktige, dels dem som 1954 valdes att representera kommunistiska partiet i stadsfullmäktige i Kiruna. Hur ställde sig då dessa till barndopet?

I kyrkofullmäktigeförsamlingen i samfälligheten representerar sex i Kiruna skrivna ledamöter kommunisterna.[10] Dessa sex är ur vår synpunkt intressanta, ty de hade fått barn under den tid denna undersökning omfattar. Vi kan här konstatera att samtliga familjer inom denna grupp låtit döpa sina barn.[11]

Som komplettering till den ovan redovisade undersökningen av kyrkofullmäktigeledamöterna har också en stickprovsundersökning företagits bland de år 1954 valda stadsfullmäktigeledamöterna, som representerade

7. Se Kap. III. Mellanfrekvensförsamlingar, s. 69.
8. Arvidsjaur. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok. 259/45, 124/47, 55/51 och (i samma familj) 101/52.
9. Ibid., 231/46.
10. En stencilerad närvarolista för kyrkofullmäktige, som lämnades ut av kyrkoförvaltningen, innehåller även uppgift om partitillhörighet.
11. Jukkasjärvi. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok.
    1. 98/50 döpt.
    2. 139/46 döpt.
    3. Ett barn fött i Vittangi 14/2 1951 döpt.
    4. 306/56 och 6/58 döpta.
    5. 34/53 döpt.
    6. 339/42 och 299/48 döpta.

kommunisterna i Kiruna. Genom att dels gå några år tillbaka i tiden dels rikta undersökningen mot den borgerliga kommunens fullmäktige, kan man ge ett värdefullt komplement till undersökningen rörande kyrkofullmäktigeledamöterna. Det är rimligt att tänka sig att de till kyrkofullmäktige valda ledamöterna skulle ha en mera positiv inställning till dopet än de till stadsfullmäktige valda ledamöterna. Det visar sig också att dopfrekvensen är något lägre bland stadsfullmäktigeledamöterna. Från sammanräkningsprotokollet tar vi ut de kommunistiska representanterna.[12] Av dessa har fyra låtit döpa sina barn under det att två lämnat barnen odöpta.[13]

De två familjerna som underlåtit att döpa sina barn hade sammanlagt tre barn under det att de fyra familjer som låtit döpa sina barn hade ett sammanlagt antal barn på åtta.

De stickprovsundersökningar som gjorts för att få svar på frågan, huruvida personer som tillhör den kommunistiska gruppen låter döpa sina barn har gett ett intressant resultat. Det kan fastslås att en mycket stor procent av de förtroendevalda som representerar kommunisterna såväl i de kyrkliga som borgerliga beslutande församlingarna låter döpa sina barn. Noteras bör särskilt att detta gäller även dem som är valda till stadsfullmäktige. De gjorda stickprovsundersökningarna rörande den politiska radikalismen och dopseden har företagits i en församling med politisk radikalism och stabilt befolkningstal med huvudsaklig sysselsättning i jordbruk och därmed besläktade näringar. Den har också gjorts i en expanderande församling med gruvindustri, politisk radikalism och en stor rörlig befolkning. Den får därmed anses representativ för hela undersökningsområdet.

Den typ av stickprovsundersökning som berört de kommunala och kyrkokommunala förtroendemän som representerar kommunisterna ger i de undersökta församlingarna med ett inslag av politisk radikalism ett resultat, som är notabelt. Det är tydligt att personer som representerar ett politiskt radikalt parti i kommunala och kyrkokommunala beslutandeförsamlingar i mycket stor utsträckning låter döpa sina barn.

12. Kiruna. Stadshusets arkiv: Utdrag ur protokoll fört vid sammanräkning av vid stads fullmäktigeval i Kiruna stads valkrets den 19/9 1954 avgivna roster, hållet inför valnämnden ... den 29/9 1954.
13. Jukkasjärvi. Kyrkoarkivet: födelse- och dopbok.
    1. 426/45 döpt.
    2. 297/40, 51/44, 151/46 och 294/54 döpta.
    3. 164/54 och 30/43 icke döpta.
    4. 141/64 döpt.
    5. 47/42 icke döpt.
    6. 175/44 döpt, samt ett i Mariehamn, Åland, varifrån hustrun härstammar, den 16/5 1943 fött barn.

Ett påpekande skall i detta sammanhang göras. Det är intressant att konstatera hur de kommunala och kyrkokommunala förtroendemännen själva handlar vad beträffar barndopet. Det är för övrigt den enda grupp som i praktiken kan bli föremål för undersökning, eftersom vi dessbättre inte har någon åsiktsregistrering i Sverige.

Det torde emellertid inte vara orimligt att anta, att dessa förtroendemän i någon mån har varit mönsterbildande för övriga kommuniströsstande och kommunistsympatisörer.

Dopseden och den politiska radikalismen har i detta avsnitt varit föremål för vår undersökning. Inom vårt undersökningsområde visar det sig att dopfrekvensen i församlingar med politisk radikalism under 1900-talets första hälft ligger högt, i vissa församlingar mycket högt. Siffrorna under hela perioden är jämna och det finns ingenting som tyder på att dopseden genomgått någon kris.

Detta förhållande skall kombineras med resultatet av stickprovsundersökningen rörande de kommunistiska förtroendeledamöternas dopsed. Vi har kunnat konstatera att personer som i kommunala och kyrkokommunala beslutandeförsamlingar representerar kommunisterna i anmärkningsvärt stor utsträckning låter döpa sina barn.

Det anförda får anses vara tillräcklig grund för att fastslå, att inom vårt undersökningsområde och under den period undersökningen omfattar, har inte den politiska radikalismen i någon nämnvärd grad påverkat dopseden.

Det är möjligt att fastslå, att den politiska radikalismen är utbredd såväl i gruvorterna som i landsbygdsdelen av Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget. Den finns också i Arvidsjaur och Arjeplog. Såväl landsbygdsdelen av Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget som Arvidsjaur och Arjeplog har en dopfrekvens på i det närmaste 100 %. Det är tydligt att den politiska radikalismen inte är en faktor, som påverkar dopseden.

Vi har kunnat konstatera, att industrialisering och urbanisering inte är faktorer, som inom vårt undersökningsområde påverkar dopseden nämnvärt. Inte heller har den politiska radikalismen den betydelse, som man skulle ha anledning att förmoda.

Dopseden och utomkyrkliga väckelserörelser

Av den föregående framställningen framgår att pingströrelsens genombrott och framväxt skedde omkring 1920 i Lycksele, Sorsele, Stensele och Vilhelmina. Det är lätt att konstatera att pingströrelsens framväxt sammanfaller med dopfrekvensens nedgång. Den närmaste uppgiften blir nu att belägga,

att pingströrelsen i de aktuella församlingarna är orsak till den sjunkande dopfrekvensen.

Den stickprovsundersökning som har gjorts i hög- och mellanfrekvensförsamlingarna har redan redovisats i avsnittet Dopseden och politisk radikalism. Ur födelse- och dopböckerna har jag hämtat uppgifter om vilka föräldrar, som under perioden 1950—1954 inte låtit döpa sina barn. Även i Lycksele har en sådan stickprovsundersökning gjorts för perioden 1950—1954. Av de församlingar som uppvisar en sjunkande dopfrekvens väljer vi Lycksele. De fyra församlingar, i vilka dopfrekvensen sjunker är i de flesta avseenden varandra lika. De socioekonomiska förhållandena är likartade, den politiska radikalismen lyser med sin frånvaro, de utomkyrkliga väckelserörelserna har en likartad utbredning. På en punkt skiljer sig Lycksele församling från de övriga, som är aktuella. Den har, såsom vi sett, en särskild typ av baptism i Vinliden.

På samma sätt som i Arvidsjaur och Jukkasjärvi har födelse- och dopböckerna genomgåtts i Lycksele. De föräldrar som inte låtit döpa sina barn, redovisas med födelse- och dopböckernas löpande nummer. Beträffande de med asterisk försedda numren återkommer vi. Det rör sig om fall där föräldrarna eller en av dem tillhör en pingstförsamling.

Födelse- och dopböcker i Lycksele: 5/50*, 12/50*, 14/50*, 17/50*, 24/50, 28/50*, 35/50*, 36/50, 37/50, 40/50, 66/50*, 68/50, 70/50*, 74/50*, 76/50*, 77/50*, 82/50, 85/50*, 87/50*, 88/50*, 97/50*, 110/50*, 116/50, 117/50*, 121/50*, 123/50, 131/50*, 136/50*, 139/50*, 146/50*, 147/50*, 148/50*, 150/50*, 151/50; 1/51*, 5/51, 6/51, 7/51*, 14/51*, 20/51*, 25/51, 33/51*, 34/51, 36/51, 39/51, 45/51*, 47/51, 51/51*, 55/51, 64/51, 74/51, 75/51*, 80/51*, 81/51, 89/51*, 95/51*, 99/51*, 102/51, 110/51*, 114/51*, 115/51*, 116/51*, 117/51*, 126/51, 129/51*, 130/51*, 132/51*, 138/51, 143/51*, 149/51*, 150/51*, 155/51*; 8/52, 11/52*, 15/52*, 25/52*, 26/52*, 27/52*, 32/52, 40/52, 46/52*, 47/52, 48/52*, 49/52*, 50/52, 53/52*, 59/52*, 64/52*, 66/52*, 70/52*, 71/52*, 86/52, 87/52*, 93/52*, 95/52*, 97/52, 98/52*, 99/52, 102/52*, 110/52*, 114/52, 120/52, 124/52*, 127/52, 129/52*, 132/52*; 3/53*, 11/53, 26/53, 29/53, 32/53*, 33/53*, 38/53*, 41/53*, 43/53*, 44/53*, 48/53*, 56/53*, 59/53*, 68/53*, 71/53, 73/53*, 74/53*, 80/53*, 84/53*, 86/53*, 94/53, 99/53*, 101/53, 103/53, 105/53*, 107/53*, 108/53*, 109/53*, 110/53, 112/53*, 115/53, 123/53*, 127/53*; 1/54*, 5/54, 7/54*, 9/54*, 11/54*, 17/54, 25/54*, 26/54, 30/54*, 33/54*, 35/54*, 37/54*, 39/54*, 42/54*, 47/54, 49/54*, 51/54*, 52/54, 53/54*, 56/54, 58/54, 60/54*, 64/54*, 65/54*, 69/54*, 73/54*, 76/54*, 80/54*, 88/54, 89/54*, 97/54*, 99/54*, 103/54*, 106/54*, 108/54, 109/54*, 112/54*, 114/54*, 117/54*, 118/54*, 120/54, 122/54*.

Det rör sig under perioden om 181 barn, som inte blivit döpta. Av dessa är 128 i redovisningen betecknade med asterisk. Det betyder att i dessa fall har jag kunnat belägga tillhörighet till pingstförsamling. Innan vi tar upp en mera noggrann behandling av materialet på denna punkt, måste en redovisning ske av hur jag kommit fram till siffrorna.

Frågeställningen är alltså denna: Går det att belägga att personer som inte låtit döpa sina barn, tillhör en pingstförsamling?

Det är förenat med svårigheter att få svar på frågan, om en person tillhör en pingstförsamling. Pingströrelsen är det mest konsekvent kongregationalistiska samfund vi har i vårt land. Det finns inga centrala instanser, vare sig på riks- eller regionalplanet, där man kan hämta uppgifter om församlingarna. Varje församling bildar en egen sluten enhet med egen medlemsmatrikel.

Redan pingströrelsens struktur gör att man har svårt att få fram uppgifter om medlemmar. Inom Lycksele var det tolv pingstförsamlingar som var aktuella.[14]

Det var alltså nödvändigt att besöka de tolv pingstförsamlingarna för att erhålla uppgift om de personer, som registrerats ur födelse- och dopböckerna under femårsperioden i Lycksele, tillhörde någon pingstförsamling.

Det är emellertid inte endast pingstförsamlingarnas kongregationalistiska struktur och långt drivna decentralisering, som utgör en svårighet. Vid förfrågan hos församlingsföreståndarna, om de ville låna ut medlemsmatriklarna, visade det sig att föreståndarna var tveksamma; en tveksamhet som man måste respektera. Då man inte ville låna ut medlemsmatriklarna fick problemet lösas på följande vis: Jag besökte de olika pingstförsamlingarnas föreståndare och ställde frågan beträffande de personer som registrerats ur födelse- och dopböckerna i Lycksele: Tillhör en eller båda föräldrarna pingstförsamlingen? Med ledning av pingstförsamlingarnas medlemsmatriklar gav församlingsföreståndarna de uppgifter, som gjorde det möjligt att fastslå, vilka föräldrar av dem som underlåtit att döpa sina barn, som tillhörde en pingstförsamling.

De pingstförsamlingar jag besökt är följande:
Filadelfiaförsamlingen i Lycksele, föreståndare: Egon Sandström
Sionförsamlingen i Bratten, föreståndare: Arne Åsbringer
Filadelfiaförsamlingen i Blåviksjön, föreståndare: Elon Lindehall
Smyrnaförsamlingen i Knaften, föreståndare: Roland Lundqvist
Salemförsamlingen i Rusksele, föreståndare: Rune Skoog

14. Beträffande pingstförsamlingarna i Lycksele se Nyström, a.a., s. 83.

Betaniaförsamlingen i Husbondliden: Rudolf Danielsson[15]
Filadelfiaförsamlingen i Norrbyberg, föreståndare: Alfred Granström
Filadelfiaförsamlingen i Vormsele, föreståndare: Krister Westman
Betaniaförsamlingen i Fäbodliden, föreståndare: Leopold Eckeskog
Betaniaförsamlingen i Vinliden, föreståndare: Bertil Persson
Sionförsamlingen i Vormträsk, föreståndare: Mats Johansson
Ebeneserförsamlingen i Falträsk, föreståndare: Sixten Börjesson

Som vi kan se av redovisningen är det 181 barn som under perioden lämnats odöpta, i 128 fall har det gått att belägga att en av eller båda föräldrarna tillhörde en pingstförsamling. Detta är resultatet av genomgången av pingstförsamlingarnas medlemsmatriklar. Under perioden är det 26 familjer som fått barn 2 gånger och 3 familjer som fått 3 barn. Det rör sig alltså i vårt material om 148 föräldrar som inte låtit döpa sina barn. 98 av dessa tillhörde en pingstförsamling enligt den ovan redovisade undersökningen. I de 98 fall där en av eller båda föräldrarna tillhörde en pingstförsamling, bedömer jag detta vara belägg för att direkta orsaken till att barnet inte blivit döpt är pingströrelsen.

Av den redovisning som gjorts rörande förhållandena i Arvidsjaur framgår, att det där var 18 föräldrar som under perioden inte låtit döpa sina barn. I 10 fall tillhörde en av eller båda föräldrarna en döparrörelse. Arvidsjaur skiljer sig något från Lycksele däri, att den politiska radikalismen har fäste i Arvidsjaur, något som inte är fallet i Lycksele. Vi kan alltså konstatera, att också i en församling där den politiska radikalismen är representerad, visar en analys att en övervägande del av dem som inte låtit döpa sina barn tillhör en döparrörelse.

Vad Lycksele beträffar är det av intresse att något närmare undersöka de 50 föräldrar som under perioden underlåtit att döpa sina barn och där det inte varit möjligt att påvisa tillhörighet till pingstförsamling. I detta sammanhang bör först anmärkas, att det i olika pingstförsamlingar rått olika praxis, då det gäller att föra medlemsmatriklar. Under vissa tider har församlingarna inte haft någon föreståndare. Det förekommer med all sannolikhet luckor på vissa håll. Det är därför realistiskt att räkna med att en del av gruppen, som inte låtit döpa sina barn i realiteten tillhörde en pingstförsamling, ehuru det inte varit möjligt att spåra dem. Det är därför rimligt att anta, att siffran 98, som anger tillhörighet till pingstförsamling, är för låg.

En del av de 50 föräldrar, där det inte varit möjligt att belägga tillhörighet till pingstförsamling, har med all sannolikhet stått under inflytande av

15. Danielsson var inte föreståndare, men i föreståndarens frånvaro lämnade han uppgifterna.

pingströrelsens dopsyn. Församlingsföreståndarna hade god personkännedom, och vid samtal med dessa kunde man få belägg för att bland de 50 föräldrarna var det en del som hade nära anhörig som var pingstvän.[16] I 13 fall kan konstateras, att nära anhörig till familjen tillhörde pingströrelsen. Dessutom tillhörde ett föräldrapar, enligt uppgift från församlingsföreståndaren, Jehovas vittnen, en familj var baptistisk, två familjer tillhörde enligt föreståndarnas uppgifter Svenska Missionsförbundet.

Av de 148 föräldrar, som underlåtit att döpa sina barn, kan vi konstatera att i 111 fall var pingströrelsen direkt eller indirekt orsak till att de inte låtit döpa sina barn. Svenska Missionsförbundet har som vi sett, en linje som hävdar en baptistisk dopsyn. De två missionsförbundarna kan tänkas höra till den gruppen inom Missionsförbundet. Tillhörighet till Jehovas vittnen och baptismen är klara orsaker till uteblivet dop.

Analysen av vårt material har gett som resultat, att vi i 111 fall kan spåra direkt eller indirekt inflytande från pingströrelsen, i 3 fall kan vi se andra utomkyrkliga väckelserörelser som orsak till uteblivet dop och i ett fall Jehovas vittnen. I 33 fall har det inte varit möjligt att spåra någon orsak till uteblivet dop. Såsom i det föregående påpekats, kan man räkna med att bland de 33 fallen finns en del som tillhörde pingstförsamlingar och en del som genom inflytande från anhöriga, som tillhörde pingströrelsen, bibringats en baptistisk dopsyn, utan att det varit möjligt att belägga.

I avsnittet om dopseden och den politiska radikalismen i Arvidsjaur har vi redan konstaterat, att bland de föräldrar som under femårsperioden inte låtit döpa sina barn, var mer än hälften engagerade i en döparrörelse. Också här, där den politiska radikalismen är företrädd, är den avgörande orsaken till uteblivet dop engagemang i en baptistiskt präglad rörelse, under det att man endast i ett fall kunnat belägga att ett kommunistiskt engagemang förelåg.

Resultatet av de olika typerna av stickprovsundersökning pekar åt sam-

16. Lycksele. Kyrkoarkivet: Födelse- och dopbok.
37/50. (Mannens bror tillhörde en pingstförsamling.)
68/50. (Mannens far likaså.)
116/50. (Kvinnans föräldrar likaså, kvinnan som barn medlem i en pingstförsamling.)
39/51. (Mannens far tillhörde en pingstförsamling.)
47/52. (Kvinnans bror likaså.)
86/52, 114/52, 44/53 och 94/53. (Mannens föräldrar likaså.)
101/53. (Mannens mor och kvinnans föräldrar likaså.)
5/54. (Mannens mor likaså.)
56/54. (Kvinnans föräldrar likaså.)
118/54. (Kvinnans syster likaså.)

ma håll, nämligen att politisk radikalism påverkar dopseden i påfallande låg grad, under det att en döparrörelse på ett markant sätt påverkar dopfrekvensen.

Vi har av den föregående framställningen kunnat se, att den som är engagerad i en döparrörelse avstår från att döpa sina barn. Men det är också angeläget att påpeka att en döparrörelse utövar påverkan också bland sådana som inte är anslutna till en sådan rörelse. Undersökningen i Lycksele visar, att även sådana som själva inte blivit engagerade i en pingstförsamling, underlåter att döpa sina barn. Det finns starka skäl att anta att en nära anhörig som tillhör en pingstförsamling utövar inflytande också på sådana som själva inte är medlemmar i en församling med baptistisk dopsyn. Detta sammanhänger med att en religiös rörelse, som i en bygd har en dominerande ställning, i hög grad påverkar människors attityd.

Om ett barns föräldrar inte tillhör en församling som praktiserar s.k. troendedop, men barnets morföräldrar, farföräldrar eller annan anhörig tillhör en församling med en baptistisk doppraxis, är det inte svårt att inse att barnets föräldrar lätt övertar attityden till dopet från anhöriga.

Dopseden i trakter med dominerande kristna rörelser

I det föregående har visats, att påverkan från anhöriga med största sannolikhet har betydelse för hur föräldrarna ställt sig till frågan om de skall döpa sitt barn. Vi har behandlat detta problem i västerbottensdelen av Lappland, och där kunnat konstatera att nära anhöriga till föräldrar, som underlåtit att döpa sina barn, varit engagerade i pingströrelsen. Och det är helt säkert så att omgivningen d.v.s. föräldrar, släkt, arbetskamrater, den närmaste umgängeskretsen påverkar föräldrar, då det gäller frågan om de skall döpa sitt barn eller inte.

Men inte bara i Västerbotten är detta fenomen aktuellt. I Jukkasjärvi har vi noterat att föräldrar som tillhör en radikal politisk rörelse och i konsekvens med detta engagemang enligt egen utsago borde lämna barnet utan dop, ändå kommer med barnet till dopet. Motiveringen kan lyda: "För oss betyder inte dopet någonting, men vi låter ändå döpa barnet, därför att föräldrar och släkt i den laestadianska trakt varifrån vi kommer, så starkt önskar att barnet skall döpas."[17]

Om en religiös rörelse på en ort intar en dominerande ställning, blir inte

17. Uppgift av kyrkoherde Evert Aronsson, Jukkasjärvi, till förf. 25/4 1976.

endast de människor som är engagerade i rörelsen påverkade av rörelsens tro och värderingar. Många samtal, som jag haft med människor, som vuxit upp i pingströrelsebygder i södra Lappland och i laestadianbygder i norra Lappland har gett uttryck åt attityder som är intressanta. En person, som bröt med pingströrelsen i samband med att studier påbörjades vid folkskoleseminariet uttrycker sig så: "Om jag skulle återgå till ett kristet liv på nytt, inte skulle jag vända mig till Svenska kyrkan, inte heller till något annat frikyrkosamfund än pingströrelsen."[18]

Liknande erfarenhet gör man, då man talar med personer som vuxit upp i laestadianbygder. Även sådana, som lever utanför varje form av religiöst engagemang, bär med sig bilden av "den genuina kristendomen". Och det är i dessa fall laestadianismen.

Inom vårt undersökningsområde blir effekten olika i bygder med laestadianism eller annan inomkyrklig väckelserörelse och i bygder med pingströrelse. I bygder med pingströrelse blir effekten att dopfrekvensen sjunker. De som tillhör pingströrelsen låter givetvis inte döpa sina barn. Men de som underlåter att döpa sina barn är inte bara sådana som har ett direkt engagemang i pingströrelsen. Även sådana kretsar, som står utanför baptistiskt präglade församlingar influeras av den baptistiska dopsynen. Denna effekt inträder om en rörelse har en dominerande ställning i en trakt. Där utövar den religiösa rörelsen inflytande också på kretsar som inte är engagerade i rörelsen. Som vi har sett, gäller detta såväl områden, där pingströrelsen dominerar, som där de inomkyrkliga väckelserörelserna har stark dominans. I det första fallet sker en uppluckring av dopseden, i det senare fallet sker ett konserverande av dopseden.

Jukkasjärvi har redan berörts. Laestadianismens starka ställning kan förklara den höga dopfrekvensen i denna församling liksom i Gällivare-Malmberget. Också Arjeplog och Arvidsjaur har såsom framgår av denna undersökning en mycket hög dopfrekvens. Där dominerar den evangelisk-lutherska väckelsen.

Såsom påpekats, har Gällivare-Malmberget, Jukkasjärvi och Arvidsjaur och Arjeplog ett starkt inslag av politisk radikalism, utan att dopfrekvensen nämnvärt påverkats.

Det tycks vara så, att en religiöst grundad åskådning har den största betydelsen för dopseden, både då en sådan åskådning verkar konserverande och då den verkar uppluckrande. Vårt material visar att den religiöst grundade åskådningen har en avgörande betydelse för dopseden. Influenser från t.ex. den politiska radikalismen har inom vårt undersökningsområde uppenbarligen mindre inverkan på dopseden.

18. Intervju i förf:s ägo.

Dopseden och inomkyrkliga väckelserörelser

Såsom av den föregående framställningen framgår är två inomkyrkliga väckelserörelser företrädda inom undersökningsområdet, laestadianismen i Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget samt rosenianismen i Arvidsjaur, Arjeplog och Åsele. I de övriga församlingarna inom västerbottensdelen av Lappland har rosenianismen inte fått något starkare fäste. Även om Fosterlandsstiftelsen har viss verksamhet i lapplandsförsamlingarna i övrigt, tycks den inte ha fått ett sådant grepp som i Arjeplog, Arvidsjaur och Åsele. I Lappland finns inte någon likhet med Västerbottens kustland, då det gäller dominerande inflytande från Fosterlandsstiftelsen.

Klart är emellertid, att såväl rosenianismen som laestadianismen har stor betydelse för bevarad dopsed. Det intressanta är att de inomkyrkliga väckelserörelserna har starkt fäste i församlingar, som sinsemellan är varandra olika såväl vad beträffar socioekonomisk struktur som politisk radikalism.

Redan har berörts, hur man skall förklara att de inomkyrkliga väckelserörelserna har så stor betydelse för dopseden. Man var som vi sett restriktiv vad beträffar predikanter. I bönhus och missionshus fick endast sådana som hade en evangelisk-luthersk bekännelse predika. Detta sammanhänger med att man i dessa kretsar hade en större konfessionell medvetenhet. Och denna medvetenhet utgjorde en spärr mot andra väckelsegrupper. De blev förhindrade att komma in med sin verksamhet. I Arjeplog, Arvidsjaur och Åsele fördes till stor del väckelsen in i den rosenianska fåran. I Åsele fanns också baptism, men den kyrkliga väckelsen hade ändå stor betydelse i denna församling.

Det bör också betonas, att i de församlingar, där den rosenianska väckelsen har ett starkt grepp, har prästerna haft förståelse för den lågkyrkliga väckelserörelsen och dessutom stött rörelsen. Detta har givetvis förstärkt rörelsens lutherska karaktär, vilket medfört en stabilisering av dopseden.

Den laestadianska rörelsen är kritisk mot mycket hos kyrka och prästerskap, men på samma gång finns en lojalitet mot kyrka och präster. Denna lojalitet mot kyrkan medför att man inte har egen sakramentsförvaltning. Något som skiljer laestadianismen från de utomkyrkliga väckelserörelserna liksom även i viss mån från Fosterlandsstiftelsen är, att laestadianismen saknar formell organisation. Frikyrkorna och Fosterlandsstiftelsen, och i synnerhet dess ungdomsorganisation D.U.F. har mycket starkare ambitioner vad beträffar formell organisation: medlemsmatriklar, styrelse, övergripande regional organisation etc.[19] Laestadianismen har ingen organisation.

19. Lundqvist, a.a., s. 47 ff. samt beträffande D.U.F. s. 152 ff. angående organisationen i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen: styrelse, provinsombud, missionsföreningar, kolportörer och konferenser. Laestadianismen saknar motsvarighet till detta.

Den saknar medlemsförteckningar. Där finns ingen utbildning av predikanter. Rörelsen har inte heller några heltidsanställda predikanter. Predikantutbildningen går så till, att då en äldre predikant finner någon yngre man, som är intresserad och har "predikogåvor", får han följa med den äldre erfarne predikanten. Den yngre får börja med att läsa texten, och så småningom får han pröva på att göra någon liten utläggning i enlighet med den laestadianska traditionen.

En rörelse som i så hög grad saknar formell organisation och institutioner har inte den strukturen att den tenderar till frikyrkobildning. Det är inte överraskande att laestadianismen, trots att den ofta uppträder kyrkokritiskt, iakttar kyrklig sed. Det gäller, såsom nämnts, såväl dop som nattvard. Som vi sett är dopfrekvensen hög i de församlingar inom undersökningsområdet, där laestadianismen har en stark ställning. I sådana församlingar har vi kunnat notera en viss uppluckring av dopseden begränsad till gruvsamhällena, där befolkningen består huvudsakligen av inflyttade.

I församlingar med laestadianism har den laestadianska rörelsen sitt starkaste fäste på landsbygden utanför gruvsamhällena. Befolkningen i gruvsamhällena har inte haft så lätt att sammansmälta med den ursprungliga befolkningen bl.a. på grund av språkförhållandena. Landsbygden har i största utsträckning finskan och i viss utsträckning samiskan som modersmål, under det att svenskan dominerar i gruvsamhällena. Laestadianismen har sitt starkaste fäste bland de finsktalande grupperna.

Såväl laestadianismen som rosenianismen har betytt mycket som konserverande faktor, då det gäller dopseden inom undersökningsområdet.

Sammanfattning och slutsatser

Uppgiften att undersöka i vilka sammanhang och under vilka förutsättningar dopseden genomgår en kris och i vilka sammanhang och under vilka förutsättningar den blir oförändrad är nu slutförd.

Olika faktorer, som kan antas ha betydelse för dopseden har redovisats. De socioekonomiska förhållandena är en sådan faktor. Provförsamlingarnas socioekonomiska struktur skiljer sig från varandra. Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget är församlingar med ökande befolkning, tätortsbildning och gruvindustri. Man kunde tänka sig att tätortsbildning, urbaniseringsprocess och industrialisering skulle medföra förändringar i dopseden. Så är emellertid inte fallet. Dessa församlingar har en jämförelsevis hög dopfrekvens, och den håller sig jämn hela perioden.

De övriga sju församlingarna, Arvidsjaur, Arjeplog, Sorsele, Stensele, Vilhelmina, Lycksele och Åsele, uppvisar sinsemellan likartade socioekonomiska förhållanden. Det rör sig om agrart präglade landsbygdsförsamlingar med ett stabilt befolkningstal. Det anmärkningsvärda är att dessa församlingar med likartade socioekonomiska förhållanden företer så stora olikheter, då det gäller dopfrekvens. Gränsen går inte mellan Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget å ena sidan och de övriga församlingarna, som har likartad socioekonomisk struktur å den andra sidan.

Det förhåller sig så att bland församlingarna med landsbygdsprägel har två, nämligen Arjeplog och Arvidsjaur den högsta dopfrekvensen, under det att Sorsele, Lycksele, Stensele och Vilhelmina har en dopfrekvens, som sjunker markant under perioden. Åsele skiljer sig från de övriga genom att uppvisa en jämn, men något lägre dopfrekvens hela perioden. Det är helt tydligt att den socioekonomiska strukturen inte har någon nämnvärd betydelse för dopseden. De industrialiserade tätorterna har en påtagligt hög dopfrekvens. Att med utgångspunkt från den socioekonomiska strukturen se något mönster vad beträffar dopseden i landsbygdsförsamlingarna är inte möjligt. Bland dessa återfinns såväl de som har den högsta dopfrekvensen som de som har den lägsta.

Om den socioekonomiska strukturen inte ger några ledtrådar för att förklara olikheter i dopfrekvens, kan man ställa frågan, hur det förhåller sig med den politiska radikalismen. I norrbottensdelen av Lappland har den politiska radikalismen ett starkt fäste. Det är värt att observera, att radika-

lismen finns företrädd inte endast i församlingar med gruvorter, Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget. Den har stark ställning också i landsbygdsförsamlingarna Arjeplog och Arvidsjaur. Det är vidare att notera, att de kommuniströstande inom Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget är bosatta inte endast i gruvsamhällena utan också i landsbygdsdelen av församlingarna.

Undersökningen visar, att dopfrekvensen i församlingarna med stark politisk radikalism är hög. Ja, i Arvidsjaur och Arjeplog är dopfrekvensen mycket hög, samtidigt som den politiska radikalismen där är stark.

I de övriga landsbygdsförsamlingarna, Lycksele, Sorsele, Stensele, Vilhelmina och Åsele, saknas praktiskt taget politisk radikalism. I dessa församlingar, bortsett från Åsele, sker en markant nedgång av dopfrekvensen under perioden. Uppenbart är att det inte råder något nödvändigt samband mellan vikande dopsed och politisk radikalism.

I Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget bor de, som underlåtit att döpa sina barn, i gruvorterna. Det rör sig om sådana, som inflyttat till dessa församlingar. Att de underlåtit att döpa barnen kan ses som ett tecken på en sekulariseringstendens. Stark inflyttning, då människor från olika håll i landet flyttar samman kan medföra en uppluckring av kyrklig sed, i detta fall dopseden. Det kan röra sig om människor som kommer från områden med uppbruten dopsed, t.ex. från baptistiska bygder. Det kan också röra sig om inflyttade med radikalt politiskt engagemang, som är vana vid ett avståndstagande från kyrklig sed. Det frapperande vad beträffar Jukkasjärvi och Gällivare-Malmberget är emellertid den höga dopfrekvensen under hela perioden.

Det faktum att dopfrekvensen är hög och att den kommunistiska representationen är relativt stark i de beslutande kommunala församlingarna ger anledning att förmoda att föräldrar med politiskt radikalt engagmang låter döpa sina barn. En stickprovsundersökning bland föräldrar, som är ledamöter i kommunala och kyrkokommunala församlingar visar, att den övervägande delen av de förtroendevalda, som representerade kommunisterna, låtit döpa sina barn.

De inomkyrkliga väckelserörelserna är i detta sammanhang värda att uppmärksammas. I Arjeplog och Arvidsjaur finns inomkyrkliga väckelser, som utövat starkt inflytande i församlingarna. Denna faktor är av avgörande betydelse, då det gäller en bevarad dopsed. Där sådan inomkyrklig väckelserörelse finns slår inte den politiska radikalismen igenom på så sätt, att dopfrekvensen sjunker. Det skall också påpekas att denna inomkyrkliga väckelserörelse hade en starkare konfessionell medvetenhet än de nyevangeliska väckelserörelserna, som uppträdde i de västerbottniska församlingarna. Denna medvetenhet tog sig bl.a. uttryck i viss konfessionell kontroll av kringresande predikanter. Detta är en förklaring till att de icke-lutherska

väckelserörelserna haft svårt att slå rot i Avidsjaur och Arjeplog.

I Sorsele, Stensele, Lycksele, Vilhelmina och Åsele saknas praktiskt taget politisk radikalism. Men i dessa församlingar, bortsett från Åsele, sker en kraftig nedgång i dopfrekvensen. Redan i slutet av 1800-talet bedrev utomkyrkliga väckelserörelser sin verksamhet i dessa församlingar. Denna verksamhet beredde marken för pingströrelsen, och när denna rörelse bröt fram, sög den upp många av de väckelsekretsar, som uppstått som en följd av de nyevangeliska gruppernas evangelisationsverksamhet.

Helgelseförbundet har verkat inom området. Det är tydligt att denna rörelse betytt åtskilligt, då det gällt att bereda marken för pingströrelsen.

Åsele är en intressant församling. Där kan man peka på två faktorer, som kan förklara dopfrekvensen. Dels fanns tidig baptism, dels fanns tidig evangelisk-luthersk väckelse. Hela perioden är dopfrekvensen något lägre, men den är jämn och genomgår inte några förändringar. Då pingströrelsen bröt igenom i de övriga västerbottensförsamlingarna, så skedde inte samma sak i Åsele. Ett huvudskäl till detta var att den evangelisk lutherska väckelsen hade inflytande i församlingen. Den utgjorde ett hinder, så att pingströrelsen inte fick någon riktig genomslagskraft i Åsele. Väckelsen, som inte sögs upp av baptismen, flöt in i den evangelisk-lutherska fåran.

Schematiskt kan man uttrycka resultatet av denna undersökning på följande sätt. Där utomkyrkliga väckelserörelser uppträtt, har marken beretts för pingströrelsen. Då pingströrelsen omkring 1920 bryter igenom, har den framgång i de församlingar, där sådana väckelserörelser varit verksamma, och då pingströrelsen bryter igenom, orsakar den en kris i dopseden.

Den socioekonomiska strukturen och den politiska radikalismen har inte någon påvisbar inverkan på dopseden.

Den faktor, som blev huvudorsak till att dopseden i en del församlingar förblev obruten, var en inomkyrklig väckelserörelse. Detta gäller såväl om laestadianismen som om rosenianismen. Där dessa rörelser haft inflytande har de på ett avgörande sätt bidragit till att dopseden har behållits.

I en del fall har prästerna varit engagerade i den inomkyrkliga väckelserörelsen. I sådana fall har prästernas engagemang betytt en förstärkning av dessa rörelsers betydelse som bevarare av dopseden.

Översiktlig framställning av faktorer av betydelse för dopfrekvensen
Första perioden
1900–1918

	Inomkyrklig väckelseröreelse	Utomkyrklig väckelserörelse	Socioekonomiska förhållanden	Politiska förhållanden
Högfrekvens				
Arjeplog	Fosterlandsstiftelse	—	Stabilt befolkn. tal, jbr, skogsarb	Pol. radikalism
Arvidsjaur	”	—	”	”
Sorsele	—	SMF, HF, ”Lappmission”	”	Ingen pol. radikalism
Stensele	—	”	—	”
Vilhelmina	—	”	—	”
Mellanfrekvens				
Jukkasjärvi	Laestadianism	SMF, Metodism i tätort	Ökande befolkn. tal, industri	Pol. radikalism
Gällivare				
Malmberget	”	”	”	”
Lycksele	—	SMF, HF, ”Lappmission”, Baptism	Stabilt befolkn. tal, jbr, skogsarb	Ingen pol. radikalism
Åsele	Fosterlandsstiftelse	Baptism	”	”

HF = Helgelseförbundet.
SMF = Svenska Missionsförbundet.

Översiktlig framställning av faktorer av betydelse för dopfrekvensen
Andra perioden
1919–1960

	Inomkyrklig väckelserörelse	Utomkyrklig väckelserörelse	Socioekonomiska förhållanden	Politiska förhållanden
Högfrekvens				
Arjeplog	Fosterlandsstiftelse	–	Stabilt befolkn. tal, jbr, skogsarb.	Pol. radikalism
Arvidsjaur	–"–	Obetydl. pingströrelse	–"–	–"–
Mellanfrekvens				
Jukkasjärvi	Laestadianism	Obetydl. frikyrk. i tätort	Ökande befolkn. tal, industri	Pol. radikalism
Gällivare-Malmberget	–"–	–"–	–"–	–"–
Åsele	Fosterlandsstiftelse	Baptism	Stabilt befolkn. tal, jbr, skogsarb.	Ingen pol. radikalism
Lågfrekvens				
Lycksele	–	Pingströr. SMF, Baptism	Stabilt befolkn. tal, jbr, skogsarb.	Ingen pol. radikalism
Sorsele	–	–"–	–"–	–"–
Stensele	–	–"–	–"–	–"–
Vilhelmina	–	–"–	–"–	–"–

SMF = Svenska Missionsförbundet.

Summary

The theme of this dissertation is the custom of baptism, that is the custom of baptizing children. Nine parishes in Lapland with a population of 80.000 people have been investigated. In many ways the nine parishes show a very different pattern. The parishes of Gällivare-Malmberget and Jukkasjärvi are rapidly expanding communities, dominated by the mining industry. In the other parishes the size of population is stable with only a slow rise. These are rural areas with very little industry.

The parish registers of births and baptisms have provided the information of the baptism frequency during the period 1900—1960. The baptism frequency is described in diagrams showing the percentage of baptized children born during one year. The diagram also shows great differences between neighbour parishes. In some of the parishes there seems to be continuity, in others the baptism frequency decreases remarkably around 1920.

The first task is to find out the prerequisite for a change in the baptism frequency. The next task is to investigate the prerequisite for an unchanged baptism custom. In Chapter I the diagrams show the frequency of baptism in the various parishes.

In Chapter II the spiritual and political structure of the parishes is investigated. The spiritual structure is influenced by non-Church and Church revival movements. The Swedish Covenent Church and The Swedish Holiness Union Mission are represented. There is also an insignificant Baptist Movement. Around 1920 The Pentecostal Revival gained ground in the south of Lapland. Among the Church revival movements Laestadianism dominates in Jukkasjärvi and Gällivare-Malmberget. The Swedish Evangelical Mission has a certain influence in Arjeplog, Arvidsjaur and Åsele. Chapter II also deals with socio-economic structures. In Jukkasjärvi and Gällivare-Malmberget about 50 % of the population works in the mining industry, in other parishes up to 14 %. Political radicalism is strong in some of the parishes. It is not surprising that parishes with mining industry show political radicalism. But even in some parishes of a rural character strong political radicalism can be found.

In Chapter III there is an analysis of facts that may have influenced the baptism frequency. The difference in the baptism frequency gives reason for dividing the parishes into three groups: low frequency parishes, middle frequency parishes and high frequency parishes.

Already during the later part of the 19th century non-Church revival movements appeared in the low frequency parishes.

The Baptist Revival practised a consequent independent community policy. In this respect it differs from the other revival movements in the area. When The Pentecostal Revival made powerful advances around 1920, there were channels to the revival circles that were a product of the work of the evangelizing societies. The Pentecostal Revival also practised an independent community policy.

In the middle frequency parishes – that is Jukkasjärvi, Gällivare-Malmberget and Åsele – the baptism frequency is steady. A change, indicating a crisis, does not occur.

In Åsele two facts can be indicated that influence the baptism custom. There is early Baptist faith in Åsele, and the Baptists do not baptize their children. The revival movement that is not conveyed into the Baptist faith is led into the Evangelic-Lutheran line. Although there is Baptist faith in the area, The Pentecostal Revival has not prospered in Åsele. The Evangelic-Lutheran Revival movement is an obstacle to The Pentecostal Revival.

Jukkasjärvi and Gällivare-Malmberget are also middle frequency parishes. The children that are not baptized live in the mining villages. Those who move into these villages partly come from areas where the baptism custom is weak. The baptism frequency is, however, remarkably high in these parishes during the whole period. The fact that the rural district around the villages is dominated by Laestadianism contributes to the high baptism frequency. Not a few of those who move into the villages come from areas with Laestadianism.

A Church revival movement dominates the high frequency parishes. In Arvidsjaur as well as in Arjeplog there are Evangelic Lutheran Revival movements. The groups of people affected by this type of revival also had a greater confessional consciousness than those affected by the revival move ments in the low frequency parishes. This led among other things to the itinerant layman preachers' being made subject to a certain degree of confessional control.

In these parishes there worked for a long period two priests who had good contact with the revival circles. This fact has certainly contributed to making it difficult for the non-Lutheran revival movements to take root. The baptism frequency is also very high in these parishes.

In Chapter IV there is an analysis of how several factors influence the baptism custom. First the socio-economic conditions are described. Seven of the parishes are agrarian rural parishes with a constant number of inhabitants: Arjeplog, Arvidsjaur, Sorsele, Stensele, Lycksele, Vilhelmina and Åsele. Two are strongly expanding mining parishes: Jukkasjärvi and

Gällivare-Malmberget. How is the baptism frequency in these parishes? The lower frequency is not to be found in the growing urban districts and the higher frequency is not to be found in the rural parishes with a constant number of inhabitants. The fact is that the mining parishes show an even and comparatively high baptism frequency. Among the agrarian parishes with a constant number of inhabitants there are on the one hand those with nearly 100 % baptism frequency, on the other hand some with a profound crisis in the baptism custom which shows in decreasing baptism figures.

The result of the investigation is that the socio-economic circumstanses are of no vital importance for the baptism custom.

The next factor observed is political radicalism. It has a stronghold both in two mining parishes and in two rural parishes: Arjeplog and Arvidsjaur. These parishes have a high communist representation in the municipal councils. Among some communist representatives in municipal councils a sample test has been made. This shows that a very high percent of the politically radical parents have their children baptized. It is obvious that the political radicalism in the investigated area has not – in any degree worth mentioning – influenced the baptism custom during the investigated period of 60 years.

As a conclusion to the results of the investigation it can be stated that in local parishes with non-Church revival movements the way had been prepared for The Pentecostal Revival. When this movement broke through around 1920 it prospered in the very parishes where non-Church revival movements had been active. The break-through of The Pentecostal Revival caused a crisis in the baptism custom.

As regards parishes with maintained high baptism frequency the investigation indicates that the Church revival movements, Laestadianism and The Swedish Evangelical Mission, have contributed in a definite way to keeping the baptism frequency at a high level.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Kiruna. Stadshusets arkiv: Utdrag ur protokoll fört vid sammanräkning av röster vid stadsfullmäktigeval 19/9 1954.
Luleå. Domkapitlets arkiv: Visitationshandlingar.
Umeå. Dialekt- och landsmålsarkivet: 6/2.

Arjeplogs, Arvidsjaurs, Gällivare-Malmbergets, Jukkasjärvis, Lyckseles, Sorseles, Stenseles, Vilhelminas och *Åseles* kyrkoarkiv: Födelse- och dopböcker, Församlingsböcker, Husförhörslängder och Kyrkorådsprotokoll.

Blåviksjön. Filadelfiaförsamlingen: Medlemsmatriklar. *Bratten.* Sionförsamlingen: Dito. *Falträsk.* Ebeneserförsamlingen: Dito. *Fäbodliden.* Betaniaförsamlingen: Dito. *Husbondliden.* Betaniaförsamlingen: Dito. *Knaften.* Smyrnaförsamlingen: Dito. *Lycksele.* Filadelfiaförsamlingen: Dito. *Malmberget.* Evangelisk-lutherska Missionsföreningen: Protokoll. *Norrbyberg.* Filadelfiaförsamlingen: Medlemsmatriklar. *Rusksele.* Salemförsamlingen: Dito. *Vinliden.* Betaniaförsamlingen: Dito. *Vormsele.* Filadelfiaförsamlingen: Dito. *Vormträsk.* Sionförsamlingen: Dito.

Tryckta källor och anförd litteratur

Bergqvist, O., Bland svenskar, finnar och lappar. Sthlm 1939.
Bloch Hoell, N., The pentecostal movement. Its origin, development, and distinctive character. Oslo & Bergen 1964.
Brodd, S. E., Dop och kyrkotillhörighet enligt svenska kyrkans ordning. Utkast och skisser. Sthlm 1978.
Brännström, O., Den laestadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet. Lund 1962. (Bibliotheca theologiae practicae, 13.)
Bygdén, L., Hernösands stifts herdaminne. Bidrag till kännedomen om prästerskap och kyrkliga förhållanden till tiden omkring Luleå stifts utbrytning. I–IV. Upps. & Sthlm 1923–1926 (1928).
Carlsson, Lizzie, Dopet och arvsrätten i de svenska medeltidslagarna. (Kyrkohistorisk årsskrift, 66, Upps. 1966, s. 25 ff.)
Dahlbäck, G., Den gamla och den nya människan i Lars Levi Læstadius' teologi. Lund 1950.
Enochsson, E., Den kyrkliga seden med särskild hänsyn till Västerås stift. Sthlm 1949.
Fastborg, G., Kyrklig verksamhet i gruvdistrikt och industrisamhällen. (Luleå stift i ord och bild. Sthlm 1953, s. 421 ff.)

50-års minnesskrift öfver Åsele evang. Luth. missionsförenings verksamhet åren 1862—1912. Sthlm 1913.
Forsström, G., Kåkstaden i Malmberget. Markdisposition och bebyggelse vid ett uppväxande gruvsamhälle. (Ymer, 92, Sthlm 1972, s. 89 ff.)
— Malmberget. Malmbrytning och bebyggelse. Luleå 1973. (Gällivare kommun. Skrifter utg. av Gällivare kommuns kulturnämnd, 1.)
(Grahn, S.W.), Arvidsjaurs evangelisk lutherska missionsförening genom sjuttiofem år 1877—1952. Arvidsjaur 1952.
Grape, K.-G., Kyrkliga förhållanden i Lappland efter sekelskiftet i belysning av dop- och nattvardssedens utveckling. Prästmötesavhandling för Luleå stift. Sthlm 1965.
Gustafsson, S., Nyevangelismens kyrkokritik. Lund 1962. (Bibliotheca theologiae practicae, 12.)
Göransson, S., Kyrkohistorien och den samhällsreligiösa strukturomvandlingen. (Kyrkohistorisk årsskrift, 79, Upps. 1979, s. 9 ff.)
— Kyrkohistorisk årsskrift 75 år. (Kyrkohistorisk årsskrift, 75, Upps. 1975, s. 15 ff.)
Göransson, S., & Lundberg, K.-E., Urbaniseringen i Stockholm och den statskyrkliga församlingssjälvstyrelsen 1850—1882. (Kyrkohistorisk årsskrift, 68, Upps. 1968, s. 154 ff.)
Handbok för svenska kyrkan, stadfäst af Konungen år 1894. [8:o-uppl.] Lund 1894.
Handlingar rörande prästmötet i Luleå 30 juni—2 juli 1908. Luleå 1908.
Handlingar rörande prästmötet i Luleå 14—16 juli 1915. Luleå 1915.
Handlingar rörande prästmötet i Luleå 16—18 augusti 1921. Luleå 1922.
Handlingar rörande prästmötet i Luleå 16—18 augusti 1927. Luleå 1927(—28).
Heeger, R., Marxismen som livsåskådning. (Att välja ståndpunkt. 2:a uppl. Sthlm 1966, s. 36 ff.)
Helander, D., Den liturgiska utvecklingen i Sverige under 1800-talet. 1. Tillkomsten av 1811 års kyrkohandbok. Lund 1934. (Lunds universitets årsskrift. N.F. Avd. 1. Bd 29. Nr 8.)
Helgelseförbundet 1887—1937. Hardemo 1937.
Henningson, K.-Å., Striden om lekmannadopet. En studie i motsättningen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet 1878—1898. Lund 1956. (Studia theologica Lundensia, 13.)
Holte, R., Svenska kyrkan och lekmannadopet. En studie till det utgående 1800-talets kyrkohistoria. (Kyrkohistorisk årsskrift, 50, Upps. 1950, s. 165 ff.)
Jaringe, C., Den norrbottniska arbetarrörelsen, försvarsfrågan och regeringsproblemet under vänstersamverkan och borggårdskris. Några allmänna drag och utvecklingslinjer. [Upps.] 1957. (Stencil.)
Kyrko-handbok, hvaruti stadgas, huru gudstjensten i svenska församlingar skall behandlas. Sthlm 1811.
Lenin, V.I., Om religionen. Artiklar. Moskva & Sthlm [1965].
Linderholm, E., Pingströrelsen i Sverige. Ekstas, under och apokalyptik i nutida svensk folkreligiositet. Sthlm 1925.
Lindström, A., Lycksele Missionsförenings historia. (Lycksele stad och lappmark. Hälsingborg 1947, s. 199 ff.)
Lundkvist, S., Folkrörelserna i det svenska samhället 1850—1920. Upps. 1977. (Studia historica Upsaliensia, 85.)

Lundqvist, K.A., Organisation och bekännelse. Evangeliska Fosterlands-stiftelsen och svenska kyrkan 1890–1911. Sthlm 1977. (Skrifter utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II. N.F., 25.)
Martling, C.H., Kyrkosed och sekularisering. Sthlm 1961. (Studentrörelsens småskrifter, 24.)
– Nattvardskrisen i Karlstads stift under 1800-talets senare hälft. Lund 1958. (Bibliotheca theologiae practicae, 9.)
Matti, B., Kommunismen i Norrbotten. En politisk studie. [Upps. 1968.] (Stencil.)
Nordberg, A., Ett prästhem vid Hornavan. (Minnen från gamla svenska prästhem, 8, Lund 1932, s. 237 ff.)
Nyberg, H., Från väckelsemiljö till kyrkomedvetande i kyrkokris. En studie i Nils Lövgrens utveckling 1852–1896/98. Upps. 1975. (Skrifter utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II. N.F., 23.)
Nyström, D., Bönhus och kapell. Liten historik om Lycksele kommuns frikyrkor. Jakobsberg 1974.
Palmqvist, A., De aktuella kyrkobegreppen i Sverige. En undersökning med särskild hänsyn till problemet kyrka och stat. Upps. 1964. (Studia historico-ecclesiastica Upsaliensia, 7.) (Statens offentliga utredningar, 1964:16.)
– [Recension av] B. Walan, Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet. Sthlm 1964. (Kyrkohistorisk årsskrift, 64, Upps. 1964, s. 356 ff.)
Peterson, Anna, Ett 25-årigt missionsarbete i Lappland. (Ljus över fjällen, 1919, N:o 2, Göteb. 1919, s. 1 ff.)
Petersson, K., Kyrkan, folket och dopet: en studie av barndopet i svenska kyrkan. Lund 1977. (Bibliotheca theologiae practicae, 35.)
Pleijel, H., Hustavlans värld. Kyrkligt folkliv i äldre tiders Sverige. Sthlm 1970.
Rodhe, E., Dopritualet i svenska kyrkan efter reformationen. Lund 1910. (Lunds universitets årsskrift. N.F. Afd. 1. Bd 7. Nr 1.)
– Svenska kyrkan omkring sekelskiftet. Sthlm 1930.
Rydenfelt, S., Kommunismen i Sverige. En samhällsvetenskaplig studie. Lund 1954. (Samhällsvetenskapliga studier, 10.)
Sahlberg, C.-E., Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–63. Upps. 1977. (Skrifter utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II. N.F., 26.)
Samuelsson, L., Pingstväckelsen i Lyckselebygden. Lapplandsveckan i Husbondliden 1919–1973. [Upps. 1974.] (Stencil.)
Sandewall, A., Lars Levi Læstadius och Sorsele läseriet. (Kyrkohistorisk årsskrift, 50, Upps. 1950, s. 142 ff.)
– Separatismen i övre Norrland 1820–1855. Upps. 1952. (Skrifter utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II. N.F., 4.)
– Separatismen i övre Norrland efter 1855. Upps. 1954. (Skrifter utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II. N.F., 7.)
Sundelin, K., Lappmarksminnen. (Från bygd och vildmark, 9, Sthlm 1922, s. 14 ff.)
Sundkler, B., Svenska Missionssällskapet 1835–1876. Missionstankens genombrott och tidigare historia i Sverige. Upps. 1937.
Sundstedt, A., Pingstväckelsen. 1. Pingstväckelsen, dess uppkomst och första utvecklingsskede. Sthlm 1969.
Swensk författnings-samling. 1868. No 76. Sthlm 1868.
Svensk författnings-samling. 1896. N:r 38. Sthlm 1896.

Svensk författnings-samling. 1898. N:r 16. Sthlm 1898.
Svensk uppslagsbok. 2:a uppl. Bd 10. Malmö 1949; Bd 13. Malmö 1949; Bd 17. Malmö 1950.
Svenska Missionsförbundets matrikel över dess församlingar och missionsföreningar. Sthlm. 1911; 1923.
Svenska Missionsförbundets årsberättelse. Sthlm. 1901; 1903; 1904; 1912; 1914 jämte matrikel; 1915; 1916; 1917; 1920; 1921 och matrikel för 1922.
Sveriges kyrkolag af år 1686; jemte nu gällande stadganden, genom hvilka den blifvit ändrad eller tillökt, utg. af A.J. Rydén. 3:e öfversedda uppl. Göteb. 1856.
Sveriges officiella statistik. Allmänna val. Kommunala valen år 1938. Sthlm 1939.
— — Kommunala valen år 1958:1—2. Sthlm 1959.
Sveriges officiella statistik. Folkmängden och dess förändringar. Folkräkningen den 31 december 1910. III. Folkmängdens fördelning efter yrken. Sthlm 1917.
— — Folkräkningen den 31 december 1930. III. Folkmängden efter yrke, inkomst och förmögenhet: 1 avd. Sthlm 1936.
Södergren, V., Från väckelsetiden i Västerbotten kring sekelskiftet. (Luleå stift i ord och bild. Sthlm 1953, s. 251 ff.)
Tingsten, H., Den svenska socialdemokratiens idéutveckling. 2. Sthlm 1941. (Den svenska arbetarklassens historia, 8.)
Tioårs-berättelse för Lappmissionsföreningen i Göteborg. 1894—1904. Göteb. 1904.
Walan, B., Församlingstanken i Svenska Missionsförbundet. En studie i den nyevangeliska rörelsens sprängning och Svenska Missionsförbundets utveckling till o. 1890. Sthlm 1964. (Studia historico-ecclesiastica Upsaliensia, 6.)
Westin, G., Den kristna friförsamlingen i Norden. Frikyrklighetens uppkomst och utveckling. Sthlm 1956.
Öhrman, W., Viktor Lennstrand, en anti-Waldenström. (Kyrkohistorisk årsskrift, 74, Upps. 1974, s. 115 ff.)
Öhrnell, G., Hur vi hade det. (Ljus över fjällen, 1919, N:o 2, Göteb. 1919, s. 14 ff.)

BIBLIOTHECA THEOLOGIAE PRACTICAE

Editores: Carl-Gustaf Andrén, Lund, et Åke Andrén, Uppsala

1 *Carl-Gustaf Andrén*, Konfirmationen i Sverige under medeltid och reformationstid. 1957.
2 *Ulf Björkman*, Stilla veckan i gudstjänst och fromhetsliv. 1957.
3 *Torvald Ribbner*, De svenska traktatsällskapen 1808–1856. 1957.
4 *Sven Helander*, Ordinarius Lincopensis och dess liturgiska förebilder. 1957.
5 *Sven Lindegård*, Consistorium regni och frågan om kyrklig överstyrelse. 1957.
6 *Sven Kjöllerström*, Guds och Sveriges lag under reformationstiden. 1957.
7 *Jacob Jacobsson*, Mässans budskap. 1958.
8 *Bengt Ingmar Kilström*, Den kateketiska undervisningen i Sverige under medeltiden. 1958.
9 *Carl Henrik Martling*, Nattvardskrisen i Karlstads stift under 1800-talets senare hälft. 1958.
10 *Allan Arvastson*, Svensk psalm under 1900-talet. 1959.
11 *Göran Inger*, Das kirchliche Visitationsinstitut im mittelalterlichen Schweden. 1961.
12 *Sven Gustafsson*, Nyevangelismens kyrkokritik. 1962.
13 *Olaus Brännström*, Den læstadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet. 1962.
14 *Nils Staf*, Pietistisk kyrkokritik. En kyrkorättslig undersökning. 1962.
15 *Carl-Gustaf Andrén*, De septem sacramentis. En sakramentsutläggning från Vadstena kloster ca 1400. 1963.
16 *Per-Olov Ahrén*, Riksdagen, kyrkomötet och kyrkans bekännelse i svensk kyrkorättslig tradition. 1964.
17 *Bengt Enström*, Kyrkan och eldbegängelserörelsen i Sverige 1882–1962. 1964.
18 *Hilding Johansson*, Ritus cisterciensis. 1964.
19 *Sven Kjöllerström*, Kräkla och mitra. 1965.
20 *Bjarne Hareide*, Konfirmasjonen i reformasjonstiden. 1966.
21 *Ingemar Furberg*, Das Pater noster in der Messe. 1968.
22 *Gustaf Ivarsson*, Johan III och klosterväsendet. 1970.
23 *Lars Eckerdal*, Skriftermål som nattvardsberedelse. 1970.
24 *Carl Henrik Lyttkens*, The Growth of Swedish-Anglican Intercommunion between 1833 and 1922. 1970.
25 *Allan Arvastson*, Imitation och förnyelse. Psalmhistoriska studier. 1971.
26 *Sam Dahlgren*, Das Verhältnis von Staat und Kirche in der DDR während der Jahre 1949–1958. 1972.
27 *Nils Andersson*, 1878 års katekes. 1973.
28 *Sven-Åke Selander*, "Den nya sången". Den anglosachsiska väckelsesångens genombrott i Sverige. 1973.
29 *Gunnel Elmund*, Den kvinnliga diakonin i Sverige 1849–1861. 1973.
30 *Roland Persson*, Johan III och Nova Ordinantia. 1973.
31 *Ingemar Franck*, Mikaelidagens predikan. 1973.
32 *Gunnar Smedberg*, Nordens första kyrkor. En kyrkorättslig studie. 1973.
33 *Sven Kjöllerström*, "Sätt till att ordinera en vald biskop" 1561–1942. 1973.
34 *Carl-Gösta Frithz*, Till frågan om det s.k. Helgeandshusmissalets liturgihistoriska ställning. 1976.
35 *Kjell Petersson*, Kyrkan, folket och dopet. En studie av barndopet i Svenska kyrkan. 1977.
36 *Karl-Gunnar Grape*, Dopseden i Lappland under 1900-talets första hälft. 1980.

Liber

ISBN 91-40-04723-7